תלמוד בבלי · אחרונים · שיטה מקובצת · סדר זרעים

שיטה מקובצת על ברכות

רבנו יום טוב ב"ר אברהם אשבילי [הריטב"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שיטה מקובצת על ברכות

רבנו יום טוב ב"ר אברהם אשבילי [הריטב"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שיטה-מקובצת-על-ברכות/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 5
דף ב: 6
דף ג. 7
דף ג: 8
דף ד. 9
דף ד: 10
דף ה: 11
דף ו. 11
דף ו: 11
דף ז. 11
דף ז: 11
דף ח. 12
דף ח: 12
דף ט. 12
דף ט: 15
דף י: 15
דף יא. 16
דף יא: 19
דף יב. 20
דף יב: 21
דף יג. 22
דף יג: 24
דף יד. 25
דף יד: 27
דף טו. 28
דף טו: 29
דף טז. 30
דף טז: 31
דף יז. 31
דף יז: 31
דף יח. 33
דף יח: 35
דף יט. 35
דף יט: 36
דף כ. 38
דף כ: 38
דף כא. 39
דף כא: 41
דף כב. 42
דף כב: 43
דף כג. 44
דף כג: 45
דף כד. 47
דף כד: 48
דף כה. 49
דף כה: 50
דף כו. 51
דף כו: 53
דף כז. 54
דף כז: 56
דף כח. 57
דף כח: 58
דף כט. 59
דף כט: 60
דף ל. 61
דף ל: 63
דף לא. 64
דף לא: 65
דף לב: 66
דף לג. 66
דף לג: 68
דף לד. 69

דף לד: 70
דף לה. 71
דף לה: 74
דף לו. 76
דף לו: 78
דף לז. 80
דף לז: 81
דף לח. 83
דף לח: 84
דף לט. 85
דף לט: 88
דף מ. 89
דף מ: 90
דף מא. 91
דף מא: 93
דף מב. 96
דף מב: 98
דף מג. 98
דף מג: 100
דף מד. 102
דף מד: 104
דף מה. 104
דף מה: 106
דף מו. 109
דף מו: 111
דף מז. 113
דף מז: 114
דף מח. 115
דף מח: 117
דף מט. 118
דף מט: 120
דף נ. 123
דף נ: 125
דף נא. 129
דף נא: 129
דף נב. 130
דף נב: 133
דף נג. 136
דף נג: 138
דף נד. 140
דף נד: 142
דף נה. 142
דף נה: 143
דף נו. 143
דף נז: 143
דף נח. 143
דף נח: 144
דף נט. 144
דף נט: 145
דף ס. 147
דף ס: 148
דף סא: 149
דף סב: 150
דף סג. 150
דף סג: 151
דף סד. 151

דף ב.

לא זו בלבד אמרו אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר כו' אם כן למה אמרו חכמים עד חצות כו' - לא מצינו בשום מקום אחר שאמרו חכמים בהקטר חלבים ואברים דעונת הקטרן אינה אלא עד חצות אלא במשנה זו. ומכל מקום שייך שפיר למיתני לשון אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות ואם כן למה אמרו חכמים עד חצות. וכהאי גוונא תנן בריש פרק קמא דפסחים ובמה אמרו שתי שורות ובמרתף ולא אמרו בשום מקום אלא באותה משנה. וההיא דאמרינן בזבחים חלבים ואברים שפקעו מעל גבי המערכה עד חצות מחזירין אותן אחר חצות אין מחזירין אותן אלמא משמע דעונת הקטרן אינה אלא עד חצות. לא היא דהא בהדיא משמע התם דלאו משום שיהא עונת הקטרן דוקא עד חצות ותו לא אלא משום דכיון דאוקדו על גבי המערכה עד חצות הרי היא כמי שנתעכלו לגמרי. ולפום מאי דאסיקנא הכא דהקטר חלבים ואברים לכתחלה עד חצות הא דקתני התם במגלה הקטר חלבים ואברים מצותן כל הלילה עיקר דינא קתני דאי לא עבד עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר. וא"ת כיון דאמרת דדינא קתני התם הא מתניתין דהכא דכל הנאכלין ליום ולילה עד חצות דאמרינן דמצותן עד שיעלה עמוד השחר מדינא ולמה אמרו עד חצות כדי להרחיק אמאי לא שנאה התם עם אותה דהקטר חלבים כיון דתני עיקר דינא. יש לומר דהתם לא תני אלא דבר שכשר ביום ולא בלילה או בלילה ולא ביום. והא מתניתין דהכא בנאכלין דמצותן ביום ובלילה משום הכי לא תנינהו התם. וא"ת והא קתני הקטר חלבים דמצותן בין ביום ובין בלילה. יש לומר דמשום הכי תננהו דכיון דקתני עבודות דכשרים ביום ולא בלילה ותנא בהדייהו הקטרה והגשה וכו' דליתנהו אלא ביום והא הקטרה היא הקטרת קומץ הלבונה דליתה אלא ביום וכיון דכן משום הכי איצטריכא ליה דסלקא דעתך אמינא כל הקטרה נמי ואפילו הקטר חלבים ואברים לא יהא מצותן אלא ביום דוקא קא משמע לן דכשר בלילה ומצותן כל הלילה. והאי דלא תני הכא קצירת העומר וספירת העומר משום דמצותן לכתחלה עד עמוד השחר:

תנא היכי קאי וכו' – פירוש תנא מהיכי סליק דתנא ביה חובת קריאת שמע שהתחיל לשאול כאן זמן הקריאה. ותו מאי שנא דקתני ברישא בערבין ליתני שחרין ברישא. דשפיר הוה לאתחולי בריש מסכתא במילי דשחרית משום פתח דבריך יאיר. תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך ומכאן למד דחייב לקרותה בערב ובבקר. ומאי דתנא ערבין ברישא סדורא דקרא נקט:

אי בעית אימא יליף מברייתו של עולם - תשובה היא למאי דאמרינן ליתני שחרין ברישא:

אמר מר משעה שהכהנים וכו' ליתני משעת צאת הכוכבים – לאו דוקא ליתני משעת צאת הכוכבים דהוא הדין אם לא היה זמנו ביציאת הכוכבים דהויא קשיא ליה אלא דקושטא דמילתא נקט. והכי קשיא אמאי נקט כהנים שתלוים בזמן אחר ליתני בפירוש ההוא זמן שהן אוכלין. ומשני מילתא אגב אורחיה קא משמע לן דכהני אימת אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים וכפרה לא מעכבא להו. פירוש הא קא משמע לן דכפרה לא מעכבא דהא אמרינן דלערב אחר הערב שמש הוא זמן אכילתן ואי אפשר להביא קרבן אחר הערב שמש שאין קרבן אלא ביום כדכתיב ביום צוותו וגו'. וקודם הערב שמש אכתי גברא לא חזי. אבל לא אשמעינן במתניתין זמן דכהני אימת אכלי אלא בברייתא:

דף ב:

סיפא ודאי פליגי - דהא אמרינן דאינו נמשך זמן החיוב אלא עד שעה שעומד ליפטר וכו' וטפי הוא שיעורא דמתניתין דאמר עד סוף האשמורה הראשונה:

ואינהו הוא דמקדמי ומחשכי והיו עושים מלאכה אפילו אחר כלות היום. תא שמע והיה וכו' אלמא ביום היו עושים מלאכה ולא בלילה – וא"ת ואמאי אמרינן שאין ראיה לדבר דהא ראיה גמורה היא דלילה הוא משעת צאת הכוכבים. יש לומר דמשום הכי לא חשבינן לה ראיה גמורה משום דבקריאת שמע אינה תלויה בלילה אלא בזמן שכיבה. והכי קאמר אף על פי שאין ראיה לדבר דצאת הכוכבים הוי זמן קריאת שמע (ו)אפילו הכי זכר איכא דכיון שיציאת הכוכבים הוא לילה מסתמא זמן שכיבה הוא:

קא סלקא דעתך בני אדם היינו עניים - כלומר דשיעורא דבני אדם בערבי שבתות כשיעורא דעניים בימות החול משום שכיון שהעני אין לו אלא פת במלח אין לו להתאחר לתקן שום דבר אף בני אדם בערבי שבתות הכל מתוקן לסעודה ואין להם לעכב בכלום:

משעה שקדש היום בערבי שבתות דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן - דהיינו יציאת הכוכבים:

ר' מאיר אומר משעה שהכהנים טובלין לאכול בתרומתן -דהיינו קודם בין השמשות היו טובלין כדי שיערב השמש עליהם בטבילה:

ר' יהודה אומר וכו' ר' אחא אומר משעה שרוב בני אדם נכנסין להסב - פירוש זה השיעור מאוחר לכולן כלומר משעה שרוב בני אדם נכנסין מן השוק שספרו זה עם זה:

הי מינייהו מאוחר מסתברא דעני מאוחר דאי סלקא דעתך עני מוקדם ר' חנינא היינו ר' אליעזר – פירוש דודאי קודם צאת הכוכבים ליכא למיתלי שיעורא אחרינא אלא קדש היום או שיהא יום לגמרי. דליכא למימר דשיעורא דעני פורתא קודם יציאת הכוכבים כדאוקימנא לקמן במילתא דר' מאיר דסבר בין השמשות דר' יוסי קודם יציאת הכוכבים כהרף עין דשיעור אכילת עני לא איפשר דהוי שיעור מכוון שיהא כל הזמן ברגע אחד. אלא ודאי לא איפשר למימר גבי עני אלא כיון דאפיקתיה מצאת הכוכבים אוקמיה אקדש היום:

אמר מר אמר לו ר' יהודה והלא כהנים מבעוד יום טובלים שפיר קאמר ליה ר' יהודה לר' מאיר - דודאי כיון דטבלי קמי בין השמשות יממא הוא ולא מיקרי זמן שכיבה:

אמר לך ר' מאיר מי סברת דאנא בין השמשות דידך קאמינא - דהוא תיכף לשקיעת החמה ודאי האי לאו זמן שכיבה הוא. אבל אנא בין השמשות דר' יוסי סבירא לי דהוא כהרף עין קודם צאת הכוכבים והן טובלין קודם לכן כדי שתחשך עליהם הלילה בטהרה וכיון שהוא סמוך לחשכה זמן שכיבה קרינא ביה. וליכא למימר הכא כיון דאפיקתיה מצאת הכוכבים אוקמיה אקדש היום דהא ודאי פליגי דר' מאיר סבר לה כר' יוסי ור' יהודה כר' אליעזר:

דף ג.

קשיא דר' מאיר אדר' מאיר - דלעיל אמר ר' מאיר משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן דהוא בשעה שקדש היום דהכי מסתברא דכיון שקדש היום כל אחד נכנס לאכול. והכא אמר משעה שטובלין דהוא מאוחר דליכא למימר חד שיעורא הוא דשעות שבני אדם נכנסין לאכול פתן אינן מכוונות שיהיו כולן עם חשכה:

אי בעית אימא מדסיפא ר' אליעזר דהיינו עד סוף האשמורה רישא דמאימתי לאו ר' אליעזר - ואם תאמר למאי דאוקימנא השתא דרישא דמתניתין לאו ר' אליעזר אלא רבנן אמאי לא עירב ותני סברות דרבנן בהדי הדדי ולימא הכי משעה שהכהנים נכנסין לאכול עד חצות. יש לומר דתנינהו כסדר הלילה מתחלה סוף אשמורה הראשונה ואחר כך חצות ואחר כך עמוד השחר. ואי בעית אימא תרי תנאי ואליבא דר' אליעזר:

ליתני עד ארבע שעות - פירוש דאף על גב דלישנא דאשמורה דנקט לישנא דקרא מכל מקום טפי הוה עדיף ליה לפרושי במתניתין ולמנקט לשון מבואר:

לעולם קא סבר שלש משמרות הוי הלילה והא קא משמע לן דכי היכי דאיכא משמרות ברקיעא איכא נמי משמרות בארעא - שידועה לבריות כדאמרינן לקמן משמרה ראשונה

בסופה חמור נוער משמרה שניה בסופה כלבים צועקים שלשית תינוק וכו'. וקא משמע לן למאן דגני בבית אפל דכי חזי הני סימנים לידע דהוא יום:

שאוג ישאג וכו' - יש מפרשים שלש שאיגות כנגד שלש משמרות. אי נמי ישאג חד קולו תרי שאוג ישאג תלת דכפל לשון הוא:

ואומר אוי שהחרבתי - כלומר אוי להם לרשעים שבשביל עונותם שרפתי את היכלי והגליתי את בני אפילו כשרין שבהן וכו':

וכל שכן מילי דעלמא - מפני שיהו עסוקין בהספדו ויש מפרשים מפני שהמת יודע כל מה שאומרים לפניו עד שיסתם הגולל ומצטער כששומע שמדברים שלא מצרכיו וכתיב ועשית הישר והטוב ואין טוב כשמצטער המת:

תנו רבנן מפני שלושה דברים אין נכנסין לחורבה - קא סלקא דעתין דכולהו הני טעמי איכא בחורבה אחת ומשום הכי מקשה למה לי תלתא טעמי ותיפוק ליה וכו'. ואיכא דקשיא ליה מאי קא קשיא ליה ותיפוק ליה משום מפולת דילמא להזהירו בא ולהחמיר עליו שאם יכנס לחורבה יפשע בעצמו מפני שלושה דברים הללו. וי"ל דאי הוה אמר מפני חשד ומפולת ומזיקין כדקאמרת אבל השתא דאמר מפני הפסיק הענין ומשמע שכל אחת טענה בפני עצמה:

דף ג:

באתרא דשכיחי - כלומר בחורבה שהיא חורבה מזמן גדול חיישינן אפילו בתרי:

ואין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה - היינו לשון תיכון שהוא ממוצע בין שתים שכמותו ממש:

וכל שכן מילי דעלמא - מפני שיהו עסוקין בהספדו. ויש מפרשים מפני שהמת יודע כל מה שאומרים לפניו עד שיסתם הגולל ומצטער כששומע שמדברים שלא מצרכיו וכתיב ועשית הישר והטוב ואין טוב כשמצטער המת:

ודוד בפלגא דלילא וכו' – ואסיקנא דתרי נשפי הוו נשף יממא כלומר קפץ ונסתלק היום בא הלילה מיד כמו לינשוף מדוכתיה נשף לילה אתא יממא. ויש אומרים נשף כמו נשב וכן נשפת ברוחך כמו נשבת והוא לשון פריחה כדכתיב וישב אותם אברם ומתרגמינן ואפרח. וכך הוא זה פרח היום ובא הלילה פרח הלילה ובא היום:

אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי - דקומץ אחד ממאכל אינו משביעו. ויש אומרים דמשום הכי נקט ארי שדרכו של ארי כשהוא רעב מלחך את קומצו לצורך מאכל ואינו

שבע אם אינו צד מאכל אחר. ענין אחר אין הקומץ לשון ארבה כלומר אם אוכל הארי ארבה אחד אינו שבע בכך. כחגבים, כקומצין:
אמר ר' יוסף מאי קראה - כלומר שיהיה הסדר כך אחיתופל תחלה והדר סנהדרין והדר אורים ותומים:

דף ד.

רבי זירא אומר לעולם דוד הוה ידע. אי הכי כנור למה לי לאיתעורי - רבי זירא אזיל לטעמיה [דאמר] עד חצות היה מתנמנם כסוס והכנור היה מעוררו ומתגבר כארי. דאלו למאן דאמר לעיל עד חצות היה קורא לא היה צריך כנור לאיתעורי:
וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה - כלומר [מי] שהוא מתאחר לקרות קריאת שמע לאחר חצות. אבל אין רוצה לומר שאם יאכל קודם שיקרא קריאת שמע שיהיה חייב מיתה. אבל מן הראוי הוא שכיון שהגיע זמן קריאת שמע שלא יאכל עד שיקרא קריאת שמע. וכן נמי בתפלת המנחה:
בשפיר ובשליא - שפיר הוא ספק ולד. שליא ודאי ולד אלא שהוא ספק שמא זכר או נקבה:
תנא לא מפיבושת שמו אלא איש בושת שמו ולמה נקרא שמו וכו' - קשיא ואפילו היה איש בושת שמו לא היו צריכין לשנות שמו מפני זה דאכתי הוה אפשר למימר ולמה נקרא איש בושת שמבייש פני דוד בהלכה. ועוד דלא אשכחן בשום דוכתא איש בשת אלא בן שאול שמלך תחתיו. וגרסת הרב ר' שמעיה ז"ל הכי לא מפיבושת שמו אלא מריב בעל שמו דהכי אשכחן בדברי הימים ובן יהונתן מריב בעל. וא"ת והא במסכת שבת דרשינן איפכא לא מריב בעל שמו אלא מפיבושת שמו ולמה נקרא שמו מריב בעל שעשה מריבה עם בעליו כשאמר לו דוד אמרתי אתה וציבא תחלקו השדה אמר מריב בעל גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום לא עמך יש לי מריבה אלא עם מי שהביאך בשלום והטיח דברים כלפי מעלה. יש לומר דהכי אורחא דתלמודא דבחד דוכתא דריש הכי ובדוכתא אחריתא בענין אחר:
חכמים כמאן סבירא להו - משום הכי בעי לה דליכא למימר שיהא מחלוקת שלישי:
אי כר' אליעזר סבירא להו לימרו הלכה - לאו דוקא לימרו הלכה אלא כלומר לימרו כרבי אליעזר:

דף ד:

אם רגיל לקרות קורא – כגון אנו שקורין אשרי ובשחרית איזהו מקומן ומשום דאמרינן במנחות אפילו לא שנה אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים לא ימוש משום הכי תקנו רבנן פסוקי דזמרה ואיזהו מקומן ור' ישמעאל קודם תפלה:

וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה - כלומר [מי] שהוא מתאחר לקרות קריאת שמע לאחר חצות. אבל אין רוצה לומר שאם יאכל קודם שיקרא קריאת שמע שיהיה חייב מיתה. אבל מן הראוי הוא שכיון שהגיע זמן קריאת שמע שלא יאכל עד שיקרא קריאת שמע. וכן נמי בתפלת המנחה:

אמר מר קורא ק'ש ומתפלל מסייע ליה לר' יוחנן איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית – יש לשאול וכי מפני שסומך גאולה לתפלה יהי לו שכר כל כך שיהיה בן העולם הבא. וי"מ דלא שיהיה בן העולם הבא בדבר זה בלבד אלא הכי קאמר איזהו בן העולם הבא כל הזהיר בדברי חכמים לדקדק בהן ולקיימן שאף בזו הוא זהיר לסמוך גאולה לתפלה אפילו בלילה:

כיון דתיקון רבנן השכיבנו כנאולה אריכתא דמיא - ומשמע דהלכתא כר' יוחנן דהא ברייתא דקורא קריאת שמע ומתפלל מסייע ליה לר' יוחנן. ויש לשאול על מה סמכו העולם דמפסקי בברוך ה' לעולם ויראו עינינו וקדיש אחריה. ועל כן היו נמנעים הרבה מן הגדולים שלא לאומרה כל עיקר וכך היה מנהגו של הרמב"ן ז"ל. ומי שאומר אותה סומך על מה שאמרו לקמן דתפלת ערבית רשות ור' יוחנן דבעי מסמך סבר תפלת ערבית חובה ואנן לא סבירא לן הכי ולא איכפת לן. ובריתא לא מסייעא ליה מסמיכת גאולה לתפלה אלא שאין תפלות באמצע. ויש אומרים דהאי דאמרינן השתא ברוך ה' לעולם תקנת ראשונים היתה לומר פסוקים אלו שיש בהן שמונה עשר אזכרות מפני שבתי כנסיות שלהם היו רחוקים מן הישוב והיו מתייראין מלהתעכב שם עד לאחר תפלת ערבית ולפיכך תקנו להם פסוקים אלו שיש בהם שמונה עשרה הזכרות כנגד שמונה עשרה ברכות של שמונה עשרה. וכשהיו בבתיהם היו מתפללין שמונה עשרה. ואנן השתא מנהג אבותינו בידינו אף על פי שאנו מתפללין שמונה עשרה ואין אנו חוששין לסמוך גאולה לתפלה כיון דתפלת ערבית דשמונה עשרה רשות:

כל האומר תהלה לדוד שלוש פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא - וטעמא משום דאית בה פותח את ידך ואתיא באל"ף בי"ת שמסדר שבח הקדוש ברוך הוא בכל האותיות:

תנא מיכאל באחת – כלומר בפריחה אחת עושה שליחותו:

דף ה:

והא אמר ר' יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר - יש מקשין והיאך היה אוחז בידו עצם מן המת שהרי הוא מטמא. ויש אומרים ששן היה שנתלשה ממנו מחיים:

דף ו.

ומה שאמרו כאן שהקדוש ברוך הוא מניח תפלין - פירש רבינו האי ז"ל הכי פירשו רבנן שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה קשר של תפילין והנחת תפילין ולמדו במראית העין כדרך שלמדו מעשה המשכן שנאמר ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן. וכן מה שאמר יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ללמדנו לומר יהי רצון שיכבשו רחמיך את כעסך. עד כאן:

דף ו:

תורה ניתנה בחמשה קולות דכתיב ויהי קולות - ואין קולות פחותין משנים וגו' הפסוקים. ואותן קולות דוכל העם רואים קודם מתן תורה ולא חשיב להו:

סוף דבר וכו' – הכי משמע לסוף דבריו הכל נשמע למי שאת האלהים ירא ואת מצותיו שמור:

מאי כי זה כל האדם. כל העולם לא נברא אלא בשביל זה -כלומר כי העולם נברא לצורך בני אדם ובני אדם נבראו לשבח ולהודות להקדוש ברוך הוא ולעבדו וליראה אותו ואלו שעושין כן מקיימין העולם והשאר הרי הן כבהמה שאין עושין הדברים שנבראו בשבילן:

לצוות לזה - כלומר לזמן לו כל מאכלו ומשתיו. והוא נברא לעשות רצון בוראו יתברך ויתעלה:

גזלת העני בבתיכם – יש מפרש מלשון ענייה שאין עונה לו:

דף ז.

אכתריאל – שמו של הקב"ה:

דף ז:

גדולה שמושה יותר מלמודה – כלומר מי שמשמש תלמיד חכם יותר מלמודה:

דף ח.

אלא אימא שיכנס שיעור ב' פתחים רוחב. אי נמי שישהא כשיעור כניסת שני פתחים. וטעם הדבר מפני שלא יראה כמי שרוצה לצאת ואינו נהנה בישיבת בהכ"נ. ועוד שכשהוא מתפלל מיד כשנכנס הוא דרך הדיוטות:

מר זוטרא אמר לעת מצוא זה בית הכסא אמרי במערבא הא דמר זוטרא עדיפא מכלהו - ואשבחו הא מלתא מכולהו משום דכמה חליים בנקביו של אדם כשאין בית הכסא מצוי לו. ואמרינן נמי ברוך אתה בבואך שיהא בית הכסא סמוך לשולחנך. והצריך לנקביו ומתפלל תפלתו תועבה. והמשהא נקביו עובר משום בל תשקצו. וזהו שבח מציאותו:

רב ששת הוה מהדר אפיה וגריס - ויש מפרשים דדוקא רב ששת היה מותר מפני שהיה סגי נהור ולא היה מחוייב בקריאת התורה דדברים שנתנו בכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה:

דף ח:

מתני' רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל - כלומר שלכתחלה אפשר לו להמתין לקרוא קריאת שמע עד שיעלה עמוד השחר:

אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה וכו' - ותלת זימני יש בהנץ החמה כדמוכח במסכת פסחים דאמרינן אחד אומר קודם הנץ ואחד אומר בהנץ ואחד אומר אחר הנץ החמה. והתם הוא לענין עדות וחשיבי שלשה זמנים דמאן דחזי בהאי זמנא לא חזי בהאי. אבל לענין עיקר דינא דגופיה פשיטא מילתא דהנץ דינו כאחר הנץ:

דף ט.

אמר ר' אחא בר חנינא אמר ר' יהושע בן לוי הלכה כר' שמעון שאמר בשם רבי עקיבא אמר ר' זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו – יש מפרשים דכולה ברכה אינו צריך משום דגאולה מן המזיקין הוא וכיון דיממא הוא לא צריך. יש אומרים דהני תרתי דר' שמעון לא פליגי אהדדי מדלא רמינן להו בגמרא אהדדי ולישני ליה הא דידיה והא דרביה אלא ודאי לא פליגי ותרוייהו הילכתא נינהו דהא פסקינא להו בלישנא דגמרא. ואידך נמי אף על גב דפסיקנא לה בלישנא דאיכא דמתני לה הא איכא רבי זירא דמפרש לה דלא לימא השכיבנו שמע מינה דהלכתא היא. ואי קשיא לך היכי אפשר למיפק בחד זימנא בקריאת שמע של יום ושל לילה. יש להשיב דגלי לן קרא דלא תלה מילתא בזמן לילה

ויום אלא בשכיבה וקימה וכיון דהאי שעתא תרוייהו איתנהו זמן שכיבה וזמן קימה עולה לכאן ולכאן. וכן מצינו לענין תפלה לקמן בפלוגתא דר' יהודה ורבנן דאמרי התם דעבד כר' יהודה עבד ודעבד כרבנן עבד ושניהם מתפללים בשעה אחת זה יוצא בשל ערבית וזה יוצא בשל מנחה. אלא דאיכא למימר דהא לאו ראיה היא דהתם בתפלה שהיא מדרבנן הקלו בה אבל ממה נפשך מצינו שעה אחת שעולה לכאן ולכאן. אבל הכא קשיא טובא דהכא פסקינן כהני תרתי דר' שמעון בן יוחאי. ולעיל פסקינן כרבן גמליאל. ולקמן פסקינן כאחרים דאמרי דשעת קריאת שמע דשחרית משיראה חברו ברחוק ארבע אמות ויכירהו. ואביי אמר כותיקין דאמרי עם הנץ החמה כלומר סמוך לו כדי שתהא תפלה בהנץ החמה דזה היא זמנה כראוי דכתיב ייראוך עם שמש פירוש עם יציאתו. ותו קשיא דר' עקיבא אדר' עקיבא דהכא קאמר דזמן קריאת שמע לאחר הנץ החמה ולקמן אמר משיכיר בין חמור לערוד. ויש לתרץ כל הני שמעתתא דרבן גמליאל ואחרים מיירי בזמן הראוי לקריאת שמע לכתחילה ורבן גמליאל בשל לילה [ואחרים בשל יום] ולכתחילה משיראה את חברו ברחוק ארבע אמות ויכירהו. והני דר' שמעון בן יוחאי בדיעבד קמייתא בשל שחרית בדיעבד דאם קרא משעלה עמוד השחר יצא [ותניינא בשל ערבית בדיעבד דאם קרא קודם הנץ החמה יצא]. ואם תאמר כיון דרבי שמעון בן יוחאי רבותא אתא לאשמעינן אמאי לא נקיט להו לתרוייהו משעלה עמוד השחר וזה יוצא בשל יום וזה בשל לילה. ויש לומר דאי אמר הכי הוו להו תרוייהו בדיעבד ולא היה אחת מהם כראוי ולא בעי למנקטינהו תרוייהו בדיעבד. ובקמייתא מאי דאתא לאשמעינן רבותא היא בדינא של שחרית. אבל דר' עקיבא אכתי קשיא אמאי לא נקט להו תרוייהו בקודם הנץ החמה וזה יוצא בשל לילה וזה בשל יום משיכיר את חברו ברחוק ארבע אמות. וי"ל דמהאי טעמא לא נקט להו הכי משום דלא אתי ליה לישנא שפיר דלימא אחת קודם הנץ החמה ואחת משיכיר את חבירו ברחוק ארבע אמות דמשמע תרי שיעורי דלאו בחד זימנא והא בחד זימנא הוא. והשתא לא נחית לשיעורא דשחרית אלא לאשמועינן דשל ערבית דכיון דהוא קודם הנץ החמה נפיק בדיעבד. וכיון דלא נחית לשיעורא דשחרית ובשחרית איכא כמה שיעורי ולדידיה לא אתי ליה לישנא שפיר ארווח ליה זימנא ונקט אחר הנץ החמה. ואפשר נמי למימר דכיון דר' שמעון אמר לה משמיה דר' עקיבא והוא תני לתרוייהו נקט לה בשטתא דידיה והוא אחת קודם הנץ ואחת לאחר הנץ כלישנא דתני בדידיה אחת קודם עמוד השחר ואחת לאחר עמוד השחר וחדא תנא משמיה דידיה וחדא משמיה דרביה אף על גב דלא פליגי ור' עקיבא אשמועינן רבותא בשל ערבית ור' שמעון אשמועינן רבותא בשל שחרית. וא"ת והא אמרינן התם במסכת יומא הקורא

עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יצא מפני שאנשי משמר מקדימין ואנשי מעמד מאחרין. ואנשי משמר ודאי לאחר עלות השחר היו קורין ואפילו הכי קתני שהקורא עמהם לא יצא. יש לומר דהתם לא יצא ידי חובתו כראוי קאמר כלומר לא יצא ידי מצוה מן המובחר דלכתחילה לית ליה למיקרי הכי. ודכותה ההיא דפסחים כל מי שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו כלומר לא יצא ידי חובתו כראוי. תדע שכך היא על כרחין שאין לנו לומר שלא היו אנשי משמר יוצאין לעולם ידי קריאת שמע דאם כן למה היו מברכין על קריאת שמע של יום בלילה אלא ודאי כדאמרן. וא"ת עוד והא תניא לקמן בפרק תפלת השחר השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגלה וקורא בה. ומתפלל וכשיגיע זמן קריאת שמע קורא אלמא אפילו ביוצא לדרך לאחר שיעלה עמוד השחר אינו קורא דמדתני שופר ותוקע לולב ומנענע מגלה וקורא בה ודאי לאחר שיעלה עמוד השחר הוא. יש לומר דלכתחלה אין לו לקרות אלא בעונתה. והא דמצלי ואפילו שלא בעונתה משום דתפלה מעומד עדיף לן כדאיתא לקמן. וההיא דאמרינן ביומא פרק אמר להם הממונה אף היא עשתה נברשת של זהב ובשעה שהחמה זורחת ניצוצות נתזין ממנה ויודעין כל העם שהגיע זמן קריאת שמע דמשמע שאינו מתחיל עד אחר הנץ החמה. יש לומר דהתם סימן היה לצבור שאי אפשר להם להתקבץ ולכוין השעה ועשו להם סימן מפורסם דמינכר לכולי עלמא. והא נמי היה עדיף להו כדי שיהא תפלה בעונתה שהוא ביום ואילו היו מקדימין לקרוא קריאת שמע בעונתה וסומכין גאולה לתפלה היו מקדימין תפלה שלא בעונתה לפיכך היו עושים כן דאף זה נמי זמן קריאת שמע הוא. והיו סומכין גאולה לתפלה ועוד שהיו מתפללין תפלה בעונתה:

[**פיסקא**] **הקטר חלבים וכו' ואילו אכילת פסחים לא קתני וכו'** – פירוש דקא סלקא דעתא דמקשה דאכילת פסחים לכולי עלמא לכתחלה עד חצות דהא נמי צריך הרחקה וסייג כדי שלא יבא לידי פשיעה מתוך אכילה ושתיה ובדיעבד עד שיעלה עמוד השחר. דאי הוה סבירא ליה דאפילו לכתחלה הוא עד שיעלה עמוד השחר [אם כן מאי קא קשיא ליה מאי דלא תני אכילת פסחים בהדייהו דאינך הא לא הוי דומיא דאינך אחרי שלא אמרו חכמים בזה עד חצות כלל] אלא ודאי כדאמרן. אבל קצירת העומר לא קשיא ליה משום דלכתחלה כשר כל הלילה:

ועד מתי אתה שורף עד מועד צאתך מארץ מצרים - פירוש דאף על פי שאין זמן אכילתו אלא עד חצות אין זמן שריפתו שיעשה נותר עד הבוקר. והתם שורת הדין מותר לשרפו ומפני שאין שורפין קדשים ביום טוב ממתין לו עד הערב:

לא נחלקו אלא בחפזון - כלומר בשעת ואכלתם אותו בחפזון. ר' אלעזר סבר שעת חפזון דמצרים דהיינו מכת בכורות דהוה בחצות. ור' עקיבא סבר חפזון דישראל דהיינו עד בקר שלא יצאו אלא ביום כדכתיב לעיני כל מצרים:

דף ט:

אמר אביי לתפלין כאחרים – משום דבעינן שעה שיהיו לאות. ויש גורסין לתפלה ואפילו לאלו הספרים פירושו תפלין. לקריאת שמע כותיקין. למצוה מן המובחר ולא משום קריאת שמע אלא משום תפלה דותיקין היו קורין אותה קודם הנץ החמה מעט כדי שיגמרו עם הנץ ויתפללו מיד ויסמכו גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. דמצות תפלה עם הנץ דאמר ר' יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה כלומר כשהשמש זורחת על הארץ. אמר ר' זירא מאי קרא ייראוך עם שמש. פירוש בשחרית עם שמש בשעת זריחתו. בערבית לפני ירח קודם צאתו. ותפלה היא היראה. והאי דקאמר לתפלין כאחרים ושבקיה לציצית. משום דאילו ציצית יכול ללבוש הטלית בלילה אלא שאינו מברך עליו אלא ביום למאן דאמר טלית חובת גברא הוא. ותפלין אינו מניחן לכתחלה בלילה. ומאי דקיימא לן התם בעוקצין דתפלין מצותן בלילה והלכה ואין מורין כן מיירי במי שהניחן מבעוד יום שאינו צריך לחולצן בלילה. אבל להניחן לכתחלה בלילה לכולי עלמא ביום ולא בלילה:

מכדי האי יהיו לרצון אמרי פי משמע מעיקרא ומשמע לבסוף נימריה מעיקרא - ואם תשאל ומאי קושיא דאדרבא כך הוא ראוי לומר יהיו לרצון בסוף תפלה לפי שהוא סוף מזמור והוא דבור על אופניו. ויש להשיב משום דסמיכת גאולה לתפלה מיניה ילפינן כדדרשינן בירושלמי [מסמיך] גאולה לתפלה דכתיב ה' צורי וגואלי וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה. ואפשר לומר דרך שאלה הוא כדי שישמע טעם הדבר הואיל ולא אמרה דוד אלא לאחר שמנה עשרה פרשיות וכו'. והוא הדין דהוה יכול למימר ליה דמשום דאמרה לסוף מזמור קבעוה רבנן לבסוף אלא דרויח ליה האי טעמא:

דף י:

מאי והטוב בעיניך עשיתי שסמך גאולה לתפלה - לפי שבעסק תפלה היה עסוק כלומר זכרני בתפלה זו בשכר [שאר] תפלותי שהיו כתקנן:

כל התולה בזכות עצמו וכו' עד וגנותי על העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי - וכתיב בסופיה ואותך אציל מיד מלך אשור ששגר לו הקדוש ברוך הוא שלום. מר הוא לו. שלא עשה בזכותו:

הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה. תיובתא דרב חסדא - וא"ת ולסברא דרב חסדא מאי קא משמע לן מתניתין שלא הפסיד כאדם שקורא בתורה שזה דבר פשוט הוא. ויש אומרים דקא משמע לן דאף על גב דפשע ולא קרא בעונתה לא חשיב כמזכיר עון כשקורא שלא בעונתה אלא הרי הוא כקורא בתורה:

הקורא מכאן ואילך וכו' - וכתב רבינו האי גאון ז"ל ואף כל שעה רביעית אף על פי שאין עונתה מברך שתיים לפניה ושתיים לאחריה. ומשמע מדבריו דלאחר ארבע אינו מברך ונסיב לה כר' יהודה דאמר תפלת השחר עד ארבע שעות. אבל ר' יצחק ז"ל פירש אפילו עד [חצות] דהוא זמן תפלה לתנא קמא:

דף יא.

בשלמא בית הלל קא מפרשי טעמייהו דידהו - כדאמר במתניתין משום שנאמר ובלכתך בדרך. וטעמייהו דבית שמאי כלומר אותו הפסוק שמביאין בית שמאי ראיה לדבריהם הם דורשים אותו לפנים אחרים. אלא בית שמאי מאי טעמייהו. כלומר מפני מה אין דורשין בשכבך ובקומך כדרשא דבית הלל דפשטו הכי משמע. אמרי לך בית שמאי אם כן דפירוש הפסוק כבית הלל לימא קרא בבקר ובערב:

לכדתניא בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן - ואף על פי דהא ממעטין עוסק במצוה מבשבתך בביתך וחתן נמי עוסק במצוה היא. יש לומר דהא מיעוטא בעלמא הוא ולא כתוב בקרא בהדיא שיהא פטור ומסתיין למעוטי עוסק במצוה ממש אבל חתן דמחשבה בעלמא הוא אימא לך לחייב קא משמע לן. והאי דאמרינן ומי לא עסקינן דאזיל לדבר מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי. הכי קאמר אמאי קא מיתרת האי בלכתך למעוטי חתן דילמא לגופיה איצטריך ולרבויי היכא דלא עסיק במצוה ממש אלא דאזיל לדבר מצוה. ואיידי דקא פטר עוסק במצוה מבשבתך בביתך איצטריך הכא לחיובי מאן דלא עסיק במצוה ממש אלא דקא אזיל לדבר מצוה. אם כן לימא קרא בלכת. השתא דכתיב בלכתך משמע בלכת דידך דהיינו שלא לדבר מצוה. ולאפוקי מאי אי לאפוקי עוסק במצוה ממש הא אפיקתיה מבשבתך אלא כי איצטריך קרא למעוטי חתן. והשתא הוה סלקא דעתין דלמעוטי דקא אזיל לישא את הבתולה ופטור משום דקא אזיל לדבר מצוה אף על גב דלא עסיק ממש בדבר מצוה. ומשום

הכי פריך אי הכי אפילו כונס את האלמנה נמי דבכניסת אלמנה נמי מצוה איכא ומאי שנא אזיל לכנוס את הבתולה. ופרקינן דלאו דאזיל לכנוס קאמר דכל דאזיל לדבר מצוה היינו עוסק במצוה וההיא מבשבתך נפקא דפטור. אלא הכא משום טרדה הוא דפטריה ליה ובאלמנה ליכא טרדה. וקא סלקא דעתין דמשום טרדה בלחוד הוא דקאמר ואפילו טרדה דרשות וטעמא משום שאינו יכול לכוין. ומשום הכי פריך אי הכי מאי איריא חתן אפילו טבעה ספינתו בים דהוא טרוד ליפטר. והשיב לאו כדקא סלקא דעתך דטרדה דרשות קאמינא אלא בטרדה דמצוה קא אמינא:

ובית הלל לאו ממילא שמעת מינה - פירוש דבדרך נמי קרי אף על גב דלאו מצוה:

רב יוסף אמר עשה כדברי בית שמאי לא עשה ולא כלום - פירוש בשהיה זקוף והטה או היה מוטה וזקף שכל שעושה הוכחה לעשות כדבריהם קנסוהו שלא לצאת כיון שעושה הוכחה כדבריהם. והיינו דמייתי ראיה מהא דתנן מי שהיה ראשו ורובו בסוכה וכו' וקיימא לן התם במסכת סוכה דבתרתי פליגי פליגי בסוכה גדולה ופליגי בסוכה קטנה. ומסוכה גדולה מייתי ראיה דמדינא נפיק אלא דאיכא חששא בעלמא משום שמא ימשך אחר שולחנו ואפילו הכי אמרינן דאמרו לו בית שמאי לרבי יוחנן החורני אם כך היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך משום חששא. ומינייהו נשמע לבית הלל לענין מי שעושה כדברי בית שמאי [ד]לא עשה כלום שמא יקבעו אחרים הלכה כבית שמאי ואפשר דאתי אינש לידי ביטול קריאת שמע דאי לא מצי מטה לא קרי קריאת שמע:

ורב נחמן בר יצחק אמר עשה כדברי בית שמאי חייב מיתה - בשהיה יושב והטה לכתחלה כיון שמתכוין לסתור דברי בית הלל ומתכוין לעשות כבית שמאי:

מתני'.בשחר מברך שתים לפניה וכו' אחת ארוכה ואחת קצרה - פירש רש"י אשתים דלאחריה של ערבית קאי וארוכה היא אמת ואמונה קצרה היינו השכיבנו שאין בה מלות כל כך. ומפרש דמקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר קאי למאי דאמר ברישא אחת ארוכה ורוצה לומר שאמת ואמונה שהיא ארוכה לא יקצר ממנה והשכיבנו שהיא קצרה לא יוסיף בה. והקשה עליו רבינו יעקב ז"ל היאך אומר דהשכיבנו היא קצרה שהרי אנו רואים שיותר מטבע יש בה מקדוש והבדלה שהן ארוכות. ועוד שבתוספתא מונה הברכות הקצרות ואינו מונה בהם השכיבנו. ועוד שאם כדבריו דמקום שאמרו להאריך קאי אריש לא היה לו לומר זה הלשון אלא ארוכה לא יעשנה קצרה קצרה לא יעשנה ארוכה. ועוד היאך אומר שלא יכול לקצר באמת ואמונה והא אמרינן לקמן בפרק היה קורא אמר אני ה' אלהיכם צריך לומר אמת ואקשינן והא בעי לאדכורי יציאת מצרים ופריק דאמר הכי מודים אנחנו לך וכו' כדאיתא לקמן הרי שחזרה השכיבנו ארוכה יותר

מאמת ואמונה והיאך אומר שאין לו לקצר באמת ואמונה. ועוד שלפי דבריו שאומר שאין לו להוסיף בהשכיבנו קשה מה שנהגו בכמה מקומות לומר פיוטים בהשכיבנו. ועל כן פירש הוא ז"ל דאחת ארוכה ואחת קצרה רוצה לומר שאם ירצה יאריך בהם ואם ירצה יקצר בהם ואחת ארוכה כלומר בין ארוכה בין קצרה ודומה לזה מאי דאמרינן אחת בתולות ואחת בעולות כלומר בין בתולות בין בעולות. ומה שאמרו מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר אינו חוזר לראש אלא מילתא באפי נפשה היא שהברכות שהן ארוכות כגון קדוש והבדלה אין לו לקצר ממטבע שלהם כלום. ומקום שאמרו לקצר כגון ברכת בורא פרי הגפן וברכת הפירות והמצות אין לו להאריך בהם. ומה שאמרו אחרי כן לחתום אינו רשאי שלא לחתום הוא פירוש מה שאמרו תחלה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר. כלומר ברכה שהיא ארוכה וצריכה חתימה אינו רשאי לקצר כלל מהמטבע שלה מפני שאם יקצר לא יצטרך לחתום בה ואינו רשאי שיעשה בענין שלא יחתום. וברכה שהיא קצרה ואין לו לחתום בה אינו רשאי להאריך במטבע ולהוסיף בה שאם כן יצטרך לחתום ומקום שאמרו שלא לחתום אינו רשאי לחתום. ועוד פירש רבינו תם ז"ל דאחת ארוכה ואחת קצרה אאמת ואמונה לבד קאי כלומר פעמים שמקצרה פעמים שמאריכה. והיינו כשאומרים פרשת ציצית הויא ארוכה שאומר אמת ואמונה וכשאינו אומר פרשת ציצית הויא קצרה שאינו אומר אמת ואמונה אלא מודים אנחנו לך. אבל בהדיא מוכח בתוספתא דאחת ארוכה ואחת קצרה אדלעיל קאי דתניא התם שתים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה ולמה אמרו אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו להאריך וכו'. והא ודאי יש לשאול למה אנו נוהגין לומר פיוטין בברכות של קריאת שמע. וי"ל שלא אמרו אינו רשאי להאריך אלא דוקא בתורת קבע שאסור לקבוע בהן אריכות או קיצור לשנות ממטבע חכמים והוא כשהאריכות או הקיצור הוא קבוע אבל שלא בקבע לא אסרו. וראיה לדבר דאפילו בברכות של תפלה דקיימא לן דאסור לו לאדם לשאול בהם צרכיו מעין כל ברכה וברכה הוא מוסיף ואפילו יהיו מלות התוספות יתירין על העיקר ואין ספק שאסור לעשותו קבע בברכה. ואפילו בשלש ראשונות שאסור לשאול בהן כלל אפילו מעין ברכה אמרו במסכת סופרים שאומרים בהם זכרנו ומי כמוך ומאריך באתה קדוש מפני שהם רחמים לרבים. וכן נהגו בכל מקום [ד]כל שאינו קובע בהן לעולם מותר. ועל כן נהגו לומר שירות ותשבחות אפילו בשלש ראשונות. ועד כדון אלא אינו רשאי אבל ודאי אם עבר ועשה ואפילו שינה מטבע ארוך במטבע קצר או ששינה המטבעות יצא והכי מוכח לקמן בפרק כיצד מברכין:

דף יא:

אמר רבה בר עולא כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום - כלומר וכיון דבעי לאדכורי בעינן שיזכיר לשון מבואר שאינו יוצא ידי הזכרה בלשון מסופק דנוגה משמע נמי אור. ולא אמרינן יוצר אור ובורא לילה דגבי אור לא שייך למימר לילה אלא גבי יום וכיון דבעי למימר יוצר אור או משום דלישנא דקרא כך הוא או משום דעל האורה הוא מברך צריך לתפוס בלישנא דשייך בהפכו והיינו חשך:

אמר אביי גולל אור וכו' – איפשר דזה הלשון היו הם אומרים בערב בברכה תחלה דאלו היו אומרים כמותנו היה לו לומר בורא יומם ולילה שהוא קודם. אי נמי איפשר שלא היה בורא יומם ולילה בנוסחא דידהו:

אמר רב פפא הילכך נימרינהו לכולהו -ואשר בחר בנו אף על פי שהיא סמוכה לחברתה פותחת בברוך לעולם מתוך שהיא באה לפעמים בפני עצמה כשקורין בתורה בציבור כטעם ברכת אשר ברא ששון ושמחה שהיא פותחת בברוך אף על פי שהיא סמוכה לשש ברכות שלפניה כיון שהיא באה לפעמים בפני עצמה והיינו כשאין שם פנים חדשות. ודכותה ברכת קדוש היום אף על פי שסמוכה לברכת היין וטעמו משום דאילו הקדים ואכל ושתה מבעוד יום וקדש עליו היום אינו חוזר ואומר בורא פרי הגפן אלא פותח בקדוש היום ולא הויא השתא סמוכה. וכן נמי בברכה ראשונה של מזון שאף על פי שהיא סמוכה לברוך שאכלנו אפילו הכי פותחת בברוך משום שאילו היה אוכל יחידי אינו אומר ברוך שאכלנו. ויש אחרות מלבד אלו. וכיון שבירך ברכות אלו בבקר שוב אינו צריך לברך כלל לכל היום אם רוצה לקרות. דלא דמי להההיא דלעיל דאהבה רבה דבעינן שנה לאלתר דההיא אינה ברכה מיוחדת אלא לקריאת שמע אבל ברכות אלו שהן מיוחדות לתלמוד תורה יוצא הוא בהן לכל היום משום דכיון דמצות קריאה כל היום שבבקר פוטרת כל מה שיקרא ביום. ומיהו אף על פי שבירך בבקר על תלמוד תורה מברך אהבה רבה על קריאת שמע שהיא ברכה מיוחדת לה. וכן נמי אם קורא בתורה בצבור מברך אשר בחר בנו דאף על גב דאינו צריך לברך על קריאת עצמו צריך הוא לחזור ולברך על קריאתו בצבור שכן תקנו לברך שם אשר בחר בנו כמו שנתקנה ברכה לאחריה וכמו שנתקנה ברכת אשר בחר בנביאים טובים על ההפטרה:

תנן התם אמר להם הממונה - היינו סגן שהיה עומד תחת כהן גדול שאם יארע פסול בכהן גדול יעבוד הוא:

ברכו ברכה אחת וכו' - לאחר שישחטו תמיד של שחר והפשיטו אותו היה אומר להם שיקראו קריאת שמע. ולא היה להם שהות לומר כל הברכות מפני שתמיד של שחר מיד היה קרב משעלה עמוד השחר:

דף יב.

גרסת הגאונים כך. פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וסבר דשכרא הוא פתח בדשכרא וסיים בדחמרא יצא וכו' דאפילו סיים בדשכרא נמי יצא. אי נמי היכא דנקיט כסא דשכרא וסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשכרא יצא. אלא פתח בדשכרא וסיים בדחמרא מאי. והכי פירושו, היכא דנקיט כסא דחמרא וסבר דשכרא פתח בדשכרא וסיים בדחמרא כגון שאמר, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שהכל נהיה בדברו בורא פרי הגפן יצא. אי נמי היכא דנקיט כסא דשכרא וסבר דחמרא פתח בדחמרא וסיים בדשכרא שאמר בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו יצא שהרי החתימה היתה כהוגן. אלא פתח בדשכרא וסיים בדחמרא (מאי) שאמר שהכל נהיה בדברו בורא פרי הגפן מאי. מי אמרינן פתיחתה כחתימתה דמיא לתקונה לברכה ויצא או לא:

תא שמע שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא כגון שאמר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם יוצר אור אשר בדברו מעריב ערבים פותח שערים וכו' עד הסוף ברוך אתה ה' המעריב ערבים לא יצא. פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור שאמר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר בדברו מעריב ערבים יוצר אור ובורא חשך עושה שלום וכו' עד הסוף ברוך אתה ה' יוצר המאורות יצא וכן בערבית על זה הדרך. אלמא בתר חתימה לחודה אזלינן דפתיחה לא מעלה ולא מוריד. ומרישא דקתני לא יצא דייקינן: ומשני שאני התם דהא בריך. פירוש שאני גבי שכרא דהא בריך כיון שאמר ברוך... שהכל נהיה בדברו הא גמר לה לברכה דשכרא וכי הדר אמר בורא פרי הגפן מאי נפקא לן מינה הא לאו חתימה דשכרא הוא מלתא בעלמא הוא דקאמר שהכל ברא כלומר שברא נמי פרי הגפן ומוסיף הוא על שבח הבורא ולעולם כי האי גוונא יצא. מה שאין כן בשחרית וערבית כשסיים בשחרית במעריב ערבים אין שם ברכה לשחרית כלל כי אם הפתיחה בלבד ועשאה כמטבע קצר שאמר פתיחה בלא חתימה ומשום הכי לא יצא:

הניחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה. פירוש דהא את הוא דאמרת דטעמא דשחרית וערבית לאו משום דבתר חתימה אזלינן והא דקתני רישא בשחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא משום דלא בירך הוא דלא אמר אלא פתיחה לחודה לשחרית. אם כן סופה דרישא דברייתא דקתני פתח במעריב ערבים

וסיים ביוצר אור ובורא חשך וכו' עד ברוך אתה ה' יוצר המאורות דקתני יצא אמאי והא לא בירך ברכה במלכות. הניחא לרב דאמר בהזכרת השם סגי איכא ברכה שהרי יש בה הזכרה בחתימה אף על פי שאין בה מלכות. אלא לר' יוחנן והא אין מלכות בחתימתה והיאך יצא והא בעי שיהיה בה מלכות. ומשני כדרבה בר עולא דהזכרה ומלכות דאמר מעיקרא אתרווייהו קאמר. מיהו רישא דפתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא דהא ליכא חתימה כלל לשחרית דהא מעריב ערבים קאמר:

תא שמע מסיפא כללו של דבר וכו' מאי לאו לאתויי כהאי גוונא דשכרא וחמרא דבתר חתימה אזלינן בין להקל בין להחמיר ולפתיחה לא חיישינן כלל. לא לאתויי נהמא ותמרי והכל הולך אחר ברכה אחרונה קאמר. היכי דמי אילימא דאכל נהמא וסבר דתמרי אכל ופתח בדתמרי וסיים בדנהמא. שאמר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם על העץ ועל פרי העץ הזן את העולם כולו עד ברוך אתה ה' הזן את הכל. וכי מהא נפיק והא אמרת דלאו בתר חתימה אזלינן אלא היכא דבריך בחתימה יצא היכי דלא בריך לא יצא. והא הכא דלא בריך דליכא מלכות בחתימתה ולר' יוחנן לא יצא. אלא לאתויי כגון דאכל תמרי וסבר דנהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי יצא דהא בריך ואפילו סיים בדנהמא נמי יצא דתמרי מיזן זייני:

ובעיין לא איפשיטא ולקולא עבדינן. הלכך מאי דקא פשיט מעיקרא דיצא ומאי דקא מיבעיא ליה נמי בכולן יצא. ובריייתא נמי כפשטא שכל הברכות נגררות אחר חותמיהן. וכן פסק גאון ז"ל. ולפי זה הפירוש דוקא היכא דבריך כולה ברכה אבל פתח בדשכרא ולא גמר לדשכרא והדר חתים בדחמרא לא יצא דבתר חתימה אזלינן ולא כלום הוא. ומדקאמר דתמרי נמי מיזן זייני דאי בריך על שאר מינים שלש ברכות לא יצא ולא אמרינן מעין שלש לא עדיף משלש אלא כיון דשאר פירות לא זייני לא מברך עלייהו על הארץ ועל המזון ולא מכין מזון לכל בריותיו:

דף יב:

כל העושה דבר ומתבייש בו מוחלין לו על כל עונותיו - שמתבייש בהן שהבושה עולה לו לתשובה:

סליק פרק מאימתי

דף יג.

היה קורא בתורה וכו' - פירוש אדם שהיה קורא בתורה כדרכו והיה קורא אותה פרשה של קריאת שמע והגיע זמן קריאת שמע אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא. משמע מהכא דאין הברכות מעכבות דהאי דקא קרי בתורה כדרכו ודאי שלא בברכות הוא קורא דהא אוקימנא בגמרא בקורא להגיה וקא אמרינן דאם כיון לבו יצא. והא ודאי פשיטא דאין מעכבות כדין שאר המצות דאם לבש ציצית או הניח תפלין ולא בירך ודאי יצא ידי חובת מצוה דמכל מקום הא קיים מצותו. והיינו דלא דייק לן בגמרא משום דפשיטא ליה. ואף על גב דבירושלמי דייק מהכא דברכות אין מעכבות איפשר דטעמא משום דהני ברכות הם קבועות ומיוחדות לקריאת שמע ועוד דהן מטבע ארוך מה שאין כן במצות ציצית ותפלין דהם מטבע קצר וכיון דהכי הוא הוה אמינא דליעכבו קא משמע לן דלא:

בקורא להגיה - כלומר דלא היה מתכון מתחלה לקריאה כלל אלא להגיה בלבד. ומשום הכי קתני שאם כיון לבו לקריאה אף על פי שלא כיון לבו לצאת יצא. וקורא להגיה יש מפרשים שהיה קורא דרך חסירות ויתירות כגון לטוטפות לטטפת. ויש מפרשים שהיה קורא כדינו אלא שהקריאה היתה להגיה וכמתעסק דמי ואינה חשובה קריאה ואחר כך נתכוין לקריאה ממש. ודכותה גבי שופר דהשומע מן המתעסק אף על גב דעביד תקיעה ראויה לא יצא. אבל היכא דמכוין לקריאה ראויה הוה ליה כתוקע לשיר דאמרינן דיצא. והשתא לפום מסקנא דסוגיין משמע דסבירא לן דמצות אין צריכות כונה. ולקמן הויא פלוגתא דאשלי רברבי בקריאת שמע עד היכן צריך כונה ואם כן כולהו דלא כהאי סוגיין. ויש אומרים דשלשה דיני כונות הן אחד בקריאת שמע לחוד ושנים בכל המצות. האחת הוא דצריך כונה לדבר שלא יהא כמתעסק בעלמא ואין דעתו לאותו דבר כלל ודכותה לגבי תקיעת שופר שהוא מתעסק והקול יוצא מעצמו ואינו מתכוין לשם תקיעה כלל וזו הכונה צריכה בכל המצות. והכונה השנית היא לצאת ידי חובת המצוה וזו שייכא בכל המצות ובהא הוא המחלוקת וקיימא לן כמאן דאמר דאין צריך כונה לצאת ידי חובת מצוה. והשלישית שיכוין לבו בכל תיבה ותיבה ויעיין בענין ויבין אותו וזו היא בקריאת שמע לחוד ועל זו הכונה נחלקו לקמן עד היכן צריך כונה. ולפי זה יש לשאול כי אקשי ליה ממתניתין שמעת מינה מצות צריכות כונה אמאי לא משני ליה דבקריאת שמע הוא דבעינן כונה לכל תיבה מה שאין כן בשאר מצות. יש לומר דמתניתין סתמא קתני ומשמע דבכולה קריאת שמע איירי ואפילו פרשת ציצית נמי והא לא אפשר לומר דניבעי כונת תיבות בכולה קריאת שמע ומשום הא לא ניחא ליה לשנויי הכי:

תנו רבנן קריאת שמע ככתבה וכו' - כלומר בלשון הקודש תקרא כמות שהיא כתובה. וחכמים אומרים בכל לשון וכו':

רבי שלא יקרא למפרע מנא ליה נפקא ליה מדברים הדברים - פירוש דליכא למימר דמוהיו תרתי שמעת מינה דודאי טפי משמע והיו שלא יקרא למפרע מבהויתן יהו ומשום הכי אצטריך קרא אחרינא לומר שלא יקרא למפרע. ורבנן דברים הדברים לא דרשי ובהא תלי עיקר פלוגתייהו דכיון דרבנן לא דרשי דברים הדברים ודאי והיו או אתא שלא יקרא למפרע או אתא לבהויתן יהו וכיון דכן טפי משמע שלא יקרא למפרע מבהויתן יהו. ואיכא שמע דמשמע בכל לשון שאתה שומע או השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך לאפוקי שלא יצא על ידי הרהור וכיון דכן טפי משמע בכל לשון שאתה שומע מהשמע לאזניך. ורבי נפיק ליה מדברים הדברים שלא יקרא למפרע וכיון דכן והיו ודאי אתא לבהויתן יהו שלא יקרא בכל לשון וכיון דכן ודאי שמע להשמע לאזניך אתא:

לימא קסבר רבי דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה - מדאיצטריך ליה קרא דוהיו לקריאת שמע דבהויתן יהו דאי סלקא דעתך וכו'. ואם תאמר ומאי נפקא לן מינה אי בלשון הקודש נאמרה או בכל לשון אי לשינון בכל לשון ששינה וקורא יצא. ורש"י ז"ל פירש פרק ב' דמגלה דנפקא מינה לענין לקרות בספר תורה בבית הכנסת. והקשו עליו שקריאת ספר תורה לא מצינו שיהא מן התורה אלא תקנה היתה ממשה ועזרא. ויש אומרים דרש"י ז"ל הכי קאמר לענין קדושה אם היא בקדושתה שתהא ראויה לקרות בה בבית הכנסת. אם תמצא לומר בלשון הקודש נאמרה אם היא כתובה בלשון אחר משאר לשונות אינה קדושה לקרות בה בבית הכנסת וטעונה גניזה ואי אמרינן בכל לשון נאמרה [אפילו] אם כתובה בכל לשון היא קדושה כבלשון הקודש. ויש אומרים דנפקא מינה לאותן פרשיות שצריכות לקרות בלשון הקודש כגון פרשת בכורים ווידוי מעשר ופרשת משוח מלחמה ופרשת עגלה ערופה ומקרא חליצה וכל אותן ששנו בסוטה פרק ואלו נאמרין. ואף על גב דהתם איכא קראי דממעטינן מינייהו כל הני דאין נאמרין אלא בלשון הקדש איכא למימר דאותן קראי דרשינן להו לדרשא אחרינא. אבל הראב"ד ז"ל כתב וזה לשונו הא דדייקינן מרבנן על התורה אם נאמרה בכל לשון אם לא לא על הכתיבה שכתב משה נאמרה שהכל יודעים שלא נכתבה בספר אלא בלשון הקדש ולא נכתבו שאר לשונות אלא על האבנים שבגלגל כדכתיב באר היטב. אלא על התלמוד שלמדו הקדוש ברוך הוא למשה ומשה למד אותה לישראל לפי שהיו בהם גרים משאר לשונות [נסתפק לנו] אם היה מלמדה לכל אחד ואחד בלשונו וכן כל אחד ואחד יוצא

ידי שינון בלשונו או שמא לכולם שונה בלשון הקדש ואין אדם יוצא ידי והגית בו אלא בלשון הקדש:

לימא קא סברי רבנן וכו' - איצטריך משום דכתיב והגית. ואף על גב דוהיו טפי משמע למפרע מבהויתן יהו מכל מקום כיון דאיכא נמי למימר בהויתן יהו טרח וכתב קרא שמע בכל לשון שאתה שומע:

תנו רבנן והיו שלא יקרא למפרע. הדברים על לבבך עד כאן מצות צריכות כונה. יכול כל הפרשה תהא צריכה כונה תלמוד לומר אלה עד כאן מצות צריכין כונה - כלומר כונת אותיות ותיבות:

דף יג:

למד על כל הפרשה כולה שהיא צריכה כונה - פירוש פרק ראשון קרי פרשה כולה. וכן מוכיח סוגיין לקמן דקתני ור' יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דאמר ר' יוחנן הלכה כר' אחא שאמר משום ר' יהודה. ור' אחא לא אמר אלא פרק ראשון:

מכאן ואילך כונה בלא קריאה - פירוש על ידי הרהור והאי תנא דמוקי על לבבכם למצות צריכות כונה שתהא שימה כנגד הלב נפקא לה מדוכתא אחרינא. אי נמי דתרתי שמעית מינה דלישנא דקרא נמי מוכח הכי דכתיב ושמתם על דברי אלה על לבבכם:

תנו רבנן שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן צריכה כונת הלב דברי ר' מאיר וזו (היה) [היא] קריאת שמע של ר' יהודה הנשיא. אמר רבא הלכה כר' מאיר - וכן הלכה. וכיון דכן לא בעינן כונת תיבות אלא בפסוק ראשון:

תנו רבנן שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו היא קריאת שמע של ר' יהודה הנשיא - וטעמא משום שהיה עוסק בתורה כל היום ולא רצה להתבטל כדי לקרותה כולה כיון שיוצא בפסוק ראשון:

אמר ליה בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על גבי עיניו מקבל מלכות שמים - כלומר שמפסיק מלימודו כשהגיע זמן קריאת שמע וקורא פסוק ראשון. ושמעינן מינה שמפסיקין לקריאת שמע דאורייתא והיינו פסוק ראשון וכן ליציאת מצרים נמי. והטעם שהיה מעביר ידו על עיניו שלא יסתכל לכאן ולכאן ויכוין דעתו יפה:

חוזר וגומרה - פירוש לאחר שעומד מבית מדרשו:

או לא וכו' עד היינו דקא מהדר אשמעתא דיציאת מצרים - כלומר שהיה דרכו בכל יום ללמוד הלכה אחת מענין יציאת מצרים כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה. דאף על

גב דהוה איפשר ליה כוליה יומא מכל מקום כיון שקבעוה בקריאת שמע היה רוצה לאומרה תכף שהיה קורא קריאת שמע. ואליבא דר' שמעון ברבי דאמר חוזר וגומרה שמעינן דאף על גב דנפיק אינש ידי קריאת שמע דאורייתא איפשר ליה למיקרי קריאת שמע בברכות דרבנן בתר הכי. דהא רבי אף על גב דהוה נפיק ידי קריאת שמע דאורייתא בפסוק ראשון שהיה אומר אפילו הכי היה חוזר ואומרה בברכות והוי קריאת שמע וברכות דרבנן. הילכך אנן דאמרינן בצפרא רבונו של עולם וחתמינן ומיחדים את שמך ואומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד מקמי דנקרי ברכות קריאת שמע ונפקי ביה ידי חובת קריאת שמע דאורייתא אפילו הכי איפשר לן למקרי בתר הכי קריאת שמע דרבנן בברכות. וזהו להלכה אבל למעשה צריך להזהר דיש לומר דדוקא רבינו הקדוש שהיה תורתו אומנותו אבל אנן דלא הוי הכי טפי עדיף לן למיקרי קריאת שמע דאורייתא בברכות וכן ראוי. הילכך אמרינן הכי ומיחדים שמך ואומרים ה' אלהינו ה' אחד. וכיון דשמעינן מהכא דאף על גב דקרא אינש קריאת שמע דאורייתא והיינו פסוק ראשון ויצא ידי חובה אפילו הכי איפשר ליה למיקרי קריאת שמע דרבנן בברכות. הוא הדין דאי קרא קריאת שמע דרבנן בברכות איפשר למיפק ידי קריאת שמע דאורייתא. ונפקא לן מינה למנהגא דילן שאנו קורין קריאת שמע בערב קודם יציאת הכוכבים וקריאת שמע דאורייתא לא הויא אלא ביציאת הכוכבים אפילו הכי יכלינן למיעבד ושרו רבנן משום דוחקא דצבורא וכדי שיתפלל אדם עם הצבור. ובלבד שיקרא קריאת שמע דאורייתא על מטתו דאף על גב דנפיק ידי קריאת שמע דרבנן איפשר ליה למיקרי קריאת שמע דאורייתא דהיינו אחר צאת הכוכבים. ולהאי פירושא חובה הוא לקרות קריאת שמע על מטתו:

בפסוקא קמא צערן – פירוש שלא תניחני לישן עד שאקרא פסוק ראשון. ומהא שמעינן דלא בעינן כונה אלא בפסוק ראשון כדפסקינן לעיל דהא רבה ורב נחמן עבדי עובדא כך:

דף יד.

ימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל - כגון שאר ימי הפסח אפילו באמצע הפרק פוסק. פירוש כבין הפרקים דקריאת שמע ששואל אפילו מפני הכבוד:

דלא חשיב עליה דרבינא - כלומר לא היה חשוב בעיניו שיפסיק בשבילו. משמע מהכא דרבינא ביחיד היה קורא מדקתני איקלע לקמיה דרבינא ולא אמר לבי כנישתא. וגם כן משמע ודאי דבברכה היה קורא דאי לא למה לא הפסיק לרב בר שבא [ד]בפסוקים בעלמא שהוא קורא לא מימנע שלא יהא מפסיק. וא"ת וכיון דבברכה היה קורא אותו

אפילו ביחיד אם כן מאי איכא בין ימים שהיחיד גומר לימים שאין היחיד גומר. יש לומר דימים שהיחיד גומר קורא אותו כלו משלם וימים שאין היחיד גומר קורין אותו בדילוג בין ביחיד בין בצבור. וא"ת וכיון דלא נשתנה יחיד מן צבור כלל אמאי נקט ימים שאין היחיד גומר אפילו צבור נמי לא גמרי. יש לומר דאיידי דתני רישא ימים שהיחיד גומר תנא סיפא נמי ימים שאין היחיד גומר. וא"ת והיכי קרא רבינא לחודיה בימים שאין היחיד גומר והא התם בתענית אמרינן רב אקלע לבבל לריש ירחא חזינהו דהוו קרו הלילא סבר לאפסוקינהו כיון דחזא דמדלגי דלוגי אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר. אם כן היאך קרא רבינא לכתחלה. יש לומר דשאני ראש חודש דקיל טפי משאר ימי הפסח מפני שמקודשים לשם חג וחלוקין בקרבנותיהם משאר ימות החול מיהא. אבל בראש חדש ליכא אלא שחלוק בקרבנותיו אבל אינו מקודש לשם חג כלל ולפיכך יחיד לא יתחיל כלל. והא דרבינא בשאר ימי הפסח הוה. ובראש חודש אפילו צבור אין קורין אותו אלא משום מנהגא זכר לקידוש החודש. וא"ת רב אמאי תמה כי חזי דקרו בצבורא. יש לומר לפי שלא היה מנהג במקומו וכסבור שבתורת חיוב הן קוראין ומשום הכי סבר לאפסוקינהו וכיון שראה שקורין בדילוג הכיר שהיו קורין בתורת מנהג ונתפייס. וא"ת הכא אסיקנא דהלל דראש חדש קיל משאר ימים דאין היחיד גומר והתם בתענית מתמה שמע מינה הלל דראש חדש לאו דאורייתא ומדתמיהא ליה דראש חדש טפי משאר ימי הפסח אלמא דעדיף הלל דראש חדש. יש לומר דמקמי דנדע דינא דראש חדש הוה איפשר למימר דראש חדש חמיר טפי משאר ימי הפסח משום דאיכא למימר דשאר ימי הפסח אינן חלוקין לעצמן דכולן נגררין אחר יום ראשון מה שאין כן בראש חדש מפני שהוא זמן בפני עצמו וחלוק בקרבנותיו ויש בו קרבן מוסף ומפני זה הוה סלקא דעתיה שהוא חמור. אבל השתא דידעינן עיקר דינא דקריאת הלל בראש חדש במנהג הוא תלוי קים לן שהוא קל מכולם כדאמרינן לעיל שבראש חדש אין בו אלא שחלוק בקרבנותיו ובשאר ימים איכא תרתי:

תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו - פירש רש"י ז"ל דהא דרב ושמואל במשכים לפתחו אבל פגעו בדרך שואל. ויש מפרשים דאותו שהתפלל משכים לפתחו של שואל שלא התפלל עדיין וכיון דמשכים לפתחו ראוי הוא לשאול לו לשלום ומתניתין דקתני שואל מפני הכבוד מיירי בכי האי גוונא. וא"ת אמאי לא אוקים מתניתין בתפלה של ערבית ותו לא קשיא מידי. וי"ל דלא איפשר לאוקמה בשל ערבית לפי שאין שאילת שלום בלילה:

דף יד:

כמה מעליא הא שמעתא וכו' - כלומר דאמרינן השתא. ואיכא דכותה בתלמודא שהיו מתחילין דבר אל בני ישראל והיו מדלגין עד אני ה' אלהיכם. ודוקא בתפלת ערבית והטעם מפני שאין מצות ציצית בלילה. וליכא לאקשויי הכא [מ]הא דאמרינן לעיל דכל פרשה דלא פסקה משה לא פסקינן דכיון שהיו קורין אותה בבקר כמות שהיא לא הוי הפסק. ויש אומרים דמשום הכי לא חשיב הפסק דפסוק שלם הוא בסוף אחרי מות דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם:

חייא בר רב אמר אמר אני ה' וכו' - משום דכתיב וה' אלהיכם אמת:

והא בעי לאדכורי יציאת מצרים - הוא הדין דהיה יכול להקשות והא בעינן שתים לאחריה אלא דחדא מנייהו נקט. והיינו למאן דסבר דאינו אומר אלא מודים אנחנו לך וכו' ואינו חותם בו כלל. אבל רש"י ז"ל פירש שמתחיל מודים אנחנו לך וכו' ושרנו לפניך מי כמוך וכו' עד גאל ישראל. וכן כתב הראב"ד ז"ל דהא בעינן שתים לאחריה:

מתני' אמר ר' יהושע למה קדמה שמע וכו'. גמרא דין הוא שיקדם שמע לוהיה אם שמוע שזה ללמוד וזה ללמד - וא"ת הכא משמע דללמוד עדיף מללמד והתם משמע דללמד עדיף מללמוד דאמרינן אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא. יש לומר דהאי אוקימתא לא קיימי. אי נמי יש לומר דאנן אקריאה קיימינן השתא ובודאי בקריאה עדיף הוא לקרות כמו שהוא הסדר שקודם לומד אדם ואחר כך מלמד:

רב קרא קריאת שמע ואנח תפלין וצלי מיתיבי וכו' - הא דאקשינן ליה משום דהוה סלקא דעתין דכל פעם היה עושה כן. וא"ת למאי דסלקא דעתין השתא דכל זימנא הוי עביד הכי אימתי היה מברך על התפלין. אם תאמר בין הפרקים אינו נכון לומר כן דכל פעם היה פוסק בקריאת שמע. ובין גאולה לתפלה נמי לא איפשר למימר דלעולם לא יהא סומך גאולה לתפלה. וי"ל שהוא היה מניח אותם בעוד שהוא מתפלל ולא היה מברך עליהם עד לאחר תפלה. ואף על גב דאמרינן כל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן איכא למימר כיון דתפלין מצותן כל היום והיא מצוה נמשכת הרי הוא כמברך עליהן עובר לעשייתן דמכל מקום עדיין לא נגמרה המצוה ועדיין היא קיימת ועתידה. ואף על פי שכבר עשה קצתה מהניא ברכה לשעבר ולהבא. ודכותה בסוכה שמנהגנו לישב בה קודם ברכה ועושין קדוש ואחר כך מברכין שכיון שהיא מצוה נמשכת ועתידה עדיין הרי הוא כמברך עובר לעשייתה:

החופר כוך למת בקבר - פירוש מתחלה היו עושין מערה ואחר כך במחיצות המערה היו עושין כוכין כדאיתא בבבא בתרא ולפיכך אמר בקבר:

פטור מקריאת שמע ומן התפלה וכו' - ואף על גב דאמרינן דפטור מכל מצות האמורות בתורה אפילו הכי איצטריך למימר קריאת שמע תפלה ותפלין מפני שהם יחוד השם ומצות תדירות בכל יום. ועוד דקריאת שמע ותפלה זמנן עובר:

רישא בחד וסיפא בתרי - כלומר שאחד חופר ואחד קורא:

מכל מקום קשיא לרב - דקרא קריאת שמע קודם הנחת תפלין והכא אמרינן איפכא:

ותו רב מי סבר לה כר' יהושע וכו' - כלומר אפילו תמצא לומר דר' יהושע אפילו להקדים קריאה לעשיה קאמר מי סבירא ליה כוותיה שיקדים קבלת עול מלכות שמים לעשיית המצות:

והאמר רב חייא בר אשי זמנין וכו' ומתני לן פרקין והדר קרי קריאת שמע - פירוש והלימוד שמלמד תורה לתלמידיו הוא קיום המצות שיש שם דקדוק המצות וריבוץ התורה. ואף על גב דלעיל מייתינן ראיה מהכא למאן דאמר למדרש צריך לברך דספרי דבי רב הוה מתני להו כדאיתא לעיל והכא אמרינן דראיה הוא למאן דאמר משנה. איכא למימר דכיון שאין זה מקומו תלמודא לא דייק ודכותה איכא טובא:

מכל מקום קשיא לרב - פירוש קושיא קמייתא להקדים קריאה לעשיה מי שמעת ליה:

דף טו.

רב חסדא לייט אמאן דמיהדר אמיא בעידן קריאת שמע - והני מילי לקריאת שמע דזמנה עובר אבל לתפלה חוזר. ועד כמה עד פרסה דאמר ריש לקיש לגבל ולתפלה ולנטילת ידים ארבעה מילין. יש מפרשים לגבל אדם שאוכל חוליו בטהרה צריך לחזור אחר מים כדי שיטול ידיו ללוש ארבעה מילין. ולתפלה נמי ליטול ידיו. ולנטילת ידים לאכול. ואינו מחוור דאם כן הכל היה בכלל נטילת ידים. אבל יש מפרשים לגבל מי שאוכל חולין בטהרה צריך לחזור אחר גבל בקי ויודע לעשותה בטהרה ארבעה מילין. ולתפלה צריך לילך עד פרסה כדי שיתפלל בעשרה. ולנטילת ידים כמשמעו. ויש אומרים דלתפלה פירוש מי שרוצה להתפלל אם יכול לעמוד בעצמו שלא יצטרך לצאת לנקביו עד פרסה. ויש נוסחאות מדוייקות דגרסי הכי רב חסדא לייט אמאן דמיהדר אמיא בעדן צלותא ולא יותר. דבתפלה גם כן יש לה זמן קבוע ונחוש שמא יעבור הזמן:

גמ' מאי טעמא וכו' ור' יוסי תרתי שמעת מינה – פירוש כיון דאמר רחמנא השמע לאזניך ממילא שמעינן דבכל לשון שהוא שומע דאי לא מאי אהני שמיעת אזניו כיון שאינו מבין. והוא הדין דהוה יכול לומר ור' יוסי לית ליה בכל לשון ששומע אלא כי היכי דליקום [כ]רבנן דהוא הלכתא. ותנא קמא מאי טעמיה. ודאי לאו קושיא היא זו כלל

דטעמיה כדאמרן דשמע לא אתא להשמע לאזניך אלא לכל לשון שאתה שומע. אלא כיון דמשכח טעמא אמר לה וכך אורחיה:

תנן התם חרש המדבר ואינו שומע לכתחלה לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה – פירש בירושלמי מפני שאינו יכול להשמיע הברכה לאזנו. פירוש ודאי מסיפא לא מוכח כלל אם יצא ידי ברכה אם לאו דאף על גב דתרומתו תרומה זה מן הדין הוא דכיון שעשה מצותו כראוי ודאי יצא ידי חובת מצוה. אבל אם יצא ידי ברכה לא שמעינן כלל. אבל מרישא הוא דשמעינן דלכתחילה לא יתרום מפני שאין יכול להשמיע לאזנו. והכי גרסינן מאן תנא חרש לכתחלה לא דבדיעבד לא שמעינן מינה מידי. אמר רב חסדא ר' יוסי היא דתנן וכו'. והא דלא אוקמא כר' יהודה משום דסבירא ליה דר' יהודה אפילו לכתחלה קאמר דלישנא דקורא משמע נמי לכתחלה והא דקתני הקורא להודיעך כחו דר' יוסי דאפילו דיעבד נמי לא יצא. וא"ת והא אמרינן בכל דוכתא דכחא דהיתירא עדיף ואם כן עדיפא ליה למיתני הכי קורין שמע אף על פי שלא ישמיעו לאזנם להודיעך כחו דר' יהודה דאפילו לכתחלה קאמר. וי"ל דיותר ניחא ליה למיתני הקורא דמשמע לכתחלה ומשמע דיעבד כדי להודיעך כחו דר' יוסי דהאי רבותא ותמיהא טפי דאפילו דיעבד נמי לא שרי. ואי נמי דהשתא בלישנא דכי תימא אמר לה וכיון דלא קאי לא דייק עלה:

אחר כונת הלב הן הן הדברים - ולא בעינן שישמיע לאזנו:

דף טו:

אלא הא דתני יהודה בריה דר' שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם אפילו לכתחלה מני וכו' - מדמייתינן הא דר' שמעון בן פזי הכא משמע דליכא חילוק בין קריאת שמע דאורייתא לברכת תרומה דרבנן. דאי לא תימא הכי אם כן מאי קושיא דהא לא דמיין אהדדי. ואסיקנא דר' יהודה אפילו לכתחלה קאמר. והא דקתני הקורא משום ר' יוסי. ואי קשיא ההיא דברכת המזון הא דידיה שרי לכתחלה והא דרביה בדיעבד:

הוה אמינא צריך ואין לו תקנה – כלומר דלא יצא ואפילו בדיעבד קמ"ל:

אמר רב יוסף מחלוקת - כלומר אם צריך השמעת האוזן בקריאת שמע. אבל בשאר מצות דברי הכל יצא:

אמר רב יוסף מחלוקת - כלומר אם צריך השמעת האוזן בקריאת שמע. אבל בשאר מצות דברי הכל יצא:

והכתיב הסכת ושמע ישראל ההוא בדברי תורה כתיב - כלומר לא בא להשמעת האוזן אלא לכונת הלב לשינון. והיינו בהרהור אף על פי שאינו מוציא בשפתיו:

וכתבתם הכל בכתב ואפילו צואות - כגון וקשרתם וכתבתם ולמדתם:
איצטריך - כלומר איצטריך טעמא דוכתב:
דסלקא דעתך לילף כתיבה כתיבה מהתם - כלומר אי כתב הכא וכתב אף על גב דהתם איכא מיעוטא והכא ליכא אכתי הוה אמינא לילף גזירה שוה מוכתב וכתב מה התם אלות אין צואות לא דשמעינן ממיעוטא אף הכא נמי אף על גב דליכא מיעוטא ניליף מגזירה שוה דצואות לא. כתב רחמנא וכתבתם לאפוקי מגזירה שוה:
עני רבא בתריה כגון על לבבך וכו' - וצריך להתיז ז' של תזכרו דלא ליתחזי סמ"ך:
אמר ר' חמא בר חנינא כל הקורא קריאת שמע ומדקדק באותיותיה אפילו נתחייב בדינה של גיהנום מצננין אותו לו שנאמר בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון אל תקרי בפרש [ש' שמאלית] אלא בפרש [ש' ימנית]. כלומר בפרש מלכים דהיינו תיבות קריאת שמע שהוא עול מלכות שמים. שדי בה כלומר בזכותה תשלג בצלמות:
אמר ר' חמא בר חנינא כל הקורא קריאת שמע ומדקדק באותיותיה אפילו נתחייב בדינה של גיהנום מצננין אותו לו שנאמר בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון אל תקרי בפרש [ש' שמאלית] אלא בפרש [ש' ימנית] - כלומר בפרש מלכים דהיינו תיבות קריאת שמע שהוא עול מלכות שמים. שדי בה כלומר בזכותה תשלג בצלמות:

דף טז.

מתני' האומנים קורין בראש האילן ובראש הנדבך - כלומר בשורות החומה. מה שאין רשאין לעשות כן בתפלה. מפני שאינו יכול לכוין דחושש שמא יפול:
אמר להם אין טבי עבדי כו' כשר היה - כדאיתא בסוכה וראוי שיעשה לו לפנים משורת הדין:
גמרא ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה - פירש רש"י ז"ל מפני שענפיהם מרובין ואינו מפחד ליפול. אבל בירושלמי פירשו מפני שטרחותן מרובה. יש שפירשו מפני שיש טורח גדול לגדל זית ותאנה ואם ירד כל כך ויעלה שמא ישבר ונמצא ההפסד מרובה. ויש מפרשים שמפני שיש להם ענפים הרבה יותר משאר אילנות יש טורח גדול בעלייתן ובירידתן ויתבטל ממלאכתו טפי. אבל בשאר אילנות דליכא ביטול מחויב לירד:
כיצד ברכה ראשונה כתקנה - שהחמירו על ברכת הזן משום דמשה תקנה:
אבל אם בעל הבית מסב עמהם מברכים – דמסתמא מוחל להן:
גמרא בשבתך בביתך וכו' – פירשנו למעלה בפ"א:

דף טז:

מתני' וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין וכו' שאין מקבלין תנחומין על העבדים - וא"ת מאי איריא עבד אפילו בן חורין נמי כיון שאינו קרובו ומי מקבלין תנחומין על הרחוקים. פירש בירושלמי שתלמידו חביב עליו כבנו וכן עבדו המשמשו כרצונו חביב עליו כבנו. ויש אומרים דמשום הכי אמרו על העבדים דסלקא דעתך אמינא כיון דגופו קנוי לו כגופו דמי קא משמע לן דלא:

אמר להם אין טבי עבדי כו' כשר היה - כדאיתא בסוכה וראוי שיעשה לו לפנים משורת הדין:

אנפילון – פירוש אכסדרא שלפני החצר:

תנו רבנן עבדים ושפחות אין קורין להם לא אבא פלוני ולא אמא פלונית - דאיכא חשש שמא יפסלו הקוראים עצמן שיטעו העולם ויהיו סבורים שמא בניהם הם:

משום דחשיבי - פירוש של בית רבן גמליאל היו חשובים וניכרים לרבים ולא יבואו לטעות בהן שהן בני שפחות:

דף יז.

כי הוו מפטרי רבנן מבי ר' אמי וכו' אמרי הכי עולמך תראה בחייך - פירוש כאשר יגיע האדם לתכלית החכמה דומה לעולם הנשמות שהם שכל נבדל ומגיע לקצת עולם הנשמות בחייו. והברכות האלה מברכין כל אחד לחברו:

דף יז:

הא דאמרינן מאי אין פרץ שלא תהא סיעתנו כסיעתו של שאול. שיצא ממנה דואג שפרץ בנוב עיר הכהנים. ויוצאת כאחיתופל שהוציא את אבשלום לתרבות רעה או שיצאה ממנו עצה רעה. וצוחה כגיחזי שנצטרע והיה צווח טמא טמא כדכתיב וטמא טמא יקרא. ברחובותינו על אותן הצדוקים שהיו דורשין ברחובות בפני רבים הגדות של דופי להדיחן. ויש גורסין הפך פרץ באחיתופל לפי שפרץ במלכות בית דוד ביד אבשלום. ויוצאת בדואג שיצא לתרבות רעה. אלופינו בתורה מלשון אלופי ומיודעי. ומסובלים במצות מלשון נושא סבל כלומר טעונים מצוות:

סליק פרק היה קורא בסיעתא דשמיא

מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין - והני דנקט לאו דוקא דהא בברייתא פטר ליה מכל המצות. אבל לרבותא נקטינהו דלא מיבעיא

שאר מצות דפטור מפני שצריך להניח המת אלא אפילו הני דיכיל למעבדינהו ולמיקם קמיה פטור. וא"ת אמאי פטור אי משום אבילות הא לא מחייב עד שיסתם הגולל. ואפילו חל עליו אבילות הא קיימא לן דאבל חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין שנאמר בהן פאר. ואי משום צערא דידיה הא אמרינן לעיל דלא מיפטר דהוה ליה לאותובי דעתיה. יש לומר דטעמא משום דעסיק במצוה שהוא טרוד בעסק קבורת מתו. ולאו דוקא כשעוסק ממש דאפילו יושב ובטל נמי פטור שזהו כבודו שלא יסיח דעתו ממנו לעשות דבר אחר כל זמן שלא נקבר וכדאמרינן בגמרא מתו אף על פי שאינו משמרו. והכי נמי משמע בירושלמי דמפרש טעמא מפני כבודו של מת. ולפי זה אפילו באבל שאין המת מוטל עליו לקברו כגון אחותו נשואה שהבעל חייב לקברה אפילו בכי האי גוונא פטור מפני כבוד המת שזהו כבודו שכל מי שחייב באבילותו שלא יסיח דעתו לענין אחר כלל עד לאחר שנקבר. אבל אם נמסר לכתפים אמרינן בירושלמי דנמסר לכתפים שאני. וא"ת אמאי איצטריך למימר הכא דאם מתו מוטל לפניו דפטור מן התפילין דאפילו כל יום ראשון נמי פטור כדאיתא בפרק ואלו מגלחין דאמר רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דאבל דעלמא אסיר בתפילין. יש לומר דאגב שטפא דקריאת שמע ותפלה נקט להו ולאו דוקא:

גמ' מוטל לפניו וכו' ואינו מיסב ואוכל - דרך קביעות וישכח צרכי המת. ואינו מברך ואינו מזמן כו'. יש שפירשו אינו מברך המוציא ואינו מזמן ברכת מזון ואין מברכין עליו המוציא ואין מזמנין עליו ברכת מזון. וא"ת מאי קאמר אין מברכין עליו המוציא דהא ברכת הנהנין היא ואינו מוציא אלא כשלא יצא ואם כן אותם אחרים אמאי אין מברכין כיון שלא יצאו. ולאו קושיא היא דלא איתמר לענין עכובא דאותן אחרים אלא לענין אבל אצטריך כלומר אין צריך לחזור שיאכלו אחרים עמו כדי שיברכו האחרים ברכת המוציא ויפטר גם הוא שאין צריך לברך כלל. ובירושלמי גרסינן בירך לא יענו אחריו אמן ברכו הם לא יענה אחריהם אמן. דאף על גב דעונין אמן אחר ברכות שאין יוצאין בהם הני מילי כשהוא בר חיובא לאפוקי האי דאינו מחוייב בברכות כלל. ויש שפירשו אינו מברך ברכת המזון ואינו מזמן ברכת זימון ואין מברכין עליו ברכת מזון ואין מזמנין עליו אינו מצטרף לזימון. והאי דקאמרינן אין מברכין עליו בלא זימון קא משמע לן דסלקא דעתך אמינא כיון דהוא אינו מברך להוי כסופר ובור דקיימא לן דסופר מברך ובור יוצא קא משמע לן דאינו חייב כלל [ו]כלל. הא דאמרינן אינו מברך ואינו מזמן פירוש אסור לברך ולזמן ואם רצה להחמיר על עצמו אינו רשאי. והראיה מדאמרינן בסמוך התם תוך ארבע אמות אסור חוץ לארבע אמות שרי הכא אפילו חוץ לארבע אמות נמי אסור.

ומדקאמרינן לשון אסור שמעינן דמאי דאמרינן פטור פירוש שאסור לקרות כלל. ודוחק הוא לומר דלשון אסור לא קאי אלא אמשמרו בלחוד כלומר שמפני השמירה טרוד יותר ולא יוכל לכוין בשום ענין דמסתמא כיון דאמר אסור סתם מכלל דלכל מה דאמרינן לעיל קאי בין אמתו בין אמשמרו. ובירושלמי נמי נראה שאסור דאמרינן התם אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו. ושאיל התם טעמא מאי ומהדרינן מפני כבודו של מת או מפני שאין לו [מי] שישא משאו. מה נפיק מביניהון יש לו מי שישא משאו. פירוש דאי מטעם כבודו של מת שלא ידמה כמתעצל בהספדו ואינו חושש לכבודו אפילו יש לו מי שישא משאו אסור. ואי מטעם שאין לו מי שישא משאו כלומר מי שישתדל בצרכי המת להביא לו ארון ותכריכין ולהוליכו לבית הקברות כיון שיש לו מי שישתדל בדבר מותר שאין לו טרדה:

דף יח.

ובשבת מסב ואוכל בשר וכו' - ודוקא בשבת שאין מוטל עליו לקברו כלל אבל ביום טוב ואפילו ביום טוב ראשון כיון דאיכא עסקי קבורה דאיפשר על ידי עממין מוטל עליו הוא הילכך אסור בבשר ויין ופטור מכל המצות. וכן נראה בירושלמי. ומכאן יש ראיה למעשה שהיה בצרפת:

אמר רב פפא תרגמא אמחזיר פניו ואוכל - כלומר הא דקתני ופטור מק"ש וכו' לא קאי אלא היכא דאין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל דקסבר רב פפא דאין זה הפטור משום כבודו אלא כשהוא עמו בבית:

רב אשי אמר כל זמן שמוטל עליו לקוברו - כלומר כל זמן שעומד ליקבר כמוטל לפניו דמי:

המשמר את המת אף על פי שאינו מתו - פירוש שאינו קרובו אלא ששומרו מן העכברים פטור משום דעוסק במצוה הוא:

כל המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים - יש מפרשים אחרי מטתן לשון הטייה כלומר שנוטה מדרך הישרה ואומר העבירות שעשה ואסור לו לעשות כן דכיון שהוא תלמיד חכם יש לו לחשוב בלבו שעשה תשובה כדאמרינן אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שודאי עשה תשובה. ואסיקנא דוקא בעבירות הגוף אבל בעבירות של ממון לא עד שיחזיר לבעליו. ויש פירוש אחר שמספר ממנו גנאי אחר מיתתו כההוא דאמר דוגמא השקוה דאחר מיתתן הוה:

התם תוך ארבע אמות אסור - שהמת תופס ארבע אמות לטומאה שכל מי שעומד בתוך ארבע אמותיו טמא ואסור לכהן לעמוד סביביו:

אמר רבינא חוששין לעכברים איכא בינייהו - כלומר במיעוט זמן כזה דליכא שהות כל כך:

וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה אהייא וכו' אלא אסיפא - כלומר שאם היה ירא מפני לסטים מותר להניחו על גבי החמור מפני שהוא רוכב כנגד ספר תורה אבל לא עליה. ולא אסרו אלא לרכוב אבל אם מפשילן לאחריו מותר דבהדיא אמרינן בירושלמי דסקיא שהיתא מלאה ספרים או שהיו עצמות המת בתוכה הרי זה מפשילן לאחריו ורוכב:

כל הרואה המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש - דאומר למה אגמול לו חסד הלא אין בידו עוד לשלם לי גמול. ויש אומרים דלכל הפחות יש לו ללוותו ארבע אמות:

אמר ליה ר' חייא דלייה שלא יאמרו למחר באין אצלינו ועכשיו מחרפין אותנו - שמעינן מהכא שמותר ללבוש ציצית בבית הקברות מדחזינן שלא חשש אלא דלא לרמי תכלתיה על הקברים ולא אסר ליה ללבוש. דלא דמי לתפילין או שאר מצות דאמרינן לעיל לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וכו' דהתם היא מצוה מיוחדת בפני עצמה אבל הכא בציצית שהוא חובת מנא מותר שאינו יכול להסיר המלבוש שלובש בשעה שמהלך בבית הקברות אלא שיש לו להזהר שידלה הציצית. ויש שמוכיחין מכאן שאין מטילין ציצית בטלית של מת. ולאו ראיה היא דאפילו תמצא לומר דמטילין עדיין יש להן חלישות הדעת שהחיים לובשים אותו בחיוב מצוה והם אינם חייבים במצות כלל. ובבבא בתרא [ע"ד ע"א] משמע דציצית היו להן ממתי מדבר. אף על גב דלאו ראיה גמורה היא דהתם מחיים היו נקברים לשם ולמחר היו נבדלים החיים מתוך המתים. אבל יש ראיה מדאמרינן במנחות פרק התכלת אמר שמואל כלי קופסא חייבין בציצית ומודה שמואל בזקן שעשאה לכבודו שפטורה מן הציצית. וההיא שעתה ודאי רמינן לה משום [דהוי] לועג לרש אם מכסין אותו טלית בלא ציצית. ואי קשיא לך הא דתניא במסכת שמחות [פי"ב] אבא שאול צוה את בניו קברוני תחת מרגלותיו של אבא והתירו תכלת מאפיליוני. איכא למימר דהתם בציצית שנשתמש בו מחיים בטליתו משום מצוה וכיון דכן הוא הוו להו שירי מצוה וקסבר אבא שאול שירי מצוה אין נזרקין דאית בהו קדושה ורבנן פליגי עליה וקסברי דשירי מצוה נזרקין ולית בהו קדושה וכן בכל דבר שנעשית מצותו והוא מסלק דעתו מהם אף על פי ששירי מצוה הן אין בהם קדושה. אבל בציצית שעושין למתים בטליתם אפילו אבא שאול מודה דאין בהם משום קדושה

דההיא ציצית לא חאיל עליה שם מצוה כלל הילכך אפילו לאבא שאול מטילין להם ציצית כשמכסין להם טלית. וא"ת אליבא דאבא שאול מי חמיר ציצית מספר תורה שגונזין אותו אצל תלמיד חכם ששונה הלכות. יש לומר דהתם מיירי בספר תורה שבלה שאינו ראוי למצותו והוא ראוי לגניזה אבל הכא מיירי שעדיין אלו הציצית ראויין למצותן ומשום הכי סובר אבא שאול דאין מבטלין אותן ממצותן ויש בהן משום קדושה ורבנן סברי דכל היכא דמסלק דעתו מהן רשאי לבטלן ממצותן. וא"ת ומאי שנא ציצית מכלאים דציצית רמינן להו משום לועג לרש ואלו בבגד שאבד בו כלאים אמרינן דעושים אותו תכריכין למת. יש לומר דהתם בבגד שאבד בו כלאים לא מוכחא מילתא ואליבא דמאן דאמר מצות בטלות לעתיד לבא כלומר לתחיית המתים. דאילו אין בטלות אסור להלבישן איסורין כיון שהם עתידים לעמוד בלבושיהם קל וחומר מחטה אבל למאן דאמר בטלות אף על פי שעומדים בלבושיהן מותר:

דף יח:

מפני שאני קבורה במחצלת של קנים - והיתה מתביישת מפני הרוחות אחרות ששטות. ואף על פי שהגוף אינו זז ממקומו יש לומר דדוגמת מה שמכוסה הגוף כך נראית הנשמה. והאי סוגיא סבר לה כמאן דאמר הכל נידונים בראש השנה:

דף יט.

ואי סלקא דעתך לא ידעי כי אמר להו מאי הוי - דכי אמרי להו נמי מה איכפת להו אי לא ידעי:

כל המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים - יש מפרשים אחרי מטתן לשון הטייה כלומר שנוטה מדרך הישרה ואומר העבירות שעשה ואסור לו לעשות כן דכיון שהוא תלמיד חכם יש לו לחשוב בלבו שעשה תשובה כדאמרינן אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שודאי עשה תשובה. ואסיקנא דוקא בעבירות הגוף אבל בעבירות של ממון לא עד שיחזיר לבעליו. ויש פירוש אחר שמספר ממנו גנאי אחר מיתתו כההוא דאמר דוגמא השקוה דאחר מיתתן הוה:

שנאמר הטיבה ה' לטובים וכו' והמטים עקלקלותם וכו' - כלומר בני אדם המטים ארחות הצדיקים יוליכם ה' עם פועלי האון:

שלום על ישראל - פירוש אפילו בשעה ששלום על ישראל כלומר שאלמלא אותו העון היו ראויים לשלום גם כן יוליכם ה' את פועלי האון:

ואמר ר' יהושע בן לוי בעשרים וארבעה מקומות בית דין מנדין על כבוד הרב. וכולן שנינו במשנתנו וכו' נפק דק ואשכח תלת המזלזל בנטילת ידים והמספר אחר מטתן של תלמידי חכמים והמגיס דעתו כלפי מעלה וכו':

אין משקין לא את הגיורת וכו' - פירוש השקאת סוטה:

ובמתניתין לא תנן והתנן חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא וכו' - פירוש כשחתכו לאורכו ואינו יכול לעמוד מאליו הכל מודים שהוא טהור. ואם חתכו לרחבו ולא נתן בו חול דברי הכל שהוא טמא שמתוך כובדו הוא מתקיים ועושה מעין מלאכתו הראשונה. אבל כשנתן בו חול שהחול מפסיק ביניהם בזו נחלקו וכן מוכח מתוך המשניות:

רבי יהושע בן לוי מדמה מילתא למילתא ור' אלעזר לא וכו' - פירוש ר' אלעזר לא היה מונה אלא אותן שהנדוי שלהן במשנה בפירוש ולא מצא מהן אלא שלש. אבל ר' יהושע בן לוי היה מונה הני תלת וכל הדומה להן שהוא מתריס כנגד הרבים ועושה מעשה כדבריו כמו שהיה עושה רבי אלעזר בהני תלת ומצא מהן עשרים וארבעה:

מתני' קברו את המת וחזרו וכו' ואם לאו לא יתחילו – טעמא דמילתא משום דתנחומי אבלים גמילות חסדים היא וגמילות חסדים היא מן התורה כדאמרינן בעלמא והודעת להם זה גמילות חסדים ולפיכך פטורים מקריאת שמע אף על פי שכבר נקבר המת משום דעוסק במצוה הוא. וא"ת קודם שלא הגיעו לשורה אמאי אין מתחילין קריאת שמע וגומרין ויהיו פטורין ממצות שורה משום עוסק במצוה דהא הן עסוקין בקריאת שמע. יש לומר דמשעת קבורה הוי אתחלתא דהא מצוה דשורה מענין קבורה הוא דכבוד עושין למתים ולחיים וכיון דכן אשתכח דמצות שורה קודמת. וא"ת עוד מאי שנא הא מההיא דלעיל דאפילו עסוקים בהספד חייבין דאמרינן נשמטין אחד אחד וקורין והכא פטרינן להו מקריאת שמע. יש לומר דבהספד אף על פי שקורין קריאת שמע לא יהא עכוב בהספד שאפשר לחזור למצותו. אבל הכא לענין מצות שורה אי אפשר מפני שהיא מצוה עוברת:

דף יט:

תנו רבנן שורה הרואה את הפנים פטורה - פירוש פני האבל והיינו הפנימיים פטורים דקתני במתניתין:

הבאים מחמת האבל – פירוש קרוביו פטורים ואפילו הם חיצונים:

המוצא כלאים בבגדו פושטו ואפילו בשוק שנאמר אין חכמה וכו' - כלומר אין חכמה חשובה במקום שיש חילול השם. ודוקא בכלאים דאורייתא דהיינו שוע טווי ונוז אבל בכלאים דרבנן לא דגדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. והיינו לאו דלא תסור דכל מילייהו דרבנן אלאו דלא תסור אסמכינהו ולאו דקרא משתעי בהכי כלל אלא אסמכתא בעלמא הוא:

בא בטהורה באין עמו בטהורה בא בטמאה באין עמו בטמאה משום כבודו כך גרסת הספרים - ומפרשים אותה כשיש כהן לשם עם הצבור ומטמא עצמו בשביל כבודו של אבל. והראב"ד ז"ל כתב הכי גרסינן לה במסכת שמחות באין בטהורה בא עמהם בטהורה באין בטמאה בא עמהם בטמאה. ועל כהן אבל קאמר ומשום כבוד צבור מטמא עמהם. וכתב שזה הלשון ערב עליו יותר מאותו שכתוב בספרים כי כמה כבוד או בזיון יש לאבל בהפרד בהן אחד מתוך הצבור הבאין עמו:

בית הפרס שנידש טהור שאי אפשר לעצם כשעורה שלא יהא נידש ברגל - פירוש בשיש שם דרך קבועה לרבים. וכיון דליכא למיחש אלא לעצם כשעורה דיותר מכשעורה ניכר ונראה הוא אותו שכשעורה על ידי דריסת הרבים הוא נפחת משיעורו ושוב אינו מטמא אפילו במגע:

תא שמע ולאחותו מה תלמוד לומר - האי קרא גבי נזיר כתיב ומייתר כוליה דמקמיה כתיב על נפש מת לא יבא והכל בכלל ואחר כך כתב לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם במותם. וכולהו דריש להו במסכת נזיר לאביו ולאמו אמרינן דחד מינייהו לנזיר גופיה דמטמא למת מצוה והאי דכתיבי תרווייהו צריכי דאי כתב אביו בלחוד הוה אמינא דוקא אביו דספק אבל אמו דודאי יכול יטמא קא משמע לן. ואי כתב אמו הוה אמינא דוקא אמומשום דלא מיחס בתרה אבל אביו דמיחס בתריה יכול יטמא קא משמע לן דלא. ואף על גב דכתב כללא ברישא על נפש מת לא יבא אפילו הכי כיון דכתב חד מיניהו אי לאו דכתב אידך הוה ממעטינא ליה. ולאחיו כגון שהיה כהן גדול ונזיר ולאחיו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה. ולאו בנזיר ההולך לשחוט את פסחו קאמר אלא בכל אדם קאמר. והכי מוכח בזבחים בהדיא דהתם מייתינן לה להאי דרשא דקרא ודרשינן ברישא האי ולאחותו מה תלמוד לומר לכדאמרן שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו. וכיון דדרשינן ליה קודם לכולהו אידך משמע דלא קיימינא אדלעיל מינה דהוא ולאחיו דדרשינן מיניה כגון שהיה כהן ונזיר דאם איתא דאדלעיל קיימינן הוה לן למדרשיה בתרא. אלא ודאי באינש דעלמא דלאו כהן ונזיר וכשאמרו לו מחצות ולמעלה שכבר חל עליו חיוב שחיטת פסחו. והכי מוקים לה בזבחים פרק

טבול יום מקושיא דיוסף הכהן שמתה אשתו וטמאוהו אחיו הכהנים ומוקי לה התם להיא בקודם חצות והא דהכא בלאחר חצות דלא חלה עליו אנינות. יכול יטמא פירוש שהרי מוטל עליו לקברו ופטור מן המצות. אמרת לא יטמא פירוש דכיון דלאחר חצות הוא מצות הפסח קודמת עליו והיא פוטרת אותו מטומאת קרוביו ועוד דלא אתי עשה דטומאת קרובים שאין בו כרת ודחי עשה שיש בו כרת. אבל מטמא הוא למת מצוה. פירוש והא הכא דעשה דמת מצוה דחי עשה דפסח דגדול כבוד הבריות שדוחה עשה שבתורה וכל שכן לא תעשה. אבל מכל מקום עשה דטומאת קרובים לא דחי עשה דפסח דכיון שיש לו קוברים כגון נשים שאינם חייבות בפסח אי נמי זה הקרוב משגיח עליו לשמור עליו ולקוברו אין זה כמת מצוה לפי שאינו מתבזה. אבל מת מצוה הוא מת שאין לו קוברים ואין מי שישגיח עליו להתעסק בו ולקברו וכיון דכן הרי הוא מטמא לו וקוברו אף על פי שמבטל פסחו. ומשני שב ואל תעשה שאני. פירוש כשאינו עושה פסחו או כשאינו מל את בנו אינו עושה שום דבר אלא שיושב ובטל מן המצוה והמצוה מתבטלת מאליה. אבל הכא לגבי כלאים כל זמן שלובש אותו הוא עוקר הלאו בידים ואין עוברין על לא תעשה משום כבוד הבריות. ואם תאמר והרי כהן גדול ונזיר שמטמאין למת מצוה ועוברים על מצות לא תעשה מפני כבודו. יש לומר דההוא לאו ביטול לא תעשה הוא דלא נאמר לאו דטומאה מעולם גבי מת מצוה כי היכי דליתיה ללאו דטומאה דכהן הדיוט לגבי קרובים דיכול לטמא להם. אבל הכא גבי פסח הא איתיה לעשה דפסח למידחי עשה דקרובים ואפילו הכי לא מצי למדחי לעשה דמת מצוה אלמא שמע מינה משום דאלים כבוד הבריות הוא:

דף כ.

אמר ליה רב פפא לאביי מאי שנא לקמאי דאיתרחיש להו ניסא וכו' - והאי מילתא נקט הכא משום סופה מעשה דרב אדא שמצוה לפשוט כלאים בשוק:

דף כ:

גמרא הכי גרסינן מאי שנא קריאת שמע ותפלין משום דהוה להו מצות עשה שהזמן גרמא. וחייבין בתפלה משום דרחמי נינהו. ובמזוזה ובברכת המזון משום דהוו להו מצות עשה שלא הזמן גרמא:

נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה - דזכור ושמור בדבור אחד נאמרו וכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה דהשוה הכתוב אשה לאיש

לכל עונשין שבתורה איתנהו בזכירה. [ו]מהכא משמע דקדוש היום דבר תורה. ודוקא קדוש היום אבל לקדש על היין הוי מדרבנן כדאיתא בנזיר:

אי אמרת דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא – דקא סלקא דעתין דאכל שיעורא דאורייתא ובן דמברך לאביו בבן גדול עסקינן שחייב מן התורה. ואפילו הכי לייטו ליה לאבוה דכיון דליכא אלא שנים הוא ובנו אינו מברך בתורת זימון ומשום שאינו יודע לברך הוא שיוצא בשומע את בנו. ובירושלמי מוקי לה אפילו בבנו קטן בשעונה אחריו מה שהוא אומר:

הכא במאי עסקינן דאכל שיעורא דרבנן ואתי דרבנן ומפיק לדרבנן - ובקטן נמי שהגיע לחנוך:

והם דקדקו על עצמן עד כזית ועד כביצה - עד כזית בשיעורא דרבנן ועד כביצה בשיעורא דאורייתא. ויש מפרשים עד כזית לר' מאיר ועד כביצה לר' יהודה כדאיתא לקמן. ולפי מה שכתבנו דרבא הוא דסבירא ליה דבבן גדול עסקינן הא דאקשי ליה רבינא ולטעמיך קטן בר אפוקי רבים ידי חובתן הוא אף על גב דאין כאן קטן אלא בן ומשמע נמי גדול משום דסבירא ליה לרבינא דבן דקתני דומיא דאשה ועבד שאין חייבין מן התורה:

דף כא.

והרי תפלה דדבר שהצבור עסוקין בו וכו' - וא"ת וליקשי ליה ממתניתין גופה דפטר ליה תנא קמא מברכות דרבנן והוא דבר שהצבור עסוקין בו והוא בטל. יש לומר דמשום הכי לא אקשי ליה מברכות דמן הדין בשומע אותם משליח ציבור יצא דשומע כאומר בהני ברכות וכיון דכן ליכא למימר יושב ובטל דיש לומר דמשליח צבור שמע להו ויצא. מה שאין כן בקריאת שמע ותפלה דאינו יוצא על ידי אחר. קריאת שמע טעמא מפני שהיא שינון ותפלה משום דרחמי הוא:

שאני תפלה דלית בה מלכות שמים כקריאת שמע. ודוקא בקריאת שמע הוא דקפדינן שלא יהא יושב ובטל כיון דהוא קבלת עול מלכות שמים:

אלא קריאת שמע וברכת המזון דאורייתא תפלה דרבנן - יש לומר דהשתא הדרינן מטעמא דאמרינן לעיל דצריך לעסוק בדבר שהצבור עסוקים בו דודאי ברכת המזון אינו דבר שהצבור עסוקים בו דביחיד הוא על הרוב ואפילו הכי אמר ליה. אלא טעמא משום דקריאת שמע וברכת המזון דאורייתא ועביד בהו מאי דאפשר ואומר אותם בהרהור אף על גב דלא הוי כדבור:

ולענין הלכתא קיימא לן כרב חסדא דהרהור לאו כדבור דמי דסוגיא דגמרא כותיה אזלא וכן פסקו הגאונים ז"ל. וכן נמי משמע בריש פרק היה קורא דהרהור לאו כדבור דמי דעד כאן לא פליגי אלא אם צריך להשמיע לאזנו אבל לכולי עלמא צריך להוציא בשפתיו. ואיפשר נמי למימר דרבינא נמי הכי סבירא ליה דלא אמר אלא זאת אומרת משום דמתניתין קשיתיה וליה לא סבירא ליה:

מנין לברכת התורה מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא כלומר בברכה - הבו גודל לאלהינו פירוש לענות אחריו אמן. והאי ברכה על התורה היא מדכתיב לעיל מיניה יערוף כמטר לקחי:

איכא למיפרך מה לתורה שכן חיי עולם - פירוש ומפני כך שייך לברך לפניה. מה למזון שכן נהנה. ומהאי טעמא שייך לברך אחריה:

מאי טעמא קריאת שמע דרבנן אמת ויציב דאורייתא - פירוש משום הזכרת יציאת מצרים דאית ביה דהוא מדאורייתא. ובודאי כיון דספק לו אם אמר יציאת מצרים ומשום הכי צריך לחזור ולומר אמת ויציב טפי הוה עדיף לומר ויאמר דאית ביה תרתי מצות ציצית ויציאת מצרים. אלא דהשתא לא נחית להכי אלא לומר דקריאת שמע דרבנן ויציאת מצרים דאורייתא. והאי דנקט רב יהודה אמת ויציב ולא נקט ויאמר רבותא אשמעינן דאף על גב דויאמר פרשתא דאורייתא ואמת ויציב מטבע דרבנן אם ספק לו אם הזכיר יציאת מצרים או לא דהיא ספיקא דאורייתא אם חוזר ואומר אמת ויציב דיו בכך ואין צריך לומר ויאמר:

ההוא בדברי תורה כתיב - פירוש שלא אמרה תורה מקריאת שמע דוקא אלא שיקרא בתורה בכל מקום שירצה ומה שאנו קורין זו הפרשה דוקא אינו אלא מדרבנן. ומאי דמוכחי כולהו תנאי לעיל מהאי קרא חיוב קריאת שמע קסבר שמואל דאסמכתא בעלמא הוא:

ואי סלקא דעתך אמת ויציב דאורייתא לימא אמת ויציב ולא לימא קריאת שמע - יש להקשות דלא איפשר ליה לאקשויי הכי דודאי אם אומר אמת ויציב לא סגיא דלא נימא קריאת שמע דכיון דעל קריאת שמע נתקנה אי אפשר לאומרה בפני עצמה דהוה לה ברכה לבטלה:

הגה"ה: אמר המגיה בש"ס שלפנינו הגרסא: ואי סלקא דעתך אמת ויציב דאורייתא לברוך לאחריה ואם כן לפי גרסתנו אין מקום לקושיית רבינו דהגמרא הכי פריך דנימא קריאת שמע משום קבלת מלכות שמים וגם יברך לאחריה אמת ויציב משום הזכרת יציאת מצרים. ואפילו לפי גרסת רבינו נמי יש לומר דכיון דברכות דקריאת שמע אינם

מיוחדות לקריאת שמע רק על שם שבע ביום הללתיך כדאיתא בירושלמי ומהאי טעמא נמי אמרינן דברכות אין מעכבות וסדר ברכות אין מעכבות אם כן לבעל קרי שלא חייבוהו לומר רק חיובא דאורייתא שייך שפיר לאקשויי דלימא אמת ויציב ולא לימא קריאת שמע דהא אמת ויציב אינה מיוחדת לקריאת שמע דוקא ומשום הכי אפשר לאומרה בפני עצמה:

מידי הוא טעמא אלא משום יציאת מצרים הא מדכר לה בקריאת שמע - פירוש בפרשת ויאמר:

ונימא הא - פירוש אמת ויציב:

ולא בעי למימר הא - ויאמר:

קריאת שמע עדיפא דאית בה תרתי - דסבירא ליה דודאי אם אמר פרשת ויאמר לא אפשר בלא אמירת קריאת שמע נמי כיון דתרווייהו פרשיות מן התורה. שאין ראוי שיאמר פרשת ויאמר ויניח פרשת קריאת שמע שהיא קבלת עול מלכות שמים:

דף כא:

ר' יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם - קא סלקא דעתין השתא דכיון דר' יהודה מחייב ליה בדרבנן טעמיה משום דקסבר בעל קרי מותר בדברי תורה וכיון שכן אפילו כדרכו נמי קורא ומוציא בשפתיו:

והאמר ר' יהושע בן לוי מנין לבעל קרי שאסור בדברי תורה שנאמר והודעתם וכו' - ודאי ליכא למימר דר' יהושע בן לוי מדאורייתא סבירא ליה דבעלי קריין אסורין דודאי תקנת עזרא היא כדאיתא בבבא קמא ולקמן מייתי לה. ועוד דהא לקמן דריש האי קרא לדרשא אחרינא ואמאי והא אפקיה. אלא ודאי אסמכתא בעלמא הוא דסמיך ליה לקרא. וא"ת אם כן מאי אקשי ליה לר' יהודה מהאי כיון דלא מדאורייתא. יש לומר דאכתי קשיא משום תקנת עזרא ולא נחית תלמודא למידק עליה השתא אי הויא אסמכתא או לא ונקיט לה כאלו היא דאורייתא ולא איכפת ליה משום דבמסקנא הא מתרצן כולהו דאסיקנא דר' יהודה סבר דבעל קרי אסור בדברי תורה כדלקמן:

אפילו מאן דלא דריש סמוכין בכל התורה כולה במשנה תורה דריש - טעמא משום דמשנה תורה דברי משה הן. ואף על פי שכולן נאמרו מפי הגבורה מכל מקום כיון שכבר נאמרו תחלה בסדור אחר ועכשיו חוזר ואומר בסדור אחר ודאי כשסומך הדברים זה לזה לדרשא נסמכו כיון שאינם סדורין בסידור ראשון:

מה אוב וידעוני בסקילה אף מכשפה נמי בסקילה - משום דהוה ליה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. ולא הוי דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש שהרי כבר נאמרה במכשפה מיתה אלא שלא נתפרש באיזו מיתה:

נושא אדם אנוסת אביו וכו' - דתנא קמא סבר דלא אסרה תורה אלא על ידי קידושין בלבד ור' יהודה אוסר וכו':

דאמר ר' יהושע בן לוי כל המלמד את בנו תורה כאלו קבלה מהר סיני שנאמר והודעתם לבניך וסמיך ליה יום אשר עמדת - מכאן מוכח דמאי דאמרינן לעיל דר' יהושע דריש מהאי קרא דבעל קרי אסור בדברי תורה אסמכתא בעלמא הוא. דאי לראיה ממש היכי דריש מיניה דרשא אחרינא:

תנן זב שראה קרי - שהיה טמא טומאת זיבה שהיא חמורה וראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע וכו'. דקא סבר תנא קמא דאף על גב דלא עלו מטומאתם בטבילה זו ולא נטהרו מכל מקום מאי דאיפשר ליטהר מטהרין. ור' יהודה סבר דכיון שלא נטהרו בטבילה זו ועדיין בטומאה חמורה הן פטורין מלטבול כיון שאין נטהרין לגמרי:

דף כב.

לא תימא מברך אלא מהרהר - פירוש דסבר ר' יהודה דאפילו בברכות דרבנן עבדינן מאי דאפשר כמו קריאת שמע דאורייתא שהעמידו חכמים דבריהם על דין תורה:

מהרהר בלבו ואינו מוציא בשפתיו דברי ר' מאיר - מהכא שמעינן דאף על גב דאמר ר' מאיר לעיל אחר כונת הלב הן הדברים לא כונה בלבד אלא צריך להוציא בשפתיו. דאי לא מה בין בעל קרי לכל אדם דכל אדם נמי יוצא בהרהור ומאי שנא מפני שהוא בעל קרי:

ר' יהודה אומר אף מוציא בשפתיו אלמא ליה הרהור אמר רב נחמן עשאן ר' יהודה כהלכות דרך ארץ - פירוש אברכות דרבנן קאמר דכל מילי דרבנן עשאן כהלכות דרך ארץ. ואפילו ברכת מזון שהיא מן התורה דמכל מקום מטבע שלה מדרבנן. ור' יהודה אקצת מאי דאמר תנא קמא קאי. ולא איפשר למימר דאקריאת שמע קאי דהיכי אמר רב נחמן שעשאה כהלכות דרך ארץ אלא ודאי אברכות קאי:

מותרין לקרות בתורה וכו' - שהם כחולים ועומדים ברתת ובמורא:

ר' יוסי אומר שונה משניות הרגילות - הרגילין בפיו:

ובלבד שלא יציע את המשנה - כלומר שלא יעכב בדקדוק ובפירוש המשנה אלא שונה במרוצה כאדם נבהל:

ואין מציע את המדרש - מפני שיש בו פסוקים ושמא יזכור שם:

שהיה מגמגם - כלומר שלא היה קורא התיבות בצחות אלא בגמגום:

אמר לו פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה - משמע מהכא דר' יהודה בן בתירא אפילו נתינת תשעה קבין לא מצריך והא דאמר רב נחמן לקמן נהוג עלמא כתלת סבי כר' יהודה בן בתירא בטבילה לאו דוקא בטבילה דהוא הדין לנתינת תשעה קבין אלא איידי דאיירינן לעיל בצרכי טבילה ואכתי לא מדכרינן תשעה קבין קאמר בטבילה אבל הוא הדין דנהגו כותיה להקל אף בתשעה קבין וכן נהגו במקומות הללו. וסמכו על הירושלמי דגרסינן התם בפרק יום הכפורים אסור בתשמיש המטה איתא חמי ברחיצה אסור לא כל שכן בתשמיש. פירוש דאסור להתפלל עד שירחץ וכיון שאסור ברחיצה כל שכן שאסור בתשמיש כי איך יתפלל והוא בעל קרי. ומשני במקום שאין טובלין. משמע דאפילו בתשעה קבין נהגו להקל דאי לא תימא הכי אכתי הדרא קושיא לדוכתא ברחיצה אסור לא כל שכן בתשמיש אלא ודאי כדאמרן. ועוד אמרו הנוטל ידיו ומתפלל כאלו טבל כדכתיב ארחץ בנקיון כפי ולא כתיב ארחיץ:

אמר מר מציע את המשנה ואינו מציע את המדרש מסייע ליה לר' אלעאי - זו גרסת הספרים. ורש"י ז"ל גריס אמר ר' אלעאי אמר ר' אחא הלכה וכו' ולא גריס מסייע:

מאן דתני שנאה משום ביטול תורה - דקל הוא למצוא תשעת קבין מארבעים סאה. ומפני כך שנאה לתלמידים דסתם תלמידי חכמים נקראו חולים כדאמרינן [מאן] מריעי רבנן:

שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין וכו' - אם יודעים שיטהרו בתשעה קבין:

אמר ר' ינאי שמעתי שמקילין בה שטובלין בתשעה קבין - ושמעתי שמחמירין בה בארבעים סאה:

דף כב:

אמר רבא הלכתא בריא המרגיל ארבעים סאה. וחולה המרגיל- כלומר לדעתו:ובריא לאונסו תשעה קבין. וחולה לאונסו פטור מכלום - טעמא דנצרך רבא לפסוק הלכתא משום דאיכא מאן דמחמיר בה ולא נהיג כר' יהודה בן בתירא וקא משמע לן דאפילו מאן דעביד כתקנתא דעזרא וכתקנת רבנן בתראי דבתר עזרא בחולה המרגיל ובריא לאונסו לא צריך אלא תשעה קבין וחולה לאונסו פטור מכלום. ויש ספרים דגרסי הכי אמר רבא

מדברי כולם נלמוד. והפירוש אפילו לדברי המיקל מודה דלא יפחתו לבריא המרגיל מארבעים סאה ולחולה לאונסו ולבריא לאונסו תשעה קבין:
הגה"ה: בש"ס שלפנינו הגרסא בדברי רבא בריא המרגיל וחולה המרגיל ארבעים סאה: במה דברים אמורים ללמוד לעצמו אבל לאחרים ארבעים סאה. ר' יהודה אומר ארבעים סאה מכל מקום. ודאמרינן עלה לאתויי בכלים ולאתויי מים שאובין דוקא בטבילת בעל קרי שהיא קלה שרו אבל לא בשאר טבילות:
אלא איברוך אנא דנפל עלי ארבעים סאה - לאו דוקא דנפול אלא כלומר שטבלתי בארבעים סאה ואיידי דקאמר לעיל דנפול עלי תשעה קבין קאמר הכא דנפיל עלי:
אמר להו רב הונא איברוך אנא דלא הא ולא הא - יש אומרים שאיני צריך טבילה. ויש אומרים דפירושו שראה קרי ואמר לא טבלתי כלל דסבירא ליה דבטלוה לטבילותא ואינו צריך לטבול:
ולית הלכתא כותיה דרב חמא - שהיה טובל להוציא אחרים ידי הלל שבלילי פסחים משום דסבר דבטלוה לטבילותא לגופיה אבל להוציא אחרים דדמי כמלמד לאחרים לא בטלוה. ואינו כן דאפילו לאחרים נמי בטלוה:
הואיל וחטא אין תפלתו תפלה - כלומר הואיל וחטא בשגגה קאמר דהא אמרינן לקמן שאינו חייב לבדוק אם יש צואה בבית אם לאו דהכי איתא לקמן בפרקין ספק צואה בבית מותר. ומאי דאמר רבא האי זבח רשעים תועבה הוא לאו דוקא שהרי לא חטא אלא בשגגה אלא כזבח רשעים קאמר. ומשום הכי אייתי האי קרא דתפלה כנגד קרבן היא באה:

דף כג.

אמר רב אשי האי שהה ולא שהה מיבעי ליה - פירוש הא דאמר חוזר לראש הוה ליה למימר אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ואם לא שהה חוזר למקום שפסק. אלא ודאי מדפסקא למלתיה ואמר סתם חוזר לראש שמע מינה דאפילו בדלא שהה נמי קאמר ובדלא שהה הוא דפליגי הא אם שהה דכוליה עלמא חוזר לראש. וליכא לאקשויי למאן דאמר למקום שפסק לימא אם לא שהה כדי לגמור דכיון דלמאן דאמר קמא חוזר לראש איירי אפילו בלא שהה וכל שכן בדשהה בתרא נמי דהוא בר פלוגתיה בדכותיה איירי מסתמא:
מאי דכתיב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים שמור נקביך בשעה שאתה מתפלל לפני - מלשון רגלך דייק כדאמרינן אך מסיך הוא את רגליו:

בית הלל אומרים אוחזן בידיו ונכנס - דקסברי בית הלל דאין דרך קדושתן אלא כשהן בראשו אבל בידו לא. ולגבי שינה דאמרינן בהפוך שלא יאחזם בידו אלא בראשו התם הוא טעמא מפני שיפלו מידו כשישן וכשהן בראשו הן שמורין יפה:

ר' עקיבא אומר אוחזן בבגדו ובידו ונכנס - משום כבוד:

ביום גוללן כמין ספר - בנכנס לבית הכסא מיירי והכי קאמר כשנכנס ביום וצריך לחלוץ אותם כדי שלא יכנס עמהם לבית הכסא גוללן כמין ספר ואין צריך להניחם בכלי אלא אוחזן בימינו משום שמירה כנגד לבו משום כבוד. אבל כשנכנס לבית הכסא בלילה כיון שאין לו להניחן דלילה לאו זמן תפלין הוא אלא אם כן היו בראשו דאינו צריך לחלוץ עושה להם כיס טפח ומניחן בתוך הכלי. ואמרינן עלה לא שנו דביום גוללן כמין ספר וסגי להו בהכי אלא כשיש שהות ביום כדי ללבשן דכיון שהיום גדול ויכול עדיין לקיים המצוה לא הטריחוהו לתתן בכיס. אבל אם לאחר שיצא מבית הכסא אין שהות ביום כדי ללבשן עושה להם כיס טפח ומניחן בתוכו ומצניען כמו בלילה:

אמר אביי לא שנו דבעינן כיס טפח אלא בכלי שהוא כליין - כלומר בכלי שהוא מיוחד להם דכיון שהוא כליין קרוב הוא להיות בטל אצלם ואם הוא פחות מטפח הרי הן כמגולין. אבל בכלי שאינו כליין אפילו פחות מטפח דאפילו פחות מטפח חשוב כלי:

פכין קטנים מצילין באהל המת - פירוש בצמיד פתיל אפילו פחות מטפח דחשיבי כלי משום אויר פחות מטפח:

הואיל ושרו רבנן לא ניטרח - כלומר לא אטריח לתלמידים שישמרו אותם. ויש ספרים דגרסי ננטרן כלומר ישמרוני מכל נזק. ויש אומרים אשמור אותם אני בעצמי:

דף כג:

לא יאחוז אדם תפילין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל - דחושש שמא יפלו מידו וטריד ולא מכוין:

ולא ישתין בהם מים - משום כבוד:

ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי - דוקא בידו קאמר והטעם דחיישינן שמא יפלו מידו. אבל כשהן בראשו מותר לישן בהם שינת עראי במניח ראשו בין ברכיו:

לית הלכתא כי הא מתניתא - פירוש דאמר לא ישתין בהם מים. ומני בית שמאי:

דאי בית הלל השתא בית הכסא קבוע שרו - כלומר אפילו נכנס לגדולים כדאמרינן לעיל הרוצה ליכנס לבית הכסא בית הלל אומרים אוחז תפליו בידו ונכנס:

בית הכסא עראי - כלומר לקטנים לא כל שכן דשרו:

מתיבי דברים שהתרתי לך כאן אסרתי לך כאן - לענין בית הכסא אתמר:

אי אמרת בשלמא בית הלל וכו' אסרתי לך כאן בבית הכסא עראי - וטעם שחמור יותר בית הכסא עראי כדאמרינן לקמן משום דאיכא ניצוצות נתזות על רגליו ויצטרך לשפשף שלא להוציא לעז על בניו שהוא כרות שפכה ואין זה דרך כבוד שישפשף בתפלין בידו: **כי תניא ההיא שהתרתי לך לענין טפח וטפחיים תניא וכו'**. כאן בגדולים כאן בקטנים – והכי קאמר דברים שהתרתי לך בקטנים גילוי לפניו טפחיים אסרתי לך בגדולים לפניו ולא כלום:

כאן באיש כאן באשה - והתרתי באיש אסרתי באשה:

אי הכי היינו דקתני עלה דדברים שהתרתי לך וזהו קל וחומר שאין עליו תשובה. כלומר יש להקשות כאן בקושיא בהיפך מדין זה ואין עליו מענה. ואי אמרת בשלמא בתפלין קל וחומר. הוא מאי דאמרן לעיל השתא בית הכסא קבוע שרו בית הכסא עראי מיבעיא. ואין עליו תשובה דלא מצינו בשום מקום שיהא חמור יותר בית הכסא עראי מבית הכסא קבוע. אלא אי אמרת באיש ואשה קא מיירי אמאי אין עליו תשובה דרכא דמילתא הכי איתא דאשה לפניה ולא כלום. אלא לאו תפלין והתרתי לך בית הכסא קבוע אסרתי לך בית הכסא עראי:

מכל מקום קשיא השתא בית הכסא קבוע שרו וכו' - כלומר אף על גב דאיתותב רבא אמר רב ששת אכתי מה שהקשה לעיל בקל וחומר בדוכתיה קאי ומה נתרץ לקושיא זו:

הכי קאמר בית הכסא קבוע - כלומר לא קשיא מידי דטעמא איכא דבית הכסא קבוע דליכא ניצוצות שרי שאינו צריך לשפשף. ויש ששואלין היאך איפשר דליכא ניצוצות והלא אמרו אי אפשר לגדולים בלא קטנים ונמצא דאיכא ניצוצות בשעה שמשתין. וי"ל דכי אמרינן דליכא ניצוצות הני מילי כשהוא נפנה מיושב דאין מי רגלים כלים אלא מיושב אבל כשמשתין מעומד אינו כלה ואיכא ניצוצות ולפיכך אסרו בעוד התפלין בידו שמא ישפשף הניצוצות באותו יד כדי שלא יראה כרות שפכה ומוציא לעז על בניו שהם ממזרים. אבל בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות מותר. אי נמי יש לומר דליכא אלא פורתא ובכי הא פורתא לא גזרו:

הא מלתא תיתי לה בתורת טעמא - כלומר דאף על גב דלכאורה איפכא מסתברא מכל מקום טעמא איכא דהכא איכא ניצוצות והכא ליכא:

דאי אתית לה בתורת קל וחומר קל וחומר שאין עליו תשובה הוא - פירוש דבשום דוכתא לא אשכחן שיהא חמור בית הכסא עראי מבית הכסא קבוע:

הרוצה ליכנס לסעודת קבע מהלך עשר פעמים וכו' - דרך ארץ קא משמע לן שלא יצטרך לקום בחצי הסעודה לצורך נקביו. ודרך רפואה נמי היא דכל האוכל כשהוא נצרך לנקביו דומה כתנור שהסיקוהו על גבי אפרו:

תני חדא צורר אדם תפליו עם מעותיו באפרקסותו - בשלא הזמינו לתפלין:

ותניא אידך לא יצור בהזמינו לתפלין משום קדושה:

כי קא מיבעיא לי תחת מראשותיו מאי אמר ליה הכי אמר שמואל מותר ואפילו אשתו עמו - פירוש שהוא קרוב לשמש מטתו. ודוקא בכלי בתוך כלי דלא עדיף מראשותיו משאר הבית דאפילו היו מונחין בשאר מקום הבית ורצה לשמש מטתו בעינן שיהו מונחים כלי בתוך כלי ואדרבא רבותא הוא דתחת מראשותיו סגי בכלי בתוך כלי. מאי טעמא דשמירתן יפה להם דודאי תחת מראשותיו משומרין הם ביותר:

דף כד.

והתני ר' חייא מניחן בכובע תחת מראשותיו - פירוש דמשמע אפילו כנגד ראשו דאי לאו כנגד ראשו אמאי מניחן בכובע:

דמפיק ליה למורשא דכובע לבר - פירוש שמוציא מקום בליטת התפלין לחוץ דמשום כבוד התפלין אינו נותן ראשו עליהן אלא על שאר הכובע ואשמעינן רבותא שיכול להניח ראשו על הכובע שקשורין בו ובלבד שיוציא מקום קשר התפלין ויניחנו בין כר לכסת בכלי בתוך כלי:

רב פפא צייר להו בכילתא ומפיק למורשייהו לבר - אפשר שהיו מונחין בכליין וחשיב ככלי בתוך כלי דכילתא ככלי אחר:

מנח להו אשרשיפא - שעומד לפני המטה. ואף על גב דהוי הדום רגליו בכלי בתוך כלי סגי דהם היו מונחים בכליין ופריס סודרא עלייהו:

מהו שיחזיר זה פניו ויקרא קריאת שמע ויחזיר זה פניו וכו' - בפנים לפנים פשיטא ליה דאסור דאיכא נגיעה בערותו של חבירו ונוגע בערוה אסור בקריאת שמע. אבל בחזרת אחוריים בעי:

אשתו ולא מיבעיא אחר – אדרבא אשתו כגופו אחר לאו גופו ואיכא ערוה. ולעיל בבעיין אם מניח תפלין תחת מראשותיו דלא אקשינן עליה כי הכא דהתם רבותא הוא כי שרי' ליה באשתו עמו דהוא מותר לשמש מה שאין כן באחר. הרב אלפסי ז"ל פסק כרב יוסף דאמר אשתו כיון דכגופו הוא מותר להחזיר פניו ולקרות וכן דעת הגאונים ז"ל:

והא איכא עגבות - פירוש דשניהם נוגעות זו בזו דסבירא ליה דעגבות עצמן ערוה והוה ליה כנוגע בערוה:

עגבות אין בהן משום ערוה - ודינם כדין שאר בשר. אבל במגולין אסור לקרוא קריאת שמע כנגדן:

ואף על פי שעגבותיה מגולות היא מברכת - תרגמה רב נחמן כגון שהיו כל פניה טוחות בקרקע:

קסבר לבו רואה את הערוה מותר - דלא אסרו אלא בעיניו:

שוק באשה ערוה – קא משמע לן שאף על פי שפעמים הוא נגלה דינו כמקום מכוסה שהוא מביא לידי ערוה:

קול באשה ערוה - פירוש לקריאת שמע. ויש אומרים דדוקא קול של זמר ושער המכוסה. אבל קול שאינו של זמר ושערה מחוץ לצמתה אין חוששין להם:

זה התולה תפליו - דכתיב בהו למען יאריכון ימיך. וכתיב למען ירבו ימיכם:

אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק - לשון נוטריקון גו הקים פה הקים:

דף כד:

ומשמש בבגדו - בתפלתו ואפילו במקום ערוה אם כינה עוקצתו:

אבל לא היה מתעטף - יש אומרים שלא היה מתעטף כלל בשעת תפלה. ויש אומרים שאם היה נופל טליתו מעליו לא היה חוזר להתעטף בו באמצע התפלה. ולא היה מניח ידו לפני פיו [הגה"ה: כן הוא גם גירסת הרי"ף] שהוא דרך גאוה. והוא הדין לכל דבר שהוא דרך גאוה כגון בידיו כנגד חגורה וכיוצא בו שאסור:

היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו מפני הצנה חוצץ בטליתו על צוארו וקורא קריאת שמע ויש אומרים על לבו. ותנא קמא והא לבו רואה את הערוה - דסבירא ליה ודאי דהא דאסרי בעיניו רואות הערוה לאו משום ראיית העין דוקא הוא דסומא שהוא [מגולה] ומי שמעצים עיניו אסור בקריאת שמע אלא טעמא משום דאינו נאות שתהא ערותו מגולה כנגד אבריו הנכבדים ולבו נמי אבר נכבד הוא:

קסבר לבו רואה את הערוה מותר - דלא אסרו אלא בעיניו:

רב אדא בר אהבה אמר מהכא כי דבר ה' בזה - משום דהוה ענין דבור. וכן נמי אם פסק דעליו הכתוב אומר ובדבר הזה תאריכו ימים משום דהוא דבור:

דף כה.

ריח רע שיש לו עיקר - כגון צואה מכוסה. רב הונא אמר מרחיקה עד מקום שכלה הריח וקורא. פירוש ואפילו הוא רחוק טפי מארבע אמות. רב חסדא אמר מרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח וקורא ותניא כותיה וכו' היה מקום גבוה עשרה או נמוך עשרה יושב בצדו וקורא. דכל עשרה רשות אחריתי הוא:

צואה עוברת - שמעבירין אותה לפניו:

אביי אמר מותר מדתנן הטמא עומד תחת האילן - פירוש במצורע מיירי שהוא טומאה חמורה ומטמא באהל כמת ובעינן שיהא עומד שאינו מטמא אלא בעכוב כדכתיב בדד ישב מחוץ למחנה מושבו והוא מלשון ותשבו בקדש ימים רבים שהוא מלשון עכוב. הטהור עומד תחת האילן וטמא עובר כיון שאינו מעכב טהור ומכאן ראיה לאביי:

ואם עמד טמא הטהור טמא - יש אומרים דלא גרסינן ליה דהיינו רישא. ולנוסחי דגרסי ליה בא להשמיענו דכיון דאיכא עכוב לא שנא קדם טמא לא שנא קדם טהור מטמא. ודוקא באהל דעלמא כגון אילן הוא דבעינן עכוב אבל באהל דבית אפילו בהעברה בעלמא מטמא דהכי תנן טמא שהכניס ראשו ורובו לבית טמאהו. וטומאת מצורע לא כטומאת מת לגמרי דטומאת מת מביא טומאה בפותח טפח אבל מצורע במחיצה עשרה סגיא לבטל טומאתו שאינה בוקעת ועולה. כדאיתא באהלות טמא שנכנס לבית הכנסת עושין לו מחיצה עשרה:

וכן באבן המנוגעת - פירוש דלא מטמאה אלא בעכוב והא קא משמע לן דלא תימא כיון דאבן אין בה כח בעצמה לילך כמאן דמנחא דמיא:

איכא דאמרי אמר רב יהודה ספק צואה בבית מותר - דאין דרך להניח צואה בבית: באשפה אסור חזקת אשפה שיש בה צואה:

ספק מי רגלים אפילו באשפה נמי מותר כדרב המנונא דלא אסרה אלא כנגד העמוד בלבד - כלומר בשעת קילוח השתן אבל אחר קילוח השתן אינו אסור כדכתיב ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ ולא הצריך כסוי ובצואה כתיב ושבת וכסית את צאתך. ויש מפרשים דהאי כנגד העמוד הוא שתן היוצא כנגד העמוד של צואה כדאמרינן לעיל עמוד החוזר דמיירי בגדולים וסילון מיירי בקטנים:

היכי דמי צואה כחרס וכו' איכא דאמרי כל זמן שגוללה בנחת ואינה נפרכת - אסורה אף על גב דאם זורקה בכח היתה נפרכת:

לימא כתנאי כלי שנשפכו ממנו מי רגלים אסור לקרוא קריאת שמע כנגדו - דאינו מתבטל במים:

דף כה:

ומסקנא דכוליה עלמא רישומן ניכר שרי והכא בטופח על מנת להטפיח איכא ביניהו - תנא קמא סבר לא נבלעו כגון שיש בהן טופח על מנת להטפיח כלומר שאם מניח ידו עליהם ואחר כך מניחו על דבר אחר מקבל ממנו ליחות אסורין. נבלעו דאין בהן טופח על מנת להטפיח מותרין. ור' יוסי סבר כל זמן שיש בהם טופח לחוד אסורין. והלכתא כתנא קמא דבטופח לחוד שרי:

מתני' ירד לטבול כו' ואם לאו יתכסה במים ויקרא. [גמרא] אמר רבא צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא קריאת שמע - תרתי אשמעינן דאף על פי שכל גופו עומד על הצואה מותר. ועוד דאף על גב דזה הכיסוי אינו קבוע והוא עומד לינטל חשבינן ליה כיסוי מעליא:

דבוקה בסנדלו מהו - מילתא דרבא גופיה מיבעיא ליה. שמא הא דאמר רבא דוקא בגומא שאינה דבוקה בסנדלו או דילמא אורחא דמילתא נקט בגומא משום דמכסיא שפיר והוא הדין לסנדלו. תיקו:

תנו רבנן כמה יטיל לתוכן מים - פירוש לתוך מי רגלים:

כל שהוא ר' זכאי אומר רביעית. אמר רב נחמן מחלוקת לבסוף - פירוש שקדמו מי רגלים והטיל מים לבסוף:

אבל לכתחלה - שקדמו המים דברי הכל כל שהוא דראשון ראשון בטל אצל המים שהיו שם מתחלה:

עייל לי רביעתא במשכלתא כר' זכאי - יש אומרים דכלי שעמדו בו מי רגלים והוא קבוע לכך ודאי אסור לעולם ואין לו ביטול במים כדאיתא לעיל כלי שנשפכו ממנו מי רגלים אסור לקרוא קריאת שמע כנגדו ואינו מועיל נתינת המים להכשיר גוף הכלי. וטעמא משום דכיון שהוא רגיל בכך הוי מזוהם טפי. וכן נראה בסמוך. ולפי זה האי משכלתא לא היה קבוע לכך אלא דזימנא חדא איתרמי הכי. ואי נמי דדוקא כלי חרס אין להם ביטול משום דמאיסי טפי. אבל שאר כלים של מתכות או של זכוכית אם נתן בהם מים מותר. והלכתא כר' זכאי ובין בתחלה בין בסוף רביעית וכדאמר ליה רב יוסף לשמעיה ולא אמרינן בכי הא ראשון ראשון בטל. וודאי רביעית מים בתוך מי רגלים מרובין מדינא בטילי אלא דרבנן הקלו בדבר הואיל ומי רגלים עצמן שלא כנגד העמוד לא אסירי אלא מדרבנן:

בין לפני המטה בין לאחר המטה - פירוש דלעולם אסור לקרוא קריאת שמע בעוד שאלו בבית:

רבן שמעון בן גמליאל אומר לאחר המטה קורא וכו' - ומסקנא דהכי קאמרינן לאחר המטה קורא מיד כלומר כיון שהמטה מפסקת ביניהם אף על פי שאין בה רוחב ארבע אמות. אבל לפני המטה דליכא הפסק מרחיק ארבע אמות וקורא:

ר' שמעון בן אלעזר אומר אפילו בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או יניחם תחת המטה - דסבר דכולו בית כארבע אמות דמי:

בעיין איפשיט מתנייתא קשיין אהדדי - שהסברות הפוכות דמאי דאמר ר' שמעון בן אלעזר לעיל אמר רבן שמעון בן גמליאל הכא:

איפוך בתרייתא - דתיקום כקמייתא:

מאן שמעת ליה דאמר כולו בית כד' אמות דמי ר' שמעון בן אלעזר היא - כתב רש"י ז"ל לא ידענא באיזה מקום אמר ר' שמעון בן אלעזר האי סברא. ורבינו חננאל ז"ל פירש דשמעינן ליה התם במסכת עירובין פרק שני דאמר ר' שמעון בן אלעזר התם כל היקף שתשמישו לדירה כגון הדיר והסהר והגינה אפילו בת חמשת כורין הרי הן כרשות אחד ומותר לטלטל בכולו כיון שהוקף מתחלה לדירה דכוליה חשיב כארבע אמות. ומקשין בתוס' להאי פירושא מתרי אנפי חדא דאיך נלמוד לקריאת שמע מטלטול שבת שזה אינו תלוי בזה כלל. ועוד דהתם בעירובין הלכה כר' שמעון בן אלעזר דליכא מאן דפליג והכא פסק רבא דלא כותיה הילכך היכי ילפינן זה מזה. ולאו מילתא היא דלאו קשיא היא כלל דמה שהקשו שאין ללמוד קריאת שמע מטלטול שבת והוא אם לא היה אומר ר' שמעון בן אלעזר לענין קריאת שמע כלום והיינו רוצים לידע דעתו בקריאת שמע מה יאמר בה ונשמעינה מהתם האמת הוא שלא היינו יכולים להוכיח משבת דלא דמי. אבל השתא דשמעינן דאיירי ר' שמעון בן אלעזר הכא בקריאת שמע והתם נמי וספק לנו איזה סברא אמר מסתמא יש לתלות דמה שסובר התם סובר הכא ויכולין אנו להוכיח דעתו מהתם דכיון דלא הוי תחלת הוכחה איפשר לעשות כן. והקושיא אחריתי דהתם הלכה כר' שמעון בן אלעזר וכאן לית הלכתא כותיה מקושייתם הראשונה אנו למידים תירוצה שאין תלויה זו בזו כלל ומפני זה התם הלכתא כותיה והכא לא:

דף כו.

והא מיבעיא בעי לה רב פפא [הג"ה: **לפנינו הגרסא לרבינא**] **הזמינו לבית הכסא מהו יש זימון או לא** - וא"ת מאי קא מבעיא ליה הא פלוגתא דאביי ורבא הוא אי הזמנה מילתא היא או לא. יש לומר דפלוגתא דאביי ורבא קמיירי בשהזמינו לדבר אחד ואחר כך נמלך להשתמש בו דבר אחר כגון ההיא דלעיל דסודר דאזמניה למיצר ביה תפלין ונמלך

אחר כך למיצר ביה זוזי. אבל בעיא דרב פפא הוא בשהזמינו לענין אחד ומתקיימת בו אותה הזמנה ואינו משנה אותו לדבר אחר:

אמר רבא הני בתי כסאי דפרסאי אף על גב דאית בהו צואה כסתומים דמי ושרו - יש אומרים שהיו עשויין כמדרון וצואה ומי רגלים מתגלגלין לשם וליכא צואה כנגד פיהם. ויש אומרים שהיו עשויין כעין קתדראות שלנו והכל נופל בחפירה:

איבעיא להו בעל קרי שראה זיבה מהו לר' יהודה וכו'. והא משמשת וראתה נדה דכבעל קרי שראה זיבה דמי וקא פטר ר' יהודה - קשיא מאי קא בעי תלמודא והא משנה מפורשת היא ומאי תא שמע דאמרינן ולישנא דכבעל קרי דמי. דמשמשת שראתה נדה היינו ממש כבעל קרי שראה זיבה ואם כן לימא ליה מתניתין היא. וי"ל דהא קא משמע לן דאי ממתניתין הוה אמינא דמשמשת וראתה נדה מיירי שראתה בעודה משמשת ולא דמי לבעל קרי שראה זיבה שהוא בזה אחר זה. ומשום הכי אשמעינן [ממשנה] יתירא דלא בעי למימר כשראתה בעודה משמשת דאי הכי היינו רישא דנדה שפלטה שכבת זרע שהכל כאחד וכיון דכן על כרחין יש לנו לומר דמשמשת וראתה נדה בזה אחר זה כגון ששמשה ואחר מכן ראתה נדה. ואם כן היינו בעל קרי שראה זיבה וכיון דבהא פטר ר' יהודה בהא נמי פטר:

הדרן עלך פרק מי שמתו

גמ' ורמינהו מצותה עם הנץ החמה וכו' -דקא סלקא דעתיה דמקשה דמאי דאמרינן דמצות קריאת שמע עם הנץ החמה משום תפלה הוא דזמנה עם הנץ החמה ותו לא. כי תניא ההיא לותיקין:

טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים - פירוש ר' יוחנן לא נחית השתא לפלוגתא דתפלת ערבית רשות או חובה וקתני מילתיה כמאן דאמר חובה אבל למאן דאמר רשות לא בעי תשלומין כלל דהיא גופה רשות. והכי משמע במסכת יומא דאמר רב תפלת נעילה פוטרת של ערבית. [ואקשינן] והאמר רב תפלת ערבית רשות [ופרקינן] כמאן דאמר חובה. אלמא דמאן דאמר רשות לא בעי פטור דנעילה והוא הדין דלא מיצריך תשלומין:

טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים. אלמא זמניה כולי יומא. אלא צלויי כולי יומא מצלי ואזיל. עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה וכו' - הוא הדין דהוה יכיל לשנויי טעה שאני ומתניתין מיירי בלכתחלה:

דף כו:

תנו רבנן טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל ערבית שתים של שבת - דכי היכי דלא אטרחוה בתפלת שבת הכי נמי לא אטרחוהו בתשלומין. טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל ערבית שתים של חול. דמחוייב הוא בכל הברכות בשבת נמי ורבנן הוא דלא אטרחוה משום כבוד שבת אבל כיון שעברה שבת חוזר לדינו:

מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו לחובת היום ראשונה לא עלתה לו - מדקתני מבדיל בראשונה משמע דקסבר האי תנא דלעולם אין לו להקדים תפלת תשלומין לתפלה הבאה בזמנה. ומדקאמרינן ואם הבדיל בשניה עלתה לו משמע דסבר דטעה ולא הבדיל במוצאי שבת מחזירין אותו דאי הוה סבירא ליה דאף על גב דלא הבדיל יצא הוה ליה לאשמעינן רבותא טפי וליתני הכי אם טעה ולא הבדיל בשתיהם ונתכוין בראשונה לשם תשלומין שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו והוי רבותא טפי דמשכחת לה אפילו בלא הבדיל בשתיהם. והיינו דאקשינן למימרא דכיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ורמינהו וכו'. ואף על גב דסלקא בקושיא הכי הלכתא דאם לא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו:

ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע - פירוש שהוא רשות כדמפרש לקמן. שהרי אברים ופדרים קרבים כל הלילה. כלומר בשלא נתעכלו מבעוד יום. ומשום דלפעמים דליכא איברים כלל שכבר נתעכלו מבעוד יום. ומפני כך אמרו דתפלת ערבית רשות:

איזו היא מנחה קטנה שהיא זמן הקרבת התמיד מתשע שעות ומחצה ולמעלה - ובזמן מנחה גדולה דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה היה זמן שחיטת התמיד ולא היה להם רשות להקדים קודם לכן:

אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות - פירוש ודאי אבות תקנום אבל מפני תקנתם לא היינו מחויבים לאומרם ואתו רבנן ואסמכינהו אקרבנות כדי שיהו חובה:

[פיסקא] ר' יהודה אומר עד ארבע שעות. איבעיא להו עד ועד בכלל. פירוש עד שעה רביעית ושעה רביעית בכלל וכל ארבע שעות הוא בקר. או דילמא עד ולא עד בכלל ולא הוי שעה רביעית בכלל:

תא שמע תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה - וסלקא דעתין דעד פלג האחרון קאמר:

אלא אי אמרת עד ועד בכלל מאי איכא בין ר' יהודה לרבנן - דר' יהודה נמי הכי אמר דכל פלג אחרון שבמנחה יתפלל:

אלא אי אמרת עד ועד בכלל מאי איכא בין ר' יהודה לרבנן - דר' יהודה נמי הכי אמר דכל פלג אחרון שבמנחה יתפלל:

דף כז.

אלא מאי עד ולא עד בכלל ואלא הא דתניא ושל מוספין כל היום וכו' אי אמרת בשלמא עד ועד בכלל וכו'. אלא אי אמרת עד ולא עד בכלל דתפלת המוספין דקאמר ר' יהודה עד שבע שעות ולא שעה שביעית בכלל ואם כן לא הוי זמנה אלא שש שעות:

אי הכי היכי משכחת תפלת מוספין ומנחה בהדי הדדי - דבהתחלת שעה שביעית עבר זמן מוסף ותפלת מנחה לא מטי זימנה אלא בחצי שעה אחרונה שבשעה שביעית ואם כן הא עבר זמן מוסף כבר חצי שעה:

לא מאי פלג ראשון ועד בכלל ואיכא בינייהו פלג אחרון - והכי קאמר. פירוש משום הכי איצטריך ליה לתרוצי ברייתא דלא תימא דפלג המנחה דקאמר ר' יהודה הוא דמפרש ואזיל והוא פלג אחרון דהכי קאמר אימת נפיק פלג ראשון. פירוש דמהתחלת פלג אחרון אתה למד אימת הוי סוף פלג ראשון דר' יהודה:

אף אנן נמי תנינא - דעד ועד בכלל:

שממאנים את הקטנות - כגון שני אחים (שנושאים) [שנשואים] שתי אחיות. אחת גדולה וקדושיה מן התורה. ואחת קטנה שהשיאוה אמה ואחיה שאין קדושיה מן התורה מפני שיכולה למאן בו כל זמן שלא הגדילה ורבנן הוא דתקינו לה קדושין כדי שלא תצא לזנות. ומת בעלה של גדולה בלא בנים ונפלה אשתו קמי אחיו ליבום ואינו יכול ליבם מפני שהיא אחות אשתו. ואם היתה אשתו גדולה דקדושיה מן התורה היה פטור מן הכל בין לחלוץ בין לייבם. אבל השתא דהיא קטנה ואין קדושיה מן התורה יש לו לחלוץ וכיון שחלץ לאשת אחיו מתסרא איתתיה עליה דהוה לה אחות חלוצתו דהויא כאחות גרושתו. ועל זה נאמר ביבמות אוי לו על אשתו אוי לו על אשת אחיו דשתיהן נאסרות עליו. כיצד מתקנין מצוה על בית דין ללמדה למאן בו ותעקור הקדושין לגמרי ואחר כך יכול ליבם אשת אחיו בהיתר:

ושמשיאין את האשה על פי עד אחד -שהעיד שמת בעלה:

ושנסקל תרנגול בירושלים שהרג את הנפש - שנקר מוחו של תינוק במקום שהוא רופף ונקבו. וקא משמע לן דשור דאמרה תורה לאו דוקא דהוא הדין לכל שאר בהמה חיה ועוף שהרגו נפש דנסקלין:

ועל היין בן ארבעים יום שנתנסך על גבי המזבח - דבארבעים יום הוא גמר עשייתו ויצא מכלל יין מגתו:

בבחירתא – היינו מסכת עדיות:

אי בעית אימא רבנן האי וילקטו אותו בבקר בבקר חלקהו לשני בקרים - והם היו לוקטין אותו בבקר ראשון דהיינו בשלוש שעות דלהכי אהני כפל לשון:

אי בעית אימא ר' יהודה אהני בבקר יתירא להקדים ללקוט שעה אחת קודם לבקר - דבקר שלם הוי עד ארבע שעות והם היו מקדימים שעה אחת דהיינו עד שלוש ותו לא:

איזו היא שעה שהשמש חם וצל צונן הוי אומר בארבע שעות - וא"ת וכיון דמגופיה דקרא משמע אמאי דייקינן לעיל או אינו אלא בשש שעות ואיצטרכינן לאתויי ראיה מכחום היום דהא בקרא משמע דבארבע שעות מיירי. יש לומר דאצטריך דאי לאו כחום היום הוה אמינא וחם השמש היינו חום היום והוא כשש שעות. אבל השתא דשני קרא בלישניה בדוכתא אחרינא ואמר כחום היום ודאי משמע דחום היום וחם השמש אין הכל אחד ואם כן מסתמא חם השמש היינו בארבע שעות:

מדרב צלי של שבת בערב שבת – כלומר בתר פלג מנחה קמייתא. שמע מינה כר' יהודה סבירא ליה דמשם ואילך הוא שעת ערבית והוי ליליא ואפשר לקבל שבת דחייב להוסיף מחול על הקדש מן התורה. ובודאי בתוספת כל שהוא יצא אבל אם רצה להוסיף יותר הוי תוספת. ודוקא משעה זו דצלי רב והיינו ודאי משעת שקיעת החמה. כיצד הרי אמרו חכמים שמהלך אדם בינוני עשר פרסאות ביום ונמצא שהולך פרסה בשעה וחומש דחמשה חומשין יש בשעה שתי שעות הנשארות הם עשרה חומשין. ועוד אמרו דמהלך פרסה איכא משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים נמצא ששקיעת החמה באחת עשרה שעות חסר חומש. וזמן ערבית לר' יהודה היא באחת עשרה שעות חסר רביע ולמעלה ואותו זמן שיש בין רביע לחומש היה מתפלל רב והיה גומר תפלתו בשקיעת החמה ומשם ואילך כשנשקע החמה הוי ליה תוספת ואסור במלאכה מזמן זה. ואמר ליה לר' ירמיה אין בדילנא ממלאכה אבל קודם לזה הזמן לא מהני קבלה שיאסר במלאכה. ודוקא כשקבל השבת בתפלה אבל בדבור בעלמא לא הוי קבלה:

ולא פסקיה לצלותיה דר' ירמיה - שלא פסע לפניו:

ושמע מינה אסור לעבור כנגד המתפללין - ודוקא כנגד פניהם אבל בצדם לא חיישינן בהעברה בעלמא:

אל יתפלל אדם לא כנגד רבו - פירוש משום שמשוה עצמו לרבו:

דף כז:

והנותן שלום לרבו - פירוש כשאר בני אדם אבל על ידי שינוי משום כבודו מות:
והמחזיר שלום לרבו - כדרך שאר בני אדם:
והאומר דבר שלא שמע מפי רבו - פירוש שלא שמע הדבר ממנו ואומר הדבר בשמו:
ההיא להזיע וקודם גזרה הוי - דקודם לכן היה מותר לרחוץ. משרבו עוברי עבירה אסרו לרחוץ והתירו זיעה. ואחר כך אסרו הכל:
והא אביי שרי ליה לרב דימי וכו' - פירוש אחר שקבל שבת בתפלה אחר שקיעת החמה:
ההוא טעותא הואי - פירוש שהיה סבור שחשיכה והתפלל בטעות ומשום הכי התירו לו.אבל ידי תפלה ודאי יצא כיון שהתפלל כראוי אחר שקיעה אבל קודם לכן לא:
וטעותא מי הדרא והאמר אבידן פעם אחת נתקשרו שמים וכסבורים העם שחשכה והתפללו של שבת בערב שבת [הגה"ה: לפנינו הגירסא של מוצאי שבת בשבת] ואחר כך נתפזרו העבים וזרחה חמה ובאו ושאלו את רבי ואמר הואיל והתפללו התפללו - ואין לך טעות גדולה מזו שאחר כך זרחה החמה ואפילו הכי אמר שתפלתם תפלה (אבל ודאי מותרים היו במלאכה):
שאני צבור דלא מטרחינן להו לחזור ולהתפלל - [אבל ודאי מותרים היו במלאכה]. וא"ת ולמקשה מי ניחא והיכי הוה סלקא דעתיה שיהא תפלתם תפלה כיון שזרחה החמה דכל מאי דאמרינן לעיל אינו אלא לאחר שקיעת החמה אבל מקמי הכי לא מהניא קבלה ואמאי לא קשיא ליה נמי האי. יש לומר דאין הכי נמי דקשיא ליה האי אלא דתלמודא לא דייק בהכי והתירוץ שתירץ עולה לשניהם דצבור שאני ועבדינן בהו רבותא יתירא:
אומר קדושה על הכוס - כלומר תיכף שהתפלל מבעוד יום או לא:
תא שמע מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס מיד - ודוקא משקיעת החמה כדכתיבנא. ואם תשאל וקידוש דאורייתא היכי מצי למימר מבעוד יום. הא אמרן דתוספת מחול על הקדש משקיעת החמה ולהלן דאורייתא הוא:
רבי יאשיה צלי של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס מיד - ודוקא כשהוא טרוד לדבר מצוה הוא דשרי אבל כשאינו טרוד לדבר מצוה לא וכן הלכתא. והבדלה זו מהניא לעשות מלאכה בערב אבל לעשות מיד אסור בודאי דאי אפשר להוסיף מקדש על חול:
דתניא תפלה ערבית רבן גמליאל אומר חובה ור' יהושע אומר רשות. אמר שמואל הלכה כדברי האומר חובה ורב [הגה"ה: לפנינו איתא אביי ורבא] אמר הלכה כדברי האומר רשות - והגאונים ז"ל פסקו כמאן דאמר רשות דתפלה כאיסורי והלכה כרב באיסורי.

ועוד דתפלה דרבנן ובשל סופרים הלך אחר המיקל. ואמרו בתוספת דאפילו למאן דאמר רשות לא מבטלינן לה בכדי והיינו דרב דאמר טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החודש אלא ביום דמשמע דהא לאו הכי מחזירין אותו. והיינו נמי דר' יוחנן דאמר טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים. וההיא דאמרינן ביומא פרק יום הכפורים אמר רב תפלת נעילה פוטרת של ערבית ופריך והאמר רב תפילת ערבית רשות ולמה לי פטור דמשמע דלמאן דאמר רשות פטור לגמרי. יש לומר דהתם אינו מבטל אותה בחנם אלא מפני שהוא עיף ויגע מהתפלות ומאריכת התענית ומשום הכי אמרו שתפלת נעילה פוטרת אותה. ויש לפסוק דתפילת ערבית חובה דהכי משמע מההיא עובדא דההוא תלמיד שעמד בבית המדרש באותו מעמד ושאל תפילת ערבית רשות או חובה ואמר לו רבן גמליאל חובה ואמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה ולא השיב אחד מהם דבר כנגד דעתו אלא דענה ר' יהושע דליכא מאן דפליג עליו בדבר זה. והא דקאמר בגמרא לעיל אלא מאי אין לה קבע כמאן דאמר תפילת ערבית רשות דמשמע דמתניתין פוסק כמאן דאמר רשות. לא תפסינן עיקר להך תירוצא דהא לעיל בברייתא דמסייע לר' יהושע בן לוי תניא ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה. אלמא שמע מינה דמה אין לה קבע דקאמרינן היינו דאין לה זמן קבוע כמו תפלת השחר דיש לה זמן קבוע אבל תפילת ערבית אין לה זמן קבוע דזמנה כל הלילה. ואם כן לא מוכח מידי מהא דתפילת ערבית רשות. ועוד דשמואל פסק כמאן דאמר תפילת ערבית חובה. ועל כל אלו הראיות נראה לפי עניות דעתין דהלכה כשמואל דתפילת ערבית חובה:

עד שיכנסו בעלי תריסין - פירוש תלמידי חכמים המנצחים זה את זה בהלכה כגבורים אוחזי מגן וצנה:

דף כח.

חצבי חיורי דמליא סריקתא - לפי שהיו לבושים בגדי לבן אמר חיורי ופירושו כדים לבנים מלאים דבר שאינו חשוב כלומר שלא היו שלמים אותם חכמים:

מזה בן מזה יזה - הזאת מי חטאת:

מימיך מי מערה - דבעינן מים חיים:

ואפרך אפר מקלה - כלומר שאר אפר שאינו אפר פרה והמשל על רבן גמליאל שהיה נשיא והוא היה ראוי לראש מתיבתא:

[**פסקא**] **ושל מוספין כל היום**. אמר ר' יוחנן ונקרא פושע - פירוש דאף על גב דזמנה כל היום מכל מקום יש לו להתפלל בזמן הקרבן והמאחר אותה כל כך הוא פושע:
תנו רבנן היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספין מתפלל של מנחה ואחר כך של מוספין. ר' יהודה אומר וכו'. אמר ר' יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוספין - פירוש משום דר' יהודה יהיב טעמא למילתיה ורבנן לא יהבי טעמא למילתייהו מפני כך איצטריך למיפסק כרבנן:
בתולותיה נוגות - פירושו עגונות:

דף כח:

ולית הלכה כרב הונא - אלא מותר לטעום קודם תפלת המוספים:
ולא כר' יהושע בן לוי דאוסר לטעום קודם תפלת המנחה דמשמע דאפילו התחיל (ו)פוסק. ולית הלכתא כותיה דודאי אם התחיל אינו פוסק. אבל לכתחלה אסור. והני מילי בשעת מנחה קטנה דאיכא למיחש שמא ימשך בסעודתו ויעבור זמנה אבל במנחה גדולה מותר ואפילו לכתחלה דעדיין יש שהות גדול. תוס':
מתני' רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל וכו' - איידי דאירי מענין תפלה אייתי הא תפלה הכא ולא נפקא לן מידי. ואשמועינן דמי שרוצה לומר הכי הרשות בידו:
אמר להם פנו כלים מפני הטומאה - כשהרגיש שנשמתו רוצה לצאת אמר להם הוציאו הכלים מן הבית שלא יטמאו:
והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא - ללוותני. ושבע כתות בגן עדן וחזקיה הוא מכת שלישית ובא ללוות את רבן יוחנן בן זכאי שהיה מזומן לכת שלישית דהכי אמרינן בחגיגה על ר' יוחנן בן זכאי שיצתה בת קול ואמרה להם אתם ותלמידיכם ותלמידי תלמידיכם מזומנים לכת שלישית:
מתני' היה רוכב על החמור ירד וכו' - מפני שנראה גסות הרוח כשמתפלל רכוב:
או באסדא - פירושו הוא רפסודות האמור בדברי הימים והוא שקושרין קורות זו עם זו והולכין עליהם בים כמו בספינה:
עולא אמר עד שיראה איסר כנגד לבו - רבינו האי ז"ל פירש שיכוף את ראשו כאגמון שיוכל לראות איסר שהוא מונח בארץ כנגד לבו ולא שיחצה קומתו לשני חלקים ויכופנה כשהיא מוצבת. ואפשר לפרש שיכוף את ראשו בכדי שאם היה איסר או שום דבר כנגד לבו שיראנו:
תנו רבנן שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות וכו' - אין פירושו שהוא סדרם מעיקרא דודאי עזרא ואנשי כנסת הגדולה תקנום מעיקרא. אלא שנשתכחו וחזר הוא

ויסדם. [והוא במגילה דף י"ז ע"ב.] [הגה"ה: לא שנשתכחו מעולם רק שהיו אומרים אותם שלא כסדר שאנו אומרים היום והוא הסדירם כסדר הזה אשר הוא בידינו. וכן הוא העיקר כך שמעתי וכך קבלתי אני הכותב. והראיה מהגמרא דאמרינן שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות ולא קאמר יסד. עד כאן הגה"ה בגליון]:

דף כט.

והשקיף בה יותר משתים ושלוש שעות ולא העלוהו - פירוש לא העבירוהו מלהתפלל:
ואמאי לא העלוהו והתנן טעה בכל הברכות כולן אין מעבירין אותו וכו' - וא"ת והיכי אמרינן דאם טעה בכל הברכות אין מעלין אותו והא אמרינן בפרק אין עומדין היה יורד לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה. כלומר השני. וסתם קאמר טעה אף בכל הברכות. יש לומר דהכא הכי קאמר אין מעבירין אותו לעולם כלומר שלא ירד עוד. ואין הכי נמי שמעבירין אותו לשעה כהתם דהתם מאי דאמרינן דיעבור אחר תחתיו פירוש באותה שעה אבל אין מעבירין אותו לעולם. ובברכת המינים מעבירין אותו לעולם. אי נמי יש לומר דהכא דאמרינן דאין מעלין אותו כשיודע לחזור למקום שטעה והתם כשאינו יודע:
שאני שמואל דהוא תקנה - פירוש וכיון דאיהו תקנה ליכא משום חשד. וא"ת אף על גב דליכא למיחש מכל מקום אמאי לא העלוהו כדין מי שטעה בשאר ברכות שמעבירין אחר תחתיו כדלקמן. וי"ל דכי אמרינן שמעבירין אחר תחתיו בטעה בשאר ברכות הני מילי כשאנו יודעים שאותו האחר יודע אותה ברכה שטעה בה זה. אבל הכא אם שמואל הקטן לא היה יודע אותה מי ידענה עוד:
אמר אביי הוא ינאי הוא יוחנן - וינאי רשע היה מעיקרו שהרג חכמי ישראל כדאיתא בקדושין:
כנגד תשע הזכרות שאמרה חנה בתפלתה - שבראש השנה נפקדה:
הני עשרים וארבע דתעניתא כנגד מי - התם במסכת תענית מפרש הני ברכות. והיו אומרים אותם בתענית צבור דהכי תנן בפרק סדר תעניות ואומר לפניהם עשרים וארבע ברכות שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עוד עליהם שש. ואמרינן בגמרא שהיה אומר אותם בין גואל לרופא.ומפרש להו בגמרא כנגד עשרים וארבע רננות שאמר שלמה. פירוש בשעה שרצה להכניס ארון לבית קודש הקדשים שדבקו שערים זה בזה ולא הניחוהו ליכנס:

מאי מעין שמנה עשרה רב אמר מעין כל ברכה וברכה - כלומר אומרן בקצור אתה חונן לאדם דעת ברוך אתה ה' חונן הדעת וכן כולם:

ושמואל אמר הביננו - שהוא ברכה אחת מעין כולם. כגון הביננו ה' אלהינו לדעת דרכיך כנגד אתה חונן. ומול את לבבנו ליראתך השיבנו. ותסלח לנו סלח לנו. להיות גאולים ראה בעניינו. ורחקנו ממכאוב רפאנו. ודשננו בנאות ארצך ברך עלינו. והנפוצים מארבע כנפות הארץ תקבץ תקע בשופר. והתועים בדעתך ישפטו השיבה שופטינו. ופירושו אותם שהם תועים עכשיו במשפט תשיבם ותלמדם לשפוט בדעתך שתשרה שכינתך על הסנהדרין. ועל הרשעים תניף ידיך ולמלשינים. וישמחו צדיקים על הצדיקים. בבנין עירך בתקון היכלך תשכון. ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך את צמח. טרם נקרא ואתה תענה ברוך אתה ה' שומע תפלה כנגד שמע קולנו:

לייט עלה אביי אמאן דמצלי הביננו במתא - וקיימא לן כאביי ולית הלכתא ככל הני שמעתתא דהביננו דלקמן. ודוקא במתא אבל בדרך מותר ויוצא בה ידי חובתו:

דף כט:

מתני' ר' אליעזר אומר וכו'. [גמ'] כל שאינו יכול לאומרה בלשון תחנונים - ומתניתין הכי קאמר אין תפלתו מקובלת כיון שאינה תחנונים:

מצוה להתפלל עם דמדומי חמה - פירוש בין בשחר בין במנחה:

מאי קראה - ייראוך עם שמש זו תפלת השחר ולפני ירח דור דורים זו תפלת המנחה:

לייט עלה במערבא וכו' - ובתפלת המנחה קאמר שמא תעבור שעתה:

בכל פרשת העבור יהיו צרכיהן לפניך וכו' - בגמרא מפרש בה שני פירושים. ולשני הלשונות פירושו בכל ענין שיעשו עבירה או שתכעוס עליהם עשה בענין שלא יצטרכו לגוי אחר אם לא תראה צרכם ותספיק להם מה שהם צריכים. ומפני שאין הדבר נאה לאומרו בתפלה אומרו בלשון סתום:

אומר עשה רצונך בשמים ממעל - פירושו שיש להם לסבול כל רצונך שאין להם יצר הרע ואינם חוטאים:

ותן נחת רוח ליראיך מתחת – פירוש שלא תתנהג עמהם במדת הדין כי לא יוכלו לסבול שיש להם יצר הרע וחוטאים אלא התנהג עמהם במדת רחמים:

ר' יהושע אומר שמע תפלת וכו' - כל חד וחד אמר לישנא דאלים ליה טפי:

דף ל.

היכי מצלי רב חסדא אמר מעומד - דכיון שהיא קצרה אינו עכוב גדול. ורב ששת אמר אף מהלך:

אמר ליה רב ששת לשמעיה מאי קא עביד רב חסדא -דרב ששת סגי נהור היה. אמר ליה אוקמן לדידי נמי מהיות טוב אל תקרי רע:

וכי מטא לביתיה בעי מהדר צלויי - פירוש ואפילו עבר זמנה יש לו להתפלל כדין טעה ולא התפלל שחרית או מנחה שמשלים בתפלה הסמוכה לה:

הביננו מעומד - פירוש דכיון דיוצא בה ידי שמונה עשרה ברכות והיא קצרה ואינו מתעכב כל כך דין הוא שיתפלל מעומד. מה שאין כן בתפלה קצרה שאינו יוצא בה ידי חובתו דהא אי הדר לביתיה בעי צלויי. נמצא שעלה בידינו ארבעה דיני תפלה. האחת היא תפלה שבעיר שהיא שמונה עשרה ברכות שלימות ומעומד ובמתא אינו יוצא ידי חובתו באלו האחרות. שנית תפלת הביננו שהיא לדרך ונפיק בה ידי שמונה עשרה ברכות והיא מעומד. שלישית תפלה קצרה שהיא בדרך במקום סכנה מפני שאין דעתו מיושבת עליו ותקנוה לו כדי שלא ילך בלא תפלה אף על פי שאינו יוצא בה והיא אפילו במהלך. רביעית תפלת הדרך שהוא צריך לאומרה בכל דרך שילך והיא מעומד:

אמר רבא הלכה כרבי - פירוש ואינו צריך אפילו לעכב הבהמה אם השיירא הולכת דתפלה אפילו במהלך הוא עצמו על רגליו יכול להתפלל כדאיתא לקמן גבי רב ושמואל:

אמר רבא הלכה כרבי - פירוש ואינו צריך אפילו לעכב הבהמה אם השיירא הולכת דתפלה אפילו במהלך הוא עצמו על רגליו יכול להתפלל כדאיתא לקמן גבי רב ושמואל:

נמצא עומד במזרח - פירוש שעומד במזרחה של ארץ ישראל שהוא מזרחו של עולם נמצא שאחוריו לארץ ישראל. מה יעשה מחזיר את פניו למערב העולם שהוא מערב ארץ ישראל נמי ונמצאו פניו כנגד ארץ ישראל. וכן מי שעומד בדרום ארץ ישראל שהוא דרום העולם מחזיר את פניו לצפון העולם כנגד ארץ ישראל וכן כולם. נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם כנגד מקום אחד שהוא ארץ ישראל שבה ירושלים ובית המקדש תל שהכל פונים לו והיינו בית קדש הקדשים:

במאי קמיפלגי מר סבר תפלה מעומד עדיף - פירוש שמתפלל בבקר בביתו. ועדיף משיתפלל בדרך במהלך אף על פי שסומך גאולה לתפלה. ומר סבר מסמך גאולה לתפלה עדיף אף על פי שמתפלל במהלך. ונקטינן מינה דכוליה עלמא דתפלה בדרך במהלך הוא בין ברכוב בין במהלך ברגליו:

מרימר ומר זוטרא בשבתא דרגלא וכו' - פירוש שהיו מתפללין לאלתר לאחר שעלה עמוד השחר מפני שהיו דרשנים והיו צריכין לעיין בעוד שהצבור מתפללין וללחוש וללמד לתורגמן כדי שיהיה בקי ולפיכך לא היה להם פנאי להתפלל עמהם ומכנפי בי עשרה ומצלו בלא סמיכת גאולה לתפלה. וכשמגיע זמן קריאת שמע היו קורין בעוד שהתורגמן משמיע לרבים:

רב אשי מצלי בהדי צבורא מיושב - פירוש היה קורא קריאת שמע בזמנה כשהוא עם הצבור ומתפלל שמונה עשרה וכל זה היה עושה בעוד שהתורגמן משמיע לרבים וסומך גאולה לתפלה. ולא היה מתפלל כשהוא עם הצבור מעומד כדי שלא יכירו העם שהוא מתפלל ואין דעתו על התורגמן ולא היו סומכין על התורגמן ולפיכך מתפלל מיושב שיהיו העם סבורים שדעתו על התורגמן ושומעין לו:

ולכי הדר לביתיה מצלי מעומד - פירוש חוזר ומתפלל ביחיד שמונה עשרה לצאת ידי תפלה מעומד:

אמרי ליה רבנן נעביד מר כמרימר ומר זוטרא -כלומר אמאי מצלי מר ביחיד ליכניף עשרה וליצלי ברבים:

טריחא לי מלתא - לכנוף עשרה ולעכבם כל כך אחר הדרשה:

וליעביד מר כאבוה דשמואל ולוי - דמקדמו ומצלו בביתם שמונה עשרה ברכות מעומד מכיון שעלה עמוד השחר ובתר הכי כשהגיע זמן קריאת שמע קרו:

לא חזינא להו לרבנן קשישאי דעבדי הכי - פירוש בעידן פרקא דלא דמי לדאבוה דשמואל ולוי דהתם הוא כדנפקו לאורחא דטרידי וליכא שהותא כלל באורחא לצלויי מעומד. אבל הכא כיון דאפשר לסמוך גאולה לתפלה ולהתפלל מיושב ואחר כך כשחוזר לבית לצאת ידי תפלה מעומד הכי עדיף:

מתני' רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר - פירוש בצבור דסבירא ליה דכיון שאין בה אלא שבח שאין בה תחנונים כמו בשמונה עשרה וגם אין אנו מתפללין אותה כנגד תפלת תחנונים של חול כמו שאנו מתפללים יוצר או מנחה כנגד אותן של חול די כשהצבור בלבד יתפללו אותה:

ר' יהודה היינו תנא קמא - פירוש דמתוך דברי שניהם משמע דעיקר חיובא על הצבור:

ומשני איכא בינייהו יחיד שלא בחבר עיר - פירוש דלתנא קמא יחיד לעולם אין מתפלל תפלת מוסף דלא נתקנה אלא בצבור. ולרבי יהודה בשם ר' אלעזר בן עזריה כל היכא שאין שם צבור היחיד חייב:

דף ל:

ודילמא לא כיון דעתיה מעיקרא - פירוש מנין לך שהתפלל יוצר ומוסף כי שמא תפלת יוצר בלבד היא ומתחלה לא כיון דעתו באבות ונזכר אחר שהתפלל והוצרך לחזור ולהתפלל מראש. והוא הדין אי אדכר באמצע תפלה דפוסק:

אמר ליה תא חזי וכו' - דר' יוחנן לאשמעינן אתא דתפלת המוספין ביחיד וכיון דכן איהו ודאי הוה קים ליה דתפלת המוספין הוה:

לא הוו מצלו אלא ביני עמודי - פירוש והוו מצלי תפלת המוספין ביחיד אף במקום שיש חבר עיר ומהא משמע דהלכתא כרבנן:

והתניא טעה ולא הזכיר של ראש חדש שחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוסף - ואיכא נוסחי דגרסי טעה ולא הזכיר של ראש חדש במוסף אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה. ולא גרסינן לה דהיכי איפשר דיתפלל מוסף ויטעה בראש חדש. (ועוד דבמוסף לא שייך לומר טעה דכולי יומא הוא זמניה:)

כדי שתתחונן דעתו עליו - שתתישב דעתו שיוכל להתפלל לאלהיו בלב שלם. ורב חסדא אמר וכו' והענין הוא אחד אלא שחולקין בלשון. ובירושלמי אמרו שישהא כדי מהלך ארבע אמות:

מסתברא מילתיה דרב בחודש מלא - פירוש שהחודש שעבר היה מלא אין מחזירין אותו אבל ראש חדש שעבר חסר מחזירין אותו:

מכדי רב טעמא קאמר דאין מקדשין החודש אלא ביום מה לי מלא מה לי חסר - ולעולם לא שנא דהלילה אינה בכלל ולא חשיבא למטרח ולמהדר עלה:

סליק פרק תפלת השחר בסיעתא דשמיא

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש - פירוש מתוך הכנעה וישוב הדעת לכוין הדברים שיצאו מפיו. ולאו דוקא כובד ראש אלא דרך משל הוא כלומר דמי שראשו שהוא עיקר כל אבריו מכביד עליו כל אבריו מוכנעים ויושב בהכנעה. ובתפלה שהיא שאלת צרכיו וחמורה מן הברכות ואף מקריאת שמע דקריאת שמע היא שנון צריך שישב באימה והכנעה כדי שתהא תפלתו רצויה ומקובלת:

מנא הני מילי - דבעינן כובד ראש. שנאמר והיא מרת נפש:

הוה מציין נפשיה - שהיה מקשט עצמו. וכן ראוי לעשות:

עבדו את ה' ביראה וגו' - ומרישיה דקרא דייק דלשון עבדו משמע תפלה כדדרשינן ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה:

מאי וגילו ברעדה - מדאייתי קרא לראיה סיימיה:

דף לא.

אמרו ליה אנן מה נימר בתרך- פירוש מה נענה אחריך לזה השיר:
הי תורה והי מצות דבטלו מינן - כלומר האנחו על התורה ועל המצות שבטלין כשנמות.
[ויש ספרים דגרסי] דמגנו עלן. מן המיתה:
אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה – אין הטעם שאסור משום אבילות החורבן אלא משום שלא יתגבר יצרו עליו מתוך השחוק אבל לימות המשיח דליכא יצר הרע ליכא למיחש:
רבא אמר כדרב הושעיא דאמר מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר - פירוש מן התורה כל תבואה קודם שהוקבעה למעשר מותרת באכילת קבע אף לאדם וכל שכן לבהמה. אבל רבנן אסרו אכילת קבע לאדם ושרו ליה אכילת עראי ולבהמה אפילו קבע דכל אכילת בהמה חשיב עראי. אבל משהוקבעה התבואה למעשר נאסרה לכל אדם מן התורה כשאר איסורין עד שיעשר. ואיזהו קביעותה למעשר גמר מלאכתה. ואיזהו גמר מלאכתה מירוח. פירוש מרוח הוא שלאחר שנתקנה התבואה עושה אותה כמין כרי ומחליק פניה ברחת וזהו גמר מלאכתה שקובעתה למעשר. ואם נקה אותה ולא עשה בה מירוח זה שאמרנו יהיה קביעתה למעשר בראיית פני הבית. ודוקא היכי דאידגן דכתיב ראשית דגנך אבל אם הכניסו לבית קודם שיהיה דגן כלומר דלאחר שדש אותו הכניסו בבית במוץ פירוש בתבן מעורב בתוכו לא חשיבא ראיית פני הבית במוץ ראיה. מיהו אם עשה לה מירוח אחר שהיא בבית חייבת דמירוח קובע בכל מקום. אבל אם נקה אותה בפנים ולא עשה בה מירוח אלא שהניחה במערה בלא מירוח הרי נפטרה התבואה ושוב אי אפשר לה לבוא לכלל חיוב לעולם. ואפילו מוציאה מן הבית וחזר והכניסה לבית שעכשיו רואה פני הבית בלא מוץ שלה אין בכך כלום לחייבה כיון שכבר היא בבית כשנתנקה והיינו הערמה דר' הושעיא. ואפילו לאדם מותרת לאכילת קבע והאי דקאמר לבהמה דמשמע דלאדם אסורה לאו דוקא אלא משום דאסור להערים למאכל אדם אמר הכי:
שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומין - ואפילו סיומין של יתק"ק [ישעיה תרי עשר קהלת קינות] סימן שבח ונחמה הן לישראל. היאך ישעיה סיים במפלתן של רשעים ותנחומי צדיקים שיבואו צדיקים להשתחוות לפני ה' ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים. תרי עשר נמי שסיים פן אבא והכיתי את הארץ חרם אדלעיל קאי דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה והשיב לב אבות על בנים כדי שלא אבא להכות את הארץ חרם ותנחומין הן. קהלת שסיים אם טוב ואם רע קאי אאת האלהים ירא ואת מצותיו

שמור כי כל מה שעושה האדם גלוי לפניו ושבח הוא. קינות [מגילת איכה] שסיימו כי אם מאוס מאסתנו אהשיבנו קאי כלומר השיבנו אליך כי רב קצפת עלינו ונחמה הוא:
כל ארץ שגזר אדם הראשון עליה לישוב נתישבה - שהרבה שנים חיה בכדי שהלך מסוף העולם ועד סופו. וכל שכן לפי המדרש שאומר דמתחלה קודם שחטא היה מלא כל העולם דכתיב אחור וקדם צרתני:
וסימן לדבר תכין לבם תקשיב אזניך - ולא אמר ראיה לדבר שהפסוק אינו מצוה לו שיכוין אלא שאם מכוין בתפלתו שתהא מקובלת יותר מכשאינו מכוין:
יכול יתפלל אדם כל היום כולו - פירוש דרך חובה אבל תפלת נדבה הרשות בידו כדלעיל. ובמחדש בה דבר:
כבר פירש דניאל - החובה וכו':
אין אומרים דבר אחר אמת ויציב - פירוש בין אמת ויציב לתפלה כדי שיסמוך גאולה לתפלה:

דף לא:

אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב ומקלסין אותו בשל כסף לא גנאי הוא לו - ואמר הרמב"ם ז"ל לא אמר והיו מקלסין אותו באלף דינרי זהב שיהיה המשל בין מועט למרובה אלא החילוק בין כסף לזהב שהם מינין חלוקין לגמרי כך כל השבחים שאנו יכולים לומר אינן כלל ממין שבח ותהלות הבורא יתעלה כי גבהו ויקרו למעלה למעלה מאלה. והני מילי לאדכורי מעין שבחיה הילכך שתיקותא עדיפא לן אבל לספר נפלאותיו ונסיו וגבורותיו כל המוסיף הרי זה משובח וזהו כל ספר תהלים ותשבחות הצדיקים:
מימר שפיר אמרת מיהו מורה הלכה בפני רבו הוא - וקרא רמז מאי דהוי בתר הכי דשמואל ודאי בההיא שעתא לא הוה בר עונשין:
כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דין של שבעים שנה - פירוש בתענית תשובה מיירי כלומר כשאדם חטא ורוצה לשוב לה' בכל לבו ומתחרט מפשעיו ומתענה אפילו בשבת כשהאחרים מתענגים ודאי זו תשובה שלימה וראוי לקרוע לגזר דינו מפני כך. ואף על פי שאסרו להתענות בשבת תענית תשובה או תענית חלום התירו לו שתענוג הוא לו שיתכפרו פשעיו ויתבטל חלומו הרע. וחוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת דמכל מקום חייב הוא לענג שבת:

דף לב:

שנים עשר מזלות בראתי בעולם - כנגד שנים עשר שבטים וכו':
וכל רהטון וכו'- מיני שרים מעולים זה מזה:
גם אלה תשכחנה- זה מעשה העגל. דמתחיל אלה אלהיך ישראל:
ואנכי לא אשכחך - זה מעשה סיני דכתיב אנכי ה' אלהיך:
קודם תפלתו מנין דכתיב אשרי יושבי ביתך וכו' - בתחלה יושבי והדר יהללוך. ומפני כך תקנו לומר פסוק זה קודם תהלה לדוד אף על פי שאינו מאותו מזמור דמתהלה לדוד מתחיל:
לאחר תפלתו מנין דכתיב אך צדיקים יודו לשמך וכו' - ברישא יודו והדר ישבו ישרים את פניך:
מתוך שחסידים הן תורתן משתמרת וכו' - ואם תאמר והא ברייתא דלעיל דתני המתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם תפלתו בכל אדם קאמר ואם כן אימת יעשו תורתם ומלאכתם דליכא למימר בכל אדם טעמא דחסידים. יש לומר דשעה דתני בשאר בני אדם לאו דוקא אלא בשישהו פורתא סגי:
אבל מלכי אומות העולם פוסק - פירוש מספק חשש סכנה דאלו ודאי סכנה לא צריכא למימר:

דף לג.

נפל לגוב אריות אין מעידין עליו שמת - ויתירו אשתו להנשא:
לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת - או עקרבים קאמר דאי לא תיפוק ליה משום עקרבים:
שאני התם דאגב איצטא מזקי - פירוש מפני שמכביד עליהם ודוחקן מזיקין אותו:
ראה שוורים פוסק - פירוש באותם שוורים שלא נסתרסו קאמר שהם רעים ומזיקים. אבל אותם סריסים כעין שלנו אין צריך לפסוק דלית בהו סכנה:
מתני' מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים - פירוש מתוך שענין גשם הוא דבר פלא ויורדין בגבורה אמר גבורות גשמים. ולהכי פותחין באותה ברכה באתה גבור שכל עניני אותה ברכה נסים. ותקנוה בתחיית המתים מפני שהגשם הוא כמו תחיית המתים שעל ידי כן העולם חי וניזון:
ושואלין את הגשמים בברכת השנים - מפרשינן בגמרא מתוך שהיא פרנסה קבעוה בברכת פרנסה:

והבדלה בחונן הדעת - מפרשינן בגמרא מתוך שהיא חול דהיינו הבדלה בין קודש לחול קבעוה בברכת חול דהיינו אמצעיות. וקבעוה בראשונה מפני זריזין מקדימין. ואיכא דאמרי מתוך שהיא חכמה להבדיל בין קודש לחול ובין טמא לטהור קבעוה בברכת חכמה שעל ידי הדעת מכירין מעלת המנוחה ואנו יודעין להבדיל בין קודש לחול:

ור' עקיבא אומר ברכה רביעית בפני עצמה - פירוש אומרה להבדלה ברכה רביעית כלומר אחר שלוש ראשונות והיינו דקרי לה רביעית:

רבי אליעזר אומר בהודאה - פירוש קודם שיחתום בברכת מודים. וטעמא דידיה מפני שמודה לשם שזיכה אותו להכיר ולהבדיל בין קודש לחול:

דאמר עולא שתי הופעות אלו למה - פירוש דהופיע חוזר על שתי נקמות והוו להו תרי הופעות:

אחת לטובה ואחת לרעה - כלומר אחת לטובה שהוא שילום שכר לצדיקים ואחת לרעה שהוא נקמת הרשעים:

לטובה מנין - פירוש מנין שהוא לשון טובה דכתיב הופיע מהר פארן:

לרעה דכתיב אל נקמות הופיע - לאבד הרשעים אלמא נקמת הרשעים טובה גדולה היא כמו שילום שכר טוב לצדיקים ולפיכך נתן בין שני שמות:

נחזי עזרא היכי תקון - פירוש דבדברים שרגילין כל יום כמו אלו ליכא לאפלוגי:

אמר ליה בתחלה קבעוה בתפלה - העשירו והיה להם יין קבעוה על הכוס ועקרוה מן התפלה. ומתוך שהיתה ברכה זו מטולטלת פעמים בתפלה פעמים בכוס שכחו באיזה מקום נתקנה תחלה ונחלקו בה:

חזרו והענו קבעוה בתפלה. והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס - פירוש היכא דאפשר ליה דאית ליה כוס אבל היכא דלית ליה פוטר עצמו בהבדלת תפלה. ומהא דאמרינן דחזרו והענו קבעוה בתפלה שמעינן דאין מבדילין על הפת דאמאי לא תקנוה על הפת דליכא למימר דהענו דלא הוה להו פת דאם כן במאי חיו. וכן בדין דלא דמי לקידוש דקידוש מתוך שהוא בא על סעודה מקדשין על הפת מה שאין כן בהבדלה. ואפילו למאן דאמר יש קידוש שלא במקום סעודה מכל מקום חייב אדם לאכול לכבוד שבת:

הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס - אלמא דבחדא מינייהו סגיא דהכי משמע לישנא:

אימא הואיל ואומרה על הכוס - וכן הלכתא. וכתב רבינו סעדיה גאון ז"ל שאם אין לו כוס חוזר ומתפלל:

כוס דלאו עיקר תקנתא לא כל שכן - ואף על גב דכוס חשיב טפי כדמשמע לעיל דעקרוה מן התפלה כשהעשירו וקבעוה על הכוס מכל מקום עיקר תקנתא בתפלה הואי:

כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא וכו' - פירוש מדרבנן קאמר ואסמכתא בעלמא הוא. והכי משמע ממאי דאמרינן לעיל בפרק מי שמתו ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר אמת ויציב מאי טעמא אמת ויציב מדאורייתא. ואי אמרת ברכה שאינה צריכה אסורה מדאורייתא הרי מכניס עצמו בספק איסורא דאורייתא ועדיף ליה דלא לימא כלל בספק לו שאינו אלא שב ואל תעשה מלעבור בספק לאו דאורייתא. אלא ודאי מדרבנן הוא וטוב לו שיוציא עצמו מספק דאורייתא אף על פי שעובר בספק איסורא דרבנן:

דף לג:

ודאי דאמריתו משמיה דר' יוחנן הלכה כר' אליעזר ביום טוב שחל להיות באחד בשבת - משום דליכא אמצעיות אומר אותה בהודאה:

אטו כל השנה כולה עבדינן כרבי עקיבא דהשתא נעביד - פירוש דכיון דלא עבדינן כוותיה לעולם לא חשבינן פלוגתייהו לכלום ביום טוב. אבל אי הוו פליגי רבנן עליה דר' אליעזר כיון דעבדינן כוותייהו כולי שתא חשיבא פלוגתייהו:

ר' חייא בר אבא אמר נראין דברי ר' אליעזר וכו':

אמר רב יוסף אנן תקינו לן רב ושמואל מרגניתא בבבל ותודיענו משפטי צדקך - ואתיא כרבנן דאמרי דכוללה בברכה ראשונה [של חול] והכי נמי בתחלת ברכה הסמוכה לשלש ראשונות אמרינן לה וכן הלכה:

מתני' האומר יברכוך טובים הרי זה דרך צדוקים - פירוש אותם שהשפעת עליהם טובה והם שבעים מלשון ונשבע לחם ונהיה טובים. וזהו דרך צדוקים דמשמע שמפני שאמרה תורה ואכלת ושבעת הוא אומר שהשבעים יש להם לברך ולא האחרים ואינו כן. ואיכא דלא גרסי הכא יברכוך טובים דהתם במגלה הוא דגרסינן ליה משום דאיירי בדרכי הצדוקים אבל הכא לא איירי אלא מענין תפלה ולא גרסי אלא האומר על קן צפור יגיעו רחמיך וכו' שאומר כך בתפלתו אב הרחמן שהגיעו רחמיו על קן צפור שצוית לא תקח האם על הבנים:

ומודים מודים כו' - פירוש כשהגיע בתפלתו למודים כופלו:

מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית - פירוש שאומר שחס על אלו יותר משאר מעשיו:

ואיכא דאמרי מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזירות - וכמו שהמלך גוזר ויש על העבדים לעשות כך יש לנו לעשות כל מה שצוה עלינו ואפילו המצות שהם גזירות ולא ידעינן טעמייהו כגון כלאים ופרה אדומה וכיוצא בהן. ועוד דטעמא דקן צפור לאו משום חמלה הוא דמאי שנא משחיטה שהותרה בהן ולאכול בשרן הילכך האומר כך טועה הוא:

אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב ומקלסין אותו בשל כסף לא גנאי הוא לו - ואמר הרמב"ם ז"ל לא אמר והיו מקלסין אותו באלף דינרי זהב שיהיה המשל בין מועט למרובה אלא החילוק בין כסף לזהב שהם מינין חלוקין לגמרי כך כל השבחים שאנו יכולים לומר אינן כלל ממין שבח ותהלות הבורא יתעלה כי גבהו ויקרו למעלה למעלה מאלה. והני מילי לאדכורי מעין שבחיה הילכך שתיקותא עדיפא לן אבל לספר נפלאותיו ונסיו וגבורותיו כל המוסיף הרי זה משובח וזהו כל ספר תהלים ותשבחות הצדיקים:

אמר ר' חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים - פירוש כל ענין האדם אם יהיה עשיר או עני או ארוך או גוץ אוכם [שחור] או חיור או חכם או טפש חוץ מיראת שמים. ומצינו סיוע לר' חנינא מדאמרינן בנדה דמלאך הממונה על ההריון כו' כעור או יפה ארוך או קצר ולא אמר צדיק או רשע:

אטו יראה מלתא זוטרתא היא - דקאמר כי אם ליראה את ה' וכו':

לא קשיא הא דאמר מלתא מלתא וכופלה - משתקין ליה דדמי כשתי רשויות כהאומר מודים מודים:

הא דאמר פסוקא פסוקא וכופלה אחר כך - מגונה הוא דהוי אבל שתוקי לא משתקינן ליה. ויש שפירש הפך [עיין שם בתוספות ד"ה אמר פסוקא וכו']:

אמר ליה חברותא כלפי שמיא - פירוש שלא יכוין בתפלתו כאדם שמדבר עם הדיוט חבירו שאינו משגיח:

דף לד.

מתני' העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו - פירוש לשעה:

ולא יהא סרבן - פירוש השני באותה שעה. אף על פי שצריך לסרב במקום אחר. כדאיתא בגמרא כדי שלא יפסיק התפלה כל כך:

מהבהב - פירושו מתעורר לעמוד:

טעה בשלוש ראשונות חוזר לראש - פירוש לאבות. ודוקא שגמר אותה ברכה וחתם. אבל אם לא גמרה חוזר למקום שטעה:
העובר תחתיו חוזר לראש – ובאמצעות חוזר לאתה חונן שהוא ראשון של אמצעיות:

דף לד:

מלך כיון ששוחה שוב אינו זוקף וכו' - איכא מאן דמפרש בהא דלפי מעלת האדם ראוי לו להכניע עצמו יותר לפני בוראו. ויש מפרשים שטעם מלך שהוא שוחה ואינו זוקף לפי שאמרו רבותינו ז"ל בר"ה מלך נדון בכל יום וכיון שכן ראוי הוא לעמוד נכנע וכפוף. ומהאי טעמא נוהגין העם לשחות בכל הברכות דראש השנה מפני שהוא יום הדין לכל. ודין זה כיון דלא איתמר בגמרא דילן מסתיין לשחות במלכיות זכרונות ושופרות דהם עיקר חיובא דיומא:
חזינא לאביי ורבא דמצלו אצלויי - פירוש כשנופלים על פניהם היו מטין על צדיהם. אית דאמרי טעמא משום דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון. ואחרים אומרים דרצפת אבנים היתה שם ואסור להשתחוות כנגדה דמרבינן ליה מאבן משכית:
ההיא בהודאה של הלל - פירוש בהודו לה' שאומרים בהלל:
ההיא בהודאה של ברכת המזון - פירוש על הכל ה' אלהינו אנו מודים לך וכו'. והוא הדין דהוה יכול למימר דרבא סבירא לעיל כמתניתא דלעיל [דף ל"ד סוף ע"א] דאמר בהודאה תחלה וסוף. אלא דלא איכפת ליה ואשכחן דכותה. ודוקא בהני הודאות שהן קבועות ותקנום בלא שחיה. אבל אם בא אדם לחדש ולומר תחנונים הרשות בידו לשחות כמה פעמים כמו שמצינו בר' עקיבא שאמרו עליו כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מפני השתחואות והכרעות. הילכך בנשמת כל חי כשאנו אומרים ולך לבדך אנחנו מודים אם בא לשחות הרשות בידו לפי שאינו דבר קבוע ואינו חייב לאומרו כמו הלל וברכת מזון אלא מנהג הגאונים ז"ל ואינו אלא שבחים שאנו מוסיפין לכבוד השבת:
מתני' המתפלל וטעה כו' ששלוחו של אדם כמותו - וילפינן לה מדכתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל ובודאי לא היו כל ישראל שוחטין אלא ששלוחו של אדם כמותו:
[**גמרא**] **אהייא** - פירוש [באיזו] הוי סימן רע אם טעה. באבות:
אם לאו יכוין לבו באחת מהן - פירוש ואם לאו לא יצא דאי לכתחלה אפילו בכולן נמי צריך לכוין לכתחלה:

אהייא אמר רב ספרא באבות - פירוש ואם לא כיון חוזר לראש. ולפי זה מאי דאמרינן לעיל אם יכול לכוין את לבו יתפלל ואם לאו לא יתפלל הכי קאמר אם יכול לכוין את לבו באבות יתפלל ואם לאו לא דודאי ברכת אבות צריכה כונה. אבל אם אינו יכול לכוין את לבו בכל התפלה אין לו להניח מלהתפלל כיון דבדיעבד לא בעי כוונה אלא באבות:
מנא הני מילי דכתיב בורא ניב שפתים שלו- פירוש בזמן שניב שפתים ברור שלום לו:
ברישא רחוק - פירוש ונתקרב שעשה תשובה והדר לקרוב מעיקרו:
ואידך מאי רחוק רחוק מעבירה - והיינו צדיק גמור מתחלתו:
ומאי קרוב קרוב לעבירה - פירוש ונתרחק הימנה והיינו בעל תשובה:
אמר לה הוא דומה כעבד לפני המלך - פירוש שכל היום עובד עבודת אלהיו תדיר ואינו מסיח דעתו ממנו והוא קרוב לו ומקבל תחנוניו מהר והשגחת הבורא עליו תמיד כעבד המזומן אצל רבו. ואני דומה כשר לפני המלך שהוא נכבד אך איני מתמיד כל כך בעבודת המלך. אבל מכל מקום השר הרחוק נכבד מן העבד הקרוב בשאר דברים:
אלא בבית שיש בו חלונות וכו' - פירוש ושיהיו החלונות פתוחות כנגד המזרח כדמייתי בקרא נגד ירושלים מפני שעל ידי ההבטה הזאת יכוין בתפלתו כנגד המקום יותר ותהיה תפלתו רצויה ומקובלת:
בפקתא - פירוש ברחוב במקום שבני אדם מצויין שם תמיד:
סליק פרק אין עומדין בסיעתא דשמיא

דף לה.

על הפירות וכו' - דרך התלמוד הוא לדקדק בלשון כיצד לאיזה דבר חוזר דלשון כיצד אינו נופל אלא על דבר שהוזכר מתחלה. והכא נמי יש לשאול היכא אשמעינן חיובא דברכות שהתחיל בכאן ללמדנו הנוסחא. ויש אומרים דקאי אמאי דאמרינן בפרק קמא שלא לחתום אינו רשאי לחתום כגון ברכת הפירות והמצות. ולאחר שפירש ענין שאר ברכות של קריאת שמע ותפלה שואל עכשיו בברכת הפירות שאינו יכול לחתום בה בברכה איזהו נוסח שלה. והנכון דאמסקנא קאי דאסיק בגמרא דסברא הוא דאסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה:
על פירות האילן הוא אימר בפה"ע – האי דנקט בורא פרי העץ מקמי בורא פרי האדמה טעמא משום שהיא ברכה מיוחדת בפני עצמה ואין במשמעותה אלא פרי העץ בלבד וכשהיא מיוחדת חשובה יותר. אי נמי משום דאיכא פלוגתא בברכת פרי האדמה דתנא קמא ור' יהודה נקט מעיקרא בורא פרי העץ:

חוץ מן היין שעל היין אומר בורא פרי הגפן - פירוש משום דאשתני לעלויא וקובע ברכה לעצמו. ובגמרא מוכח דאם בירך על היין בורא פרי העץ יצא:

על פירות הארץ - פירוש כגון מיני קטניות:

חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ - ומשום הכי לא אמרינן ביה בורא פרי הארץ או המוציא לחם מן האדמה דכל חד וחד מברכין עלה כלישנא דקרא. בלחם כתיב להוציא לחם מן הארץ ובפירות כתיב מראשית כל פרי האדמה:

ועל הירקות אומר בורא פרי האדמה - ירקות כגון כרוב ותרדין וחסה וכיוצא בהן:

גמרא מנא הני מילי - פירוש דצריך לברך על הפירות:

דתנו רבנן קודש הלולים לה' מלמד שטעון ברכה לפניו ולאחריו - פירוש ודאי לאחריו דנקט לאו דוקא דהיכי דמי אי דשבעת המינין חיוב ברכה לאחריהם מדוכתא אחרינא נפקא לן מדכתיב ואכלת ושבעת וברכת ואי דשאר מינין לאחריו ולא כלום. ואפילו למאן דאמר דשאר מינין מברכין לאחריהם בורא נפשות רבות רשות הוא כדמוכח בגמרא לקמן. אלא ודאי כדאמרינן ולא דרשינן הכא תרי הלולים אלא חד הלול היא דדרשינן לברכה ואידך איצטריך לאחליה לקדושתיה והדר אכליה. וכן נמי משמע מדאמרינן עלה מכאן אמר ר' עקיבא אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך וכיון דליכא אלא חד רבויא סבירא להו דברכה לפניו עדיפא:

חד מיבעי ליה לכדאמר רחמנא אחליה לקדושתיה והדר אכליה - פירוש הכי נמי הוה סבירא לן מעיקרא דחד מיניהו אתיא להכי דלא דרשינן מינייהו אלא חד אלא דאגב אורחיה פריש להו לתרווייהו. ופירש הראב"ד ז"ל דלא בעי למימר שנחליף את האותיות מה"א לחי"ת דאין משנין האותיות כלל אלא כלומר דזהו הלולו שצריך פדיון. אבל חלול דבעי מדוכתא אחרינא נפקא לן מדכתיב מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ומשם לא למדנו מתי הוא החלול וכאן אשמעינן דאותו חלול בשנה הרביעית וחלולו זהו הלולו ולא אתא לברכה כלל. אבל בירושלמי אמרו במעשר שני דלא מתמנעי רבנן מלמדרש בין ה"א לחי"ת. ואם תאמר למה לי האי קרא לאשמעינן דרבעי טעון חלול תיפוק לי דגמרינן קדש קדש ממעשר שני לרבעי דהכי גמרינן התם בקדושין מהאי גזרה שוה דיש לו ביעור ויש לו חומש כמעשר וכיון דכן כי היכי דמעשר שני בעי פדיון הכי נמי ברבעי. יש לומר דאיצטריך דאי לאו דגלי רחמנא בהאי קרא דהלולים דיש לו חלול הוה אמינא דגמרינן קדש קדש משביעית ותרומה דאין להם פדיון כלל אבל השתא דגלי לן קרא דיש לו חילול ידעינן דממעשר גמרינן. והא דאמרינן דבר הטעון שירה טעון חלול לאו כללא הואי דגפן יחידית אין רבעי נוהג בה דכרם אמר רחמנא דכתיב אשר נטע כרם ולא

חללו וכרם היינו שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב ואפילו הכי יין שלה טעון שירה. ואם כן דבר הטעון שירה טעון חילול לאו דוקא אלא לאפוקי שאר אילנות קאמרינן לבר מגפן יחידית:

הניחא למאן דאמר נטע רבעי - פירוש דסבירא ליה דכמו שכתב בפסוק של מעלה גבי ערלה ונטעתם כל עץ מאכל הכי נמי בפסוק האחר הסמוך לו שכתב דין פדיון דכתיב ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה' מיירי בכל עץ מאכל ובכל דבר שנוהג בו דין ערלה נוהג בו דין רבעי וכל זמן שלא פדאו קדש הוי ואסור לאכלו. וכיון דכן מייתר ליה חד הלול לברכה דהא סבירא ליה דאף דבר שאינו טעון שירה טעון חלול:

אלא למאן דאמר כרם רבעי - פירוש דסבירא ליה דרבעי אינו נוהג בכל נטע אלא בכרם לחוד ויש אסמכתא לדבריו מדכתיב אשר נטע כרם ולא חללו. מאי איכא למימר דהא איבעי ליה לדבר שטעון שירה טעון חלול. ולמאן דתני נטע רבעי ובכל מידי איירי רחמנא סבירא ליה דמאי דכתיב אשר נטע כרם לאפוקי אילן סרק. ואם כן אפילו בגפן יחידית נוהג דכרם לאו דוקא. ובכל דוכתא דתני דינא דרבעי בשאר אילנות אתיא כמאן דתני נטע רבעי. וכתב רבינו משה ז"ל דכיון דגמרינן מינה דכל היכא דאין מעשר נוהג רבעי נמי אינו נוהג ואם כן בחוצה לארץ דאין מעשר נוהג רבעי נמי אינו נוהג ואין פדיון רבעי בחוצה לארץ. ועוד דהתם אמרינן דערלה בחוצה לארץ הלכה למשה מסיני ולא קתני בה רבעי. ומן הדין אפילו ערלה בחוצה לארץ ליתה דחובת קרקע הוא וחובת קרקע אינו נוהג אלא בארץ אלא דהלכה הוא ואסר ודאה והתיר ספקה:

ולמאן דתני כרם רבעי נמי הניחא אי יליף גזרה שוה דתבואה תבואה אייתר ליה חד הלול לברכה - פירוש דמהאי גזרה שוה ממעטי שאר אילנות ולא איצטריך ליה חד הלול לדבר שטעון שירה טעון חלול למעט שאר אילנות דהא אימעיטו להו מגזרה שוה אלא אי לא גמיר ברכה מנא ליה:

ותו אי נמי יליף גזרה שוה אשכחן לאחריו - פירוש ודאי לא מקשי למאן דתני נטע רבעי דכיון דבכל מידי נהוג רבעי מאי חזית לשוויי לאחריו טפי מלפניו. אלא ודאי קושיין למאן דתני כרם רבעי דהא אשכחן בשבעת המינים ברכה לאחריהם דכתיב ואכלת ושבעת וברכת. ואם תאמר אם כן קרא דהלולים למה לי לאשמעינן ברכה לאחריו דכרם נמי משבעת המינים הוא. יש לומר דאתא לאשמעינן ברכת יין לאחריו דאי מהתם הוה אמינא דוקא ענבים דגפן אמר רחמנא ומסתמא היינו ענבים דומיא דתאנה ורמון קא משמע לן קרא יתירא דאפילו יין ומסתמא כי היכי דאשכחן התם דמברכין לאחריו הכא נמי האי ברכה משוינן לה לאחריו דילמד סתום מן המפורש. ואי נמי יש לומר דהכא

לאו קרא יתירא הוא דאיידי דאיצטריך קרא לאשמעינן אחליה לקדושתיה והדר אכליה נקט הלולים לישנא דתרתי משום ברכה דאית ביה וכי האי גונא לאו קרא יתירא הוא דאגב אורחיה נקט לה. והתם נמי הזכיר שבעת המינים ונקט ברכה אכולהו וכיון דכן לאו יתירא הוא ולא שייך למימר ביה אם אינו ענין לברכה לאחריו תנהו ענין לפניו :

הא לא קשיא דמייתי לה בקל וחומר כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן - פירוש לאו קל וחומר מעליא הוא זה דאיכא למיפרך כדפרכינן לעיל בפרק מי שמתו מה לאחריו שכן נהנה אלא דהאי סוגיא לא קיימא דהא אסיקנא דסברא הוא וכיון דלא קאי לא דייק עלה:

דיליף מכרם וכו' - והוא הדין דהוה מצי למימר דיליף משבעת המינים כדלקמן ולא היה צריך כל הני מילי אלא משום יגדיל תורה ויאדיר:

ואתי נמי זית דאית בה צד מזבח - וא"ת ולמה לי לאתויי זית במה הצד והלא משבעה מינים הוא. יש לומר דאיצטריך דהוה אמינא דכיון דכתיב זית שמן שמא לא אמר אלא על השמן כאילו אמר שמן זית אבל זית עצמה דאינו נאכל אלא כבוש או מליח לא יהיה טעון ברכה קא משמע לן:

ולמאן דתני נטע רבעי הא תינח כל מידי דבר נטיעה וכו' - יכול היה להקשות ולמאן דתני נטע רבעי וכל מידי טעון חלול ואייתר ליה חד הילול לברכה מאי טעמא מוקמינן קרא לברכה לפניו טפי מלאחריו. ואיפשר דמשום טעמא דלעיל דכשהוא רעב לא כל שכן למימרא דלפניו עדיף אף על גב דהוא קל וחומר פריכא. וכולה סוגיין אזלא בהכי דלא דייק משום דמיסתייה בפירכי אחריני:

ודבר שאין גידולו מן הקרקע כגון בשר ודגים וביצים וכו' - פירוש ודאי בשר ודגים גידולי קרקע מיקרו כדאמר בבבא קמא ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן ביין ובשכר מה הפרט מפורש פרי מפרי וגדולי קרקע. אבל ודאי לענין גידולי קרקע המיוחדין לאו גידולי קרקע מיקרו:

דף לה:

מאי חבר הוא לאיש משחית - פירוש דאי כפשטיה מאי קאמר פשיטא דמאן דעבר עבירה חבר הוא למאן דעבר עבירה אלא ודאי לאיש מסוים קאמר:

ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום - כלומר בשלימות:

מלאכתן עושין על ידי עצמן דכתיב ואספת דגנך - ואף על גב דלעיל מהאי קרא כתיב והיה אם שמוע תשמעו בראש הפרשה קאי אונתתי מטר ארצכם בעתו אבל ואספת דגנך מכל מקום כיון שישמעו כלל מדלא כתיב ואספת דגנך על ידי אחרים :

דרך טרקסמון - פירוש טרק שער.סימון בית:

דאמר ר' ינאי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית - פירוש מדאורייתא קאמר אבל מדרבנן אפילו ר' ינאי מודה דחצר קובעת. ודיני תבואה עד שלא הביאה שליש אינה בתורת מעשר כלל אלא דינה כדשאים. משהביאה שליש הרי היא בתורת מעשר ושעה זו נקראת עונתה למעשר. ופירות גם כן יש להם עונה למעשר כל אחד לפי ענינו כדאיתא במעשר. ואחר עונה זו אם דש אותה וברר אותה ממוץ שלה ועשה ממנה כרי והחליק פניה ברחת וזה נקרא מירוח הוקבעה למעשר לפי שנגמרה מלאכתה לגמרי. ושעה זו נקראת גרנה למעשר והאוכל ממנה כזית חייב מיתה בידי שמים. ושאר פירות יש להם ענין שהוא להם כעין גורן להקבע למעשר כל אחד לפני ענינו. וקודם לזמן זה מותרין באכילת עראי מדבריהם ומן התורה אפילו באכילת קבע לפי שלא הוקבעו. ובשבת אסור אפילו אכילת עראי מדבריהם לפי שכל אכילת שבת עשו כקבע. יצא שבת חזרו להיתירן. אבל במיחד אותם לשבת הוקבעו מדבריהם ונאסרו לעולם אפילו באכילת עראי עד שיעשר. הרי שלא המריח תבואתו ונקה אותה מן המוץ והכניסה לבית ראיית פני הבית קובע. הרי שהכניסה במוץ שלה ונקה אותה יפה והניחה בשקים ובתיבות ולא עשה לה מירוח הרי זו פטורה לעולם ואי איפשר לה לעולם לבוא לכלל חיוב. וזו כיון שאי איפשר לה לעולם לבוא לכלל חיוב הותרה לגמרי אפילו באכילת קבע:

נימא בורא פרי הזית - משמע פירא ופירא גופיה זית איקרי. ומשמע השמן היוצא מן הזיתים ואין אומרים כן כמו שאין אומרים בורא פרי היין היוצא מן הענבים כי האילן צריך להזכיר:

חמרא סעיד - פירוש סועד את הלב ומחזקו. זיין הוא ממעט הרעב מן הגוף אבל אינו מחזק הלב. ויין מחזקו וזהו המסעד כדכתיב וסעדו לבכם:

אי הכי נברך עליה שלוש ברכות וכו' - וא"ת ומי עדיף ממזון גופיה דאמרינן לקמן אין פרוסות קיימות בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. יש לומר דכיון דאשתני לעילויא דומיא דפת וקבעו לו ברכה לכתחלה בפני עצמו משום חשיבותו הוה סלקא דעתין למימר דלאחריו נמי נברך שלש ברכות דומיא דפת. מפי מורי נר"ו:

היכי דמי אי דקא שתי ליה - פירוש בעיניה:

אזוקי קא מזיק ליה – פירוש האי מפסיד השמן הוא וחשוב כמזיק ולא חשיבא הנאה כלל:

כדתנן לגבי תרומה דמשלם את הקרן ולא חומש - פירוש דאין חומש אלא בנהנה דהתורה אמרה איש כי יאכל קודש פרט למזיק ומן הדין מזיק להקדש פטור אלא דרבנן חייבוהו בקרן כשיש לו בעלים כגון דאתא ליד כהן אבל ודאי אי לא אתא לידא דכהן בלאו הכי נמי פטור דממון שאין לו תובעים הוא:

ומשני כגון דשתי ליה על ידי אניגרון - פירוש שמערב השמן עם סילקא וכי האי גונא אורחא דאינשי הוא וכדרך הנאתו הוא:

דף לו.

פיטמא של רמון - שהוא כעין פי הדד בראש הרמון:

מצטרפת - פירוש לטמא אוכלים בכביצה:

והנץ שלו - פירוש אותם הגרעינים קטנים שהם עם הפיטמא בראש הרמון בפיו אין מצטרף:

קימחא דחטי רב יהודה אמר בורא פרי האדמה - פירוש כדין כוסס את החטה דסבירא ליה דאף על גב דאשתני במילתיה קאי:

ורב נחמן קאמר שהכל - הואיל ואשתני אשתני. וסתמא קאמר ומסתמא ודאי בכל קמחי מיירי בין קמח קליות בין קמח דלאו קליות מדנקטינן ליה סתמא ודכולי עלמא כל קמח ראוי הוא לכוס. ועד כאן לא פליג עליה רב נחמן אלא משום דאשתני אבל מודה הוא דראוי לכוס מדלא אתי עלה מהאי טעמא. ובודאי אם איתא דבקמח קליות איירי כמו שפירשו קצת המפרשים הוה ליה לפרושי בגמרא ומדלא מפרש לה הכי ונקיט לה סתמא ודאי בכל קמח מיירי וכל קמח מודו כולהו דראוי לכוס. ושמעינן מינה לענין פת שנאפה בשבת לצורך נכרי שהוא מותר לישראל בשבת דמשום מלאכה ליכא כיון דלצורך נכרי נאפה ולא חשו חכמים אלא בעושה לצורך ישראל אבל לצורך נכרי לא חשו כלל לאיסור מלאכה. ומשום איסור מוקצה ליכא כיון דמעיקרא קודם שנאפה היה ראוי לכוס. ולענין הלכתא קיימא לן כרב נחמן דכיון דאידחי להיא דרבא הוה ליה רב יהודה ורב נחמן והלכה כרב נחמן. ועוד דלא רגילי אינשי לספויי קמחא. וכל שכן קרא חייא וקמחא דשערי דמברכין שהכל דלא חזו כלל:

מי גרע ממלח וזמית דתנן על המלח ועל הזמית - פירוש זמית מרק שנקרש ודומיא דזומן של צבעים שפירשו בגמרא מיא דחזרא והוא כמו זוהמית על שם שמתקבץ בו זוהמת התבשיל והתם נמי מתקבץ בו זוהמת הצבעים. ויש לפרש ציר מלח:

אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה בחוצה לארץ זורק האביונות ואוכל הקפריסין - פירוש צלף הוא אילן קטן ונקרא בערבי אל קפא"ר. ויש בו ארבעה מיני אכילה העלין והתמרות והאביונות והקפריסין. התמרות הן כעין גרעינים ונעשים בגוף העץ והן ראויין לאכילה. והאביונות הוא הפרי עצמו. והקפריס הוא כעין קליפה הגדילה סביב אגוזין:

למימרא דאביונות פירא וקפרס לאו פירא והתנן על מיני נצפה וכו' - הוא הדין דהוה יכיל לאקשויי אם כן דקפריס לאו פירא מאי איריא בחוצה לארץ. אלא דעדיפא מינה אקשי ליה:

הוה אמינא הני מילי לענין מעשר דבארץ גופה דרבנן - פירוש דכל שאר מינין לבר מדגן תירוש ויצהר חיוב דידהו מדרבנן. ואף על גב דבספרי מרבינן להו אסמכתא בעלמא הוא. אבל גבי ערלה דבארץ גופה דאורייתא אימא בחוצה לארץ נמי [דהא] הלכה למשה מסיני הוא אלא דאקיל בה רחמנא דשרא ספיקא וקים להו לרבנן בה דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ. ואפילו בפלוגתא דיחיד בהדי רבים אשכחן להאי דינא למפסק כיחידאה דמיקל. וההיא דאמרינן בקדושין רב נחמן ורב ענן דאזלי באורחא חזו ההוא גברא דזרע חטי ביני גופני ואמר ליה רב ענן ניתי מר נשמתיה. אמר ליה לא צהריתו כלומר לא נתבררה לכם ההלכה כצהרים הא קיימא לן כר' יאשיה דאמר אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. כלומר אינו חייב עד שיהיו שני מינים לבד מכרם דהיינו החרצן וזה כיון שאינו זורע אלא מין אחד אינו חייב. ואם איתא דבכל דוכתא אמרינן כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ אמאי הוצרך לומר הא קיימא לן כר' יאשיה לימא כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ. דהא אשכחן תנא דאומר דאפילו במין אחד הוי כלאים והלכה כדברי המיקל שאומר דאין כלאים אלא בשני מינים והאי עובדא בחוצה לארץ הואי. יש לומר דקושטא דמילתא אמר ליה דאפילו בארץ גופה קיימא לן כר' יאשיה. ומאי דאמרינן הכא דמעשר נוהג בחוצה לארץ ובכמה מקומות בתלמוד מוכח דאין מעשר נוהג בחוצה לארץ. יש לומר דמקומות מקומות יש ולא אמרו אלא במקומות הסמוכין לארץ אבל בשאר חוצה לארץ לא:

דף לו:

ובלבד שלא יראנו לוקט - פירוש אם נכנס בפרדס ומצא שם פירות שנלקטו אפילו יודע שכל הפרדס ערלה אותן פירות מותרין הן לו כיון שלא ראה אותן כשנלקטו דרחמנא התיר ספק ערלה בחוצה לארץ. והא נמי ספק הוא דאפשר שממקום אחר הביאוה לשם:

פיטמא של רמון - שהוא כעין פי הדד בראש הרמון:

מצטרפת - פירוש לטמא אוכלים בכביצה:

והנץ שלו - פירוש אותם הגרעינים קטנים שהם עם הפיטמא בראש הרמון בפיו אין מצטרף:

ותניא גבי ערלה קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים וגרעינים - כלומר של שאר פירות:

חייבין בערלה - פירוש והנץ ליתיה שומר בתלוש שמתייבש ונופל מעל הקליפה ואפילו הכי נוהג בו ערלה:

אלא אמר רבא וכו' הני מתחלי דערלה - פירוש הוא קליפה שנעשית בתמרים כשהן קטנים כמו קפריס לאביונות:

סבר לה כר' יוסי דאמר סמדר אסור מפני שהוא פרי - פירוש וכיון דכן כל שומר לפרי דאיתיה בשעת סמדר מתסר דשומר גריר בתר פרי וכל היכא דפרי מתסר שומר נמי מתסר. והכי נמי גבי מתחלי כיון דכופרי שהן תמרים קטנים מתסרי מתחלי נמי שהוא שומר מתסרי והוי דכוותייהו. אבל רבנן דסבירא להו דסמדר לא הוי פרי הכי נמי כל שומר דאזיל ליה מקמי דפירא חשיב פרי לאתסורי בערלה שרי דלא עדיף מן הפרי עצמו שהוא מותר באותה שעה. ואסיקנא דבעינן לענין ערלה דכי שקלת ליה לשומר לקי פירא דאי לא לא חשיב שומר למיהוי כפרי לענין ערלה. ולא חשיב שומר לפרי לאתסורי בערלה אלא היכי דאיתיה בהדי פירא והכי דייק לישנא דשומר לפרי. הלכך הני פרחים דאילני טובא דמטו מקמי פירא ולכי מטי פירא נתרי שרו. ואפילו מטו בהדי פירא וקיימי בהדיה ואי שקלית להו מקמי דמטי פירא לאיסור ערלה לא מיית פירא שרו. הלכך הני וורדים שקורין רוש"ש (רויזין בלשוננו) והם נעשים ודאי באילן דכי שקלת לפירא אכתי משתייר אילנא והדר מפיק פירא. ופרי של זה האילן הוא זרע שנעשה בעיגול תחת הורד והוא סתום ואינו נראה. והורדים אינם אלא פרחים שעושים לשם כמו בשאר אילנות ומגיעין בתחלת הפרי. ואי שקלת להו לעלין של ורד לבדו וישאר העיגול לא לקי זרעא בהכי ומתעבד שפיר. הלכך אין בהם משום ערלה כלל וכן המנהג ומנהג ישראל תורה היא:

מאימתי אין קוצצין אילנות בשביעית - פירוש דרחמנא אמר לאכלה ולא להפסד. אבל משום לא תשחית את עצה ליכא דמיירי במעולה בדמים (לעשות ממנה קורות) כדאיתא בספרי. וכן נמי אסור לתלוש הפירות בשביעית קודם שהן ראויין משום הפסד וכדאמרינן במי שאכל פגי שביעית שהוא לוקה. ומדרבנן כאותן שתי נשים שלקו אחת זנתה ואחת אכלה פגי שביעית:

ובית הלל אומרים החרובין משישלשלו - פירוש כשהחרוב יוצא נעשה כמו שלשלת. ויש גורסין משישרשרו מלשון שרשרות:

והגפנים משיגריעו - פירוש שיש גרעינים בתוך הגרגיר:

אלא אימא שיעורו כפול הלבן - פירוש ובהכי נקרא בוסר וקודם לכן נקרא סמדר ולא חשיב כלל. וכשיעור זה כן שיעורו לענין ערלה. וכל הני שיעורי דשאר אילנות נמי לענין שביעית כך הוא שיעורם לענין ערלה. ולענין פרחים של אילנות כל שהם ראויים לאכילה או שהוכשרו לאכילה על ידי דבר אחר מברכין עליהם בורא פרי האדמה בגופן דליכא חילוק בין ערלה לברכה. וכל היכא דאינו פרי העץ לענין ערלה לא הוי פרי העץ נמי לענין ברכה דומיא דקפריס דמברכין עליה בורא פרי האדמה כיון דלא הוי פרי העץ לענין ערלה. ובכולן בין בשל אילנות בין עשבים מברך בריחן ברוך שנתן ריח טוב בפירות. והלכתא כמר בר רב אשי דזריק אביונות ואכיל קפריסין דקפריס לא חשיב שומר לענין ערלה. אף על גב דנץ דרמון חשיב שומר לענין ערלה. דהא הוי עובדא ושקלוה לנץ דרמונא ולקה רמונא. שקלוה לנץ דפרחא דהיינו קפריסין ואיקיים בוטיתא דהיינו האביונות:

דאמר רבא כס פלפלי ביומא דכפורי פטור - פירוש דלא חשיב אוכל כלל:

איני יודע שעץ מאכל הוא - פירוש דכיון דכתיב את פריו ודאי בעץ מאכל איירי:

מה תלמוד לומר עץ מאכל עץ שטעם עצו ופריו שוה ואיזה הוי אומר זה פלפלין - וא"ת אימא אתרוג כדאמרינן בסוכה בענין פרי עץ הדר. לא היא דהא פשיטא ומאי שנא משאר אילנות והא ודאי לא איצרטיך לרבויי אלא ודאי לרבות פלפלין איצטריך משום דלכי יבשי לא חזו למיכלינהו בעיניהו כשאר פרי. ובתוספות הקשו כיון דפרי הוא לענין ערלה הוא הדין דחייב במעשר. ואם כן היו ראויין לקבל טומאת אוכלין כדאמרינן בפרק בא סימן כל שחייב במעשר מקבל טומאת אוכלין. ואילו התם בנדה אמרינן דפלפלין אין מטמאין טומאת אוכלין. ויש לתרץ כדמתרצינן הכא כאן ברטיבתא כאן ביבישתא דהא דהכא דאיכא משום ערלה מיירי ברטיבתא וכיון דנחתא להו איסור ערלה תו לא

פקע מינייהו וההיא דנדה ביבישתא. אבל הוא הדין דלענין טומאת אוכלין אדחזו לאכלן דהיינו רטיבתא מקבלין טומאה:

והא אמר רבא האי הומלתא - פירוש מרקחת שעושין מזנגבילא שקורין לה בלעז גינגבער"ט. שריא ומברכין עליה בורא פרי האדמה:

לא קשיא הא ברטיבתא - מברך בורא פרי האדמה הא ביבישתא ולא כלום דכי היכי שהיא פרי לענין ערלה הכי נמי לענין ברכה:

דף לז.

כל שהוא מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות - פרישנא לה דלאפוקי אורז ודוחן דאפילו בעיניה לא מברכין עליה בורא מיני מזונות:

ואתותב רב ושמואל מהא למימרא דאורז ודוחן ודאי מברכין עלייהו בורא מיני מזונות מדתנן הכוסס את החטה כו' אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש - פירוש בשנתבשלו כל כך שעברה צורת הפת מהן והכי מוכח לקמן בסמוך ואפילו הכי בשהפרוסות קיימות מברך שלוש ברכות לבסוף וברישא המוציא דכל שהפרוסות קיימות חשיב לחם גמור. והכא מוכח מאי דכתיבנא לעיל דלא תני בחמשת המינים לעולם מעין שלוש אלא כי איכא מעיקרא בורא מיני מזונות ובכוסס את החטה דבורא פרי האדמה לא תני בה בסוף מעין שלוש. וטעמא משום דלא קיימי אלא למזון וכשהטעינן תורה ברכה לאחריהם דוקא בשאכלן למזון דמסתמא למזון הזכירן ולאפוקי כוסס חטה אבל מכל מקום כיון דאינשי זימנין דאכלי ליה הכי מברך בורא פרי האדמה ואין ברכה לאחריו אלא בשאר דברים דאינן משבעת המינים:

דחקלאי פירושו עם שבשדות - דמפשי ביה קמחא בורא מיני מזונות. אבל אין מרבין בו קמח כמו בתבשיל חביץ קדרה דאם כן היינו חביץ קדרה דאמרינן לעיל. ולא אתא לאשמעינן הכא אלא דאפילו לא מפשי בה קמחא מברך עליה בורא מיני מזונות ולא אמרינן דובשא עיקר ואף על פי שהרבה נותנים בו והכי אסיקנא:

הכוסס את האורז וכו' טחנו ואפאו ולאחר שנאפה בשלו בקדרה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מיני מזונות ובסוף ברכה אחת מעין שלוש - ומסקנא דליתא להא דכל שאינו משבעת המינים אין ברכה לאחריו מעין שלוש אלא הכי תניא בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום. מכל מקום הא אמרינן בפירוש דבאורז איכא בתחלתו בורא מיני מזונות ותיובתא דרב ושמואל. ודוקא בהא איתותבי אבל אידך דכל שיש בו מחמשת המינים איתא ואף על פי שהוא מועט ושאר התערובות עיקר

לעולם מברכין בורא מיני מזונות. מה שאין כן במיני פירות אפילו הן משבעת המינין. דבתערובות דידהו הולכין אחר העיקר ואם שאר התערובות עיקר מברכין עליו וליכא אחריו מעין שלוש. ומיהו דוקא בתערובות הוא דאמרינן דכל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו ואפילו היו שאר התערובות עיקר דלעולם חמשת המינים עיקר. אבל כשאינם בתערובות פעמים שהיא טפילה ואפילו פת ואין מברכין עליו כלל כדאיתא לקמן בהביאו לו מליח ופת אי נמי בפירות גינוסר. וטעמא דמילתא דכשהוא בתערובת אפילו מועט מכל מקום לעיקר תבשיל הוא שם ואף על פי שמרבה בשאר מינים והוו עיקר לגביה מכל מקום כיון דהוא מעיקר התבשיל הוא חשיב אבל כשהוא בעין ובא עם המליח או עם פירות גינוסר אינו עיקר כלל ולא בא אלא להכשיר את פיו. ולא עוד אלא אפילו בתערובות כל זמן שאינו מעיקר התבשיל כלל שאינו בא לכוונת אכילתו כלל לא חשיב וכדאמרינן לקמן בתבשילא דלפתא דיהבי ביה קמחא דאף על גב דמפשי ביה קמחא לא מברכינן אלא שהכל משום דקמחא בההוא תבשילא לא אתי לכונת אכילתו כלל אלא לדבוקי בעלמא:

וקפץ ר' עקיבא ובירך ברכה אחת מעין שלש - וא"ת עוד ולרבן גמליאל דאמר דבכולהו שבעת המינים מברכין בסוף שלוש ברכות אם כן כשמזמנים ומברכים ברכת המזון על הכוס ושותים ואחר ששתו צריכין לברך שלוש ברכות על היין ששתו ומזמנים עליו וחוזרים ומברכים על כוס אחר וכן לעולם ואם כן אין לדבר סוף. יש לומר שיכולין ליזהר שלא ישתו מכוס של ברכה כדי רביעית כל אחד ואחד מאותן שלושה בני אדם דכי היכי דבאכילה איכא שיעור לאחריו כדי אכילה הוא הדין לשתיה דבעינן כדי שתיה והיינו רביעית. ונראה דהוא הדין לרבנן דליכא אחריו מעין שלוש אלא ברביעית שזהו שיעורו בכל מקום לענין איסורין:

דף לז:

אמר רבא האי ריהטא דמחוזא - פירוש שמערבין קמח מעט עם מים הרבה ונותנים דבש הרבה בו ועל ידי שהוא דבר רך ומתפשט בשפיכתו נקרא ריהטא שהוא תרגום ריצה. דחקלאי פירושו עם שבשדות. דמפשי ביה קמחא בורא מיני מזונות. אבל אין מרבין בו קמח כמו בתבשיל חביץ קדרה דאם כן היינו חביץ קדרה דאמרינן לעיל. ולא אתא לאשמעינן הכא אלא דאפילו לא מפשי בה קמחא מברך עליה בורא מיני מזונות ולא אמרינן דובשא עיקר ואף על פי שהרבה נותנים בו והכי אסיקנא:

אמר רב יוסף האי חביצא - פירוש פתיתין של פת שנתבשלו בקדרה שנקרא אצלינו לחם אפוי ועל ידי הבישול נדבקין קצת ולפיכך נקרא חביצא שכל דבר הנדבק נקרא חביצה:
ואין לית ביה פירורין כזית וכו' ולבסוף ברכה אחת מעין שלש – דסבר רב יוסף דפירורין פחות מכזית לא חשיבי לחם לענין ברכה:
נטלן לאכול אומר המוציא לחם מן הארץ - פירוש הא מיירי במנחת מאפה תנור ובהן ראוי לברך המוציא. אבל במנחת מחבת או מרחשת כל שהוא על ידי משקה לא חשיב פת ולא מברכין המוציא עליה כדמוכח בפסחים:
הכא במאי עסקינן בשערסן - פירוש שדבק הפירורין זה עם זה עד שנעשו כעין עיסה ונפקי להו מדין פירורין:
אלא הכא במאי עסקינן בבא מלחם גדול - פירוש והאי דנקט מכולן מיירי בשעשה מן הפירורין לחם אחד וליקט מן הלחם מעט מעט ואכל עד שאכל מאותו לחם כזית בכדי שיעור זמן אכילת פרס:
מאי הוי עלה אמר רב ששת אף על גב דלית ביה פירורין כזית מברך המוציא. אמר רבא והוא דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא - פירוש דהא דאמרינן דאפילו פירורין בפחות מכזית מברך המוציא הוא שיש בהם תואר לחם שלא נתבשל כל כך שתעבור צורתו. ומיהו היכא שאין שם בכולו אלא פחות מכזית דוקא לפניו הוא דמברכין המוציא דבלפניו לא שני לן בין מרובה למועט כדמוכח לקמן. אבל לאחריו ולא כלום שאין בפחות מכזית ברכה לאחריו:
מאי טרוקנין כובא דארעא - פירוש שבכירה עצמה עושין כמין גומא ומסיקין אותה ונותנים שם קמח ומים ומגבלין אותו לשם ונאפה שם. ואף על גב דליכא גלגול מכל מקום כל שהוא פת חייב בחלה:
ואיכא דאמרי לחם העשוי לכותח - פירוש לחם העשוי ליתן במורייס ואמרינן בסמוך לחם האפוי לכותח פטור מן החלה. שאף על פי שיש בו גלגול ועיסה מתחייבת משעת גלגול כיון שהוא נעשה על דעת שלא לאכול ממנו פטור מן החלה. ודרכן היה לשנות צורת אותו לחם שעושין לכותח ומשום הכי אמרינן דאם עשאה כעבין חייבת כלומר דאם עשאה כצורת עוגות דמוכח דעל דעת אכילה נמי עשאה מתחלה חייבת. כלימודין פירוש פתין ארוכין פטורה דחזותן מוכיח עליהם שהם מיוחדים לכותח. ויש מפרשין עשאה כמתלמד שאינו קפיד בלישתה ובקיטופה:
מאי הוי עלה אמר רב ששת אף על גב דלית ביה פירורין כזית מברך המוציא. אמר רבא והוא דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא - פירוש דהא דאמרינן דאפילו פירורין בפחות

מכזית מברך המוציא הוא שיש בהם תואר לחם שלא נתבשל כל כך שתעבור צורתו. ומיהו היכא שאין שם בכולו אלא פחות מכזית דוקא לפניו הוא דמברכין המוציא דבלפניו לא שני לן בין מרובה למועט כדמוכח לקמן. אבל לאחריו ולא כלום שאין בפחות מכזית ברכה לאחריו:

דף לח.

אמר מר בר רב אשי האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו וכו' - פירוש מיחל מתוק הנוטף מן התמרים קרי ליה דובשא:

כמאן כי האי תנא דתניא דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות - פירוש ענבים שאין מתבשלים לעולם ועושין מהם חומץ:

ר' אלייעזר מחייב קרן וחומש - פירוש לשותה ממנו בשוגג דמשקה שלהן חשוב כמותן:

ור' יהושע פוטר - פירש רש"י לפי שלא נתן למשקה אלא זיתים וענבים בלבד הא שאר מי פירות זיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה חלה עליו והיינו כמר בר רב אשי:

טרימא מהו - פירוש דבר כתוש מלשון מכה טריה. ואיידי דשמע לעיל שהמשקה הזב זיעה בעלמא היא שאל על הפסולת:

הוה יתיב רבינא וכו' - וקא סלקא דעתיה שהוא פסולת דבר כתוש:

אמר ליה קורטמי קאמרת - פירוש פסולת הנשאר מתמרים שעושין מהם שכר. או דשומשומי או דפורצני קאמרת:

אמר ליה רבא חשילתא קאמרת - פירוש תמרים שמפצעים אותם ומתוך הכתישה נדבקין זה עם זה כעין עיגולי דבילה:

תמרים של תרומה מותר לעשות מהם טרימא - מפני שאינו מפסיד אותם אבל לעשות מהם שכר אסור כיון שמפסיד גופן לגמרי ואפילו כהן אינו רשאי להפסיד שום תרומה. אבל כשעושה מהן טרימא מברכין עליה בורא פרי העץ מאי טעמא במילתייהו קיימי כמעיקרא. ושמעינן מינה דטעמא דבמילתייהו קיימי הא נתרסקו לגמרי עד שעברה צורתן לא ואין מברכין עליהם אלא שהכל. וזו בנין אב למשקין היוצאין מן הפירות חוץ מזיתים וענבים שאין דינן כמותן ואין מברכין עליהם אלא שהכל:

שתיתא - פירוש קמח קלי מבושל:

הא בעבה הא ברכה - רכה דלרפואה עבדי לה ואין דרך לאכלה כך מברך שהכל דכל אכילה שלא כדרכה מברך שהכל:

ושוין שבוחשין השתיתא בשבת - פירוש שמערבו יפה במימיו:

אמר ליה אביי ואת לא תסברא - פירוש דכהאי גונא מותר והתנן כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה. ואף על גב דההיא ליתא אלא באוכלין שדרך בריאים לאכול לפעמים ומשום כך אפילו אוכל אותה לרפואה מותר אבל בדבר שהוא מיוחד לרפואה ודאי לא גזרו משום שחיקת סמנים ואם כן מאי קא מקשה מהא לשתיתא דהיא מיוחדת לרפואה כשעושין אותה רכה ומשום הכי נפקא מדין ברכה שלה. יש לומר דשתיתא שאני מדבר שהוא מיוחד ממש לרפואה מפני שהיא גופה מזון גמור הוא כשהיא עבה וכשהיא רכה אין בה שינוי מזון אלא שמרבה בה מים וכיון שהיא גופה מזון גמור מותרת בשבת דבכלל כל האוכלין אוכל אדם לרפואה הוא. תדע לך דאלו יש כאן חולה שאינו רשאי לשתות יין אלא כשהוא מזוג ביותר עד כדי שאין שותין כיוצא בו הבריאים ודאי מותר הוא לו יין זה ואפילו מתכוין בשתייתו לרפואה דיין גופיה בכלל כל המשקין אדם שותה הוא. אף שתיתא נמי כענין זה הוא. היכא דעבדא קלישתא. פירוש דעשאה רכה כל כך דיצאה מתורת אוכל דאין דרך לאוכלו כך. לא מברך עליה ברכתו הראויה לו אלא שהכל. ומכל מקום שהכל מיהת מברך ואף על גב דמכוין לרפואה דמכל מקום הוא נהנה:

דף לח:

והלכתא המוציא כרבנן - ומשום הכי איצטריכינן למיפסק כרבנן משום דבמוציא כולי עלמא לא פליגי. ואפילו הכי המוציא עדיף בהא משום דמשמע עבר והווה ועתיד והחטה ממיני זרעים שיוצאין תדיר מה שאין כן בפירות אילן שאין פירותיהן יוצאין אלא מזמן לזמן ושייך לברוכי עלייהו בורא ולא הבורא דאין צומחין תדיר. ואחר שבפירות האילן תקנו בורא בפירות האדמה נמי תקנו גם כן בורא דלא לאיפלוגי בפרי. אבל בירושלמי אמרו דטעמא דרבנן בהמוציא כדי שלא לערבב ראשי אותיות. פירוש דלא לימא מלך העולם מוציא כדי ליתן ריוח בין הדבקים. ויש אומרים דהלכתא אף המוציא קאמרינן והוא הדין שיכול לברך מוציא. והנכון כפירושא קמא וכן עמא דבר:

מה פת שנשתנה על ידי האור אף ירקות שנשתנו על ידי האור - ולאו דוקא דומיא דפת ממש דבפת בעינן דוקא שנשתנה על ידי האור ואי לא לא מברכין עליה המוציא ובירקות מברכין בין נשתנו בין לא נשתנו. אלא הכי קאמר דומיא דפת דאפילו נשתנו מברכין עלייהו וכל שכן בשלא נשתנו:

תהי בה ר' זירא וכי מה ענין ר' בנימין בר יפת אצל ר' חייא בר אבא - פירוש תמה ר' זירא היאך שנו בבית המדרש פלוגתא דר' בנימין בהדי ר' חייא בר אבא דלא חשיב לאיפלוגי עליה דר' חייא דהוא דייק שמעתתא מר' יוחנן דהכי ודאי אמרה:

ועוד כל תלתין יומין מהדר ר' חייא תלמודיה קמי ר' יוחנן רביה - פירוש שמשלשים יום לשלשים היה חוזר לפני ר' יוחנן ביום אחד כל מה ששנה באותן שלשים יום. ומיהו דרך כלל לראות אם כיון בטוב שמועותיו:

אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף אי אמרת בשלמא שלקות במילתייהו קיימי וכו' - פירוש משום דזית מליח אין דינו כחי אלא כשלוק והמליח משביחו ואתיא אפילו כרב חסדא דלעיל דהלכתא כותיה דיפה הכריע. והא דמותיב רב שמואל בר רב יצחק אבל לא כבושין וכו' לר' חייא בר אבא הוא דמותיב ולסיועיה לר' בנימין בר יפת:

ואקשי ר' ירמיה אהא דר' יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו בסוף דאמרינן אמר ר' ירמיה לר' זירא האי זית מליח כיון דשקלת ליה לגרעינתיה בצר ליה שיעוריה. סופיה מאי מברך. כן היא הגירסא בספרים מדוייקים. ודווקא סופיה הוא דקשיא ליה דבעינן שיעור כזית אבל ברישא לא קשיא ליה דברישא ודאי לא בעינן שיעורא כלל דכלל אמרו אסור לאדם ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה:

דף לט.

אייתו לקמייהו כרוב ודורמסקין ופרגיות - פירוש (כרוב ו)דורמסקין ירקות שנתבשלו והן משביחין בבישולן. ואין צריך לומר כרוב שאינו נאכל כלל כשהוא חי:

נתן בר קפרא רשות לאחד מהן לברך. פירוש שאפילו פירות שאין זימון בסופן אם מתחלה הוקבעו לאכול כדרך בני אדם המתחברים בתחלת ישיבתן לאכול בחבורה אחת אחד מברך לכולן. ואף על גב דלקמן פליגי ביין בפירות דהוא ענין אכילה מודו. קפץ (אחד מהם) [אותו אחד] ובירך על הפרגיות שהוא מין בשר והוא מין עוף ששמו פרדי"ץ ומשום שהיה חביב עליו בשר:

לא על המלגלג אני כועס אלא על המברך אני כועס אם חכמה אין כאן זקנה אין כאן - יש שפירשו דאף על גב דנתן לו רשות לברך מכל מקום היה לו לשאול מבר קפרא דהוה קשיש מיניה על איזה מהן יברך תחלה לפטור את השאר:

מאי לאו בהא קמיפלגי דמאן דלגלג סבר בשר שהכל ושלקות בורא פרי האדמה. הילכך חשוב בברכה עדיף. ומאן דבריך סבר אידי ואידי שהכל נהיה בדברו הילכך חביב עדיף - לבני אדם קאמר דאי לדידיה פשיטא:

לא דכולי עלמא אידי ואידי שהכל בין שלקות ובין בשר ובהא פליגי דמר סבר חביב עדיף - פירוש לברוכי עליה וליפטר חבריה ומר סבר חשוב עדיף וכרוב הוא חשוב טפי דזיין. והאי לישנא ודאי ליתיה דאוקים תרווייהו דלא כהלכתא דלימרו שלקות שהכל ואפילו בכרוב דלא חזי לאכלו כשהוא חי והשלק משביחו. הילכך ליתא להאי לישנא דאף על גב דהוא לישנא בתרא בגמרא לא אתמר אלא לדחויי בעלמא הילכך לישנא קמא עיקר. וכיון שכן שמעינן מהאי לישנא דבברכותיהן שוות חביב עדיף ובאין ברכותיהן שוות חשוב עדיף. ולהאי לישנא קמא לא בעי למימר חשוב בגופיה אלא חשוב בברכה כגון שהכל ובורא פרי האדמה בורא פרי האדמה עדיף. בורא פרי האדמה ובורא פרי העץ בורא פרי העץ עדיף. דכל שברכתו מיוחדת יותר חשוב טפי:

הני גרגלידי דליפתא - פירוש ראשי ליפתות:

דפרמינהו פירמי רברבי בורא פרי האדמה. פירמי זוטרי - פירוש שחתכן כל כך חתיכות קטנות עד שעברה צורתן מברך שהכל דכל שעברה צורתו ואין גופו קיים אין דין ברכתו עליו:

והאי דפרמינהו טפי משום אמתוקי טעמא הוא - פירוש ואין זה העברת צורתן כיון שהוא עושה לתקן בשולן ולהכשירן:

ולא היא אידי ואידי בורא פרי האדמה והאי דמפשי ביה קמחא לדבוקי בעלמא הוא - פירוש וכיון דלאו מעיקר תבשילא [אינו מברך עליו בורא מיני מזונות אף על גב דמפשי ביה קמחא משום דקמחא בההיא תבשילא לא אתי לכוונת אכילתו כלל אלא לדבוקי בעלמא כמו שנכתב לעיל. והיכי דהוי מעיקר תבשילא שמכוין בקמחא לאכילתו] אפילו פורתא מברך בורא מיני מזונות. דהא קיימא לן כרב ושמואל דאמרי כל שיש בו מחמשת המינים בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. ומיהו דוקא בדאית ביה כזית בכדי אכילת פרס דאי לא לא חשיב כלל:

פשיטא לי מיא דסלקא כסלקא - יש מפרשים דכי היכי דמברך אכולהו שלקי בורא פרי האדמה הכי נמי במיא דידהו מברך בורא פרי האדמה. והאי פירושא ליתא דמי עדיף מדובשא דתמרי דהוא גוף התמרים דאמרינן לעיל דמברך שהכל. ועוד דאפילו בגרגלידי דלפתא דפרמינהו פירמי זוטרי הוה סלקא דעתא לברך שהכל אף על פי שהוא גוף הלפתות ממש אי לאו משום דרב יהודה דלאמתוקי טעמא עביד הכי. ועוד דאפילו

בשלקות גופייהו פליגי אמוראי לעיל אי קיימי במילתייהו או לא מימיהן מיבעיא. אלא ודאי הכי פירושו דאם בירך על השלקות בורא פרי האדמה נפטרו מימיהן באותה ברכה ואפילו בשאין המים טפלים להם. ודין הוא שאם יש כאן פירות ויש כאן סחיטתן ובירך על הפירות שיפטרו מימיהן כיון דמגופייהו נינהו. ומשום הכי פשיטא ליה לרב פפא אבל מיא דשיבתא מיבעיא ליה שהוא עשב שנותנין (מעט בקדרה למתק בעלמא ולא לאכלו) ובלעז אני"ס. אי למתוקי טעמא עבדי ליה ומכי שליק ליה בטיל ליה אגב מיא ותו לא חזי לברוכי עליה וכיון דכן לא מיפטרי מיא דידיה בברכה דידיה. או דילמא לעבורי זוהמא דידיה שליק ליה ואיהו מתכשר בשליקה וחזי למיכל וכיון דחזי למיכל חזי לברוכי עליה וכיון שכן מיפטרי מיא דידיה בברכה דבריך עליה:

תא שמע השבת משנתן טעם בקדרה אין בה משום תרומה - פירוש משום דלא חזי כלל אחר שנשלק אלא למימיו הוא ואינו אלא כעץ גמור. והילכך אפילו הוא של תרומה אישתרי ליה כיון דלא חזי כלל דיצא מתורת אוכל. וכיון דכן אינו מטמא טומאת אוכלין ולא עבדי ליה אלא למתוקי תבשילא. וכיון דכן לא מיפטר מיא דיליה בברכה דבריך עליה וצריך לברוכי אמיא דידיה שהכל:

אמר רב חייא בר אשי אמר רב פת הצנומה בקערה - רש"י פירש פת שהוא פתות בקערה ומשליכין עליו מרק חם לשרותו ואינו נימוח בכך. מברך עליה המוציא לחם מן הארץ. פירוש ודאי היכא דליכא פתיתין אחריני אלא אלו שבקערה לא צריך למימר דמברך עליהן המוציא ואפילו הוו פירורין פחות מכזית ואפילו נתבשלו אי איכא עלייהו תוריתא דנהמא וכדאמרינן לעיל. אלא ודאי הא אתא רב לאשמעינן דאפילו היכא דאיכא פתיתין אחרים גדולים מהם. והיינו דנקט בקערה דאינהון מסתמא פתיתין קטנים. ופתיתין גדולים על השלחן ומיהו פת שלם ליכא דאי איכא שלמים ודאי מצוה מן המובחר לברך על השלמים כדאמרינן בסמוך. וקא משמע לן רב חייא בר אבא דאם רצה מברך על פתיתין קטנים שבקערה ואף על גב דאיכא פתיתין גדולים מהן על השולחן דכיון דליכא שלמים לא שנא בין פתיתין גדולים לקטנים:

ופליגא דר' חייא בר אבא דאמר צריך שתכלה ברכה עם הפת - פירוש עם בציעת הפת הילכך פתיתין גדולים דאיפשר למבצע בהו עדיפי:

מתקיף לה רבא מאי שנא צנומה דלא דכי כליא ברכה אפרוסה כליא אי הכי שלימה נמי כי כליא ברכה אפרוסא כליא - פירוש רבא אתקיף להאי טעמא דר' חייא בר אבא דכיון דאית ליה דכליא ברכה עם הבציעה לאו דינא הוא לאפרושי כלל בין צנומה דפתיתין קטנים דלא איפשר למבצע בהו לפתיתין גדולים דאיפשר להו למיבצע. דמאי

שנא צנומה דלא דכי כליא ברכה אפרוסה כליא פתיתין גדולים נמי ואפילו פת שלמה. דכיון דאמרת צריך שתכלה ברכה עם הפת גמר ברכה מיהת אפרוסה אתיא. והאי דנקט שלימה לאו דוקא דאנן השתא לא איירינן אלא בפת פרוסה אלא לרבותא נקט לה הכי כלומר דהאי טעמא דר' חייא בר אבא לאו טעמא תריצא הוא דאפילו שלימה גופה מאי מהני לן לפום האי טעמא דסוף סוף גמר ברכה אפרוסה הוא דבשעת תשלום ברכה אין הפת שלימה. אלא אמר רבא מברך ואחר תשלום כל הברכה בוצע דגמר ברכה בעינן בחשיבותיה דפת. והלכתא כרבא הילכך ליתא לדר' חייא בר אשי אלא כל היכא דאיכא פתיתין גדולים ראוין לבציעה מצוה לברך עליהם דמצוה לברך ואחר כך לבצוע:

דף לט:

הביאו לפניהם פתיתין ושלמים - פירוש וכולן מין אחד ודעתיה על הפתיתין:

אמר רב פפא מברך על הפתיתין ופוטר את השלמים - פירוש דכיון דתרווייהו מין אחד ולדידיה חביב ליה לאכול מן הפתיתין דמקרבא אהניתייהו טפי מפת שלימה דכל סביבותיה קשה. ההוא דחביב ליה עדיף לברך עליו ולפטור את השאר:

ור' יוחנן אמר שלמין מצוה מן המובחר - פירוש כיון דתרווייהו מין אחד שלם עדיף שהוא חשוב דליכא טרחא כל כך בבציעה:

אבל פרוסה של חטים ושלימה של שעורים - פירוש ודעתו לאכול משתיהן דברי הכל פרוסה של חטים עדיף דגריע טפי פת שעורים לגבי פת חטים ואית ליה לברוכי על פרוסה של חטים. אבל אם לא היה בדעתו לאכול אלא משל שעורים לבד ודאי מברך על של שעורים שאין מחייבין את האדם לברך על דבר שאין רצונו לאכול:

ירא שמים יוצא ידי שתיהן - פירוש בפרוסה ושלימה של חטים שהיה מניח פרוסה למטה והשלימה למעלה להדור שלא תראה אלא השלימה:

ובוצע - פירוש על הפרוסה דמקרבא אהניתיה ואשתכח דקיים הדור מצוה ובירך אמאי דחביב ליה. ודוקא בכי הא אבל בפרוסה של חטים ושלימה של שעורים לא דליכא הדור דשעורים גריעי לגבי חטים:

ששמת שלום וכו' - דאיכא קרוב הנאה ומצות הדור:

הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע - וכענין שפירשנו דבוצע מן הפרוסה ועליה מברך המוציא ועל אכילת מצה:

מאי טעמא לחם עוני קרינא ביה - וכיון שכן רשאי לברך על הפרוסה. ומניח שלימה משום הדור יום טוב. ודעת רבינו האי גאון ז"ל דדוקא כשהביאו לפניו פרוסה ושלימה

אבל לא בעי למימר שיהא חובה בפרוסה. ואף על גב דאתינן עלה משום קרא דכתיב לחם עוני הא אשכחן נמי לעיל לענין כובא דארעא דאמרינן דאדם יוצא בה ידי חובתו בפסח משום טעמא דלחם עוני כתיב דלא בעי למימר שיהא חובה למעבד כובא דארעא הכא נמי ליכא חיובא בהכי:

חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת - פירוש ולבצוע משתיהן. מאי טעמא לחם משנה כתיב:

אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דהוה שקיל תרתי ובוצע חדא אמר לקטו כתיב - פירוש כי כתיב לחם משנה בלקיטה אבל בבציעה לא כתיב וכיון ששתיהן תחת ידיו דומיא דלקיטה סגי ליה לבצוע באחת:

ר' זירא בצע אכולה שירותיה - פירש רש"י ז"ל פרוסה גדולה שיהא די לו לכל הסעודה. והנכון שהיה בוצע על הככרות כולן שהיה בדעתו לאכול באותו סעודה דכיון דבעינן לחם משנה היה מרבה בהן לכבוד שבת:

הא מיחזי כרעבתנותא - פירוש כשיבצע על ככרות הרבה:

ריפתא דערובא - פירוש שערבו בו אתמול עירובי חצרות דליומא אחרינא הוה מותר לאכלו:

דף מ.

אמר רב טול ברוך טול ברוך אינו צריך לברך - פירוש אם לאחר שבירך המוציא קודם שיטעום אמר למסובין שיקחו המוציא לא הוי הפסק ואינו צריך לחזור ולברך:

ומסקנא דאפילו הביאו מלח וליפתן ואפילו גביל לתורא - פירוש שאמר לשמש שילוש סובין לצורך השורים אפילו הכי לא הוי הפסק כיון דהוא נמי צורך אכילה כדכתיב ונתתי עשב וכו':

אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח ולפתן לפני כל אחד ואחד - פירוש שאינן ראויין לאכול קודם לכן עד שיביאו להם לפתן וכיון דכן לא חזו לברך:

מאי טעמיה דר' יהודה וכו' - ואף על גב דפרישו טעמיה דר' יהודה לית הלכתא כותיה דבכולה סוגיין אמרינן בורא פרי האדמה:

גמ' מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא - פירוש דהא פרי העץ לא הוי פרי האדמה ואפילו הכי יוצא בברכת בורא פרי האדמה משום דארעא עיקר שיונק ממנה:

אמר רב נחמן בר יצחק ר' יהודה היא - וכיון דסתם תנא כוותיה קיימא לן הכי. ואמרינן לענין פירות האילן דכל היכא דכי שקלת ליה לפירא משתייר אילנא והדר מפיק פרי חשיב אילן וכל היכא דכי שקלת ליה לפירא לא שייר אילנא לא מברכין בורא פרי העץ.

ודוקא לענין פריו אי איכא לאחשובי פרי העץ או לא הוי האי כללא. אבל לענין כלאים אי איכא לחשוביה ירק או אילן דינא אחרינא אית להו:

דף מ:

ועל כולם שאמר שהכל יצא. איתמר רב הונא אמר כו' ור' יוחנן אמר אפילו פת ויין - וקיימא לן כר' יוחנן דהלכתא כותיה לגביה דרב הונא. ואיכא למשמע מינה נמי דמי שבירך על היין בורא פרי העץ יצא דהא חזינן דלא קפדינן בברכה דיליה דאפילו כשבירך ברכה אחרת שאינה ברכתו יצא. אבל בפת איפשר לומר דכיון שהכתוב קבע לו שם בפני עצמו דכתיב אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא נפיק כשבירך עליה בורא פרי האדמה. ועוד דבברכתה דקבעו לה רבנן הוציאוה מכלל פרי כלומר שאינו מזכיר בברכתו פרי שוב אינו יוצא בה בלשון פרי. אבל בשהכל יוצא בכולהו מפני שהוא כולל הכל וכן עיקר. ואף על גב דאמרינן לעיל דכל היכא דמברך בחטה שהכל לא מברכין בסוף שלוש ברכות התם הוא כי מברך מדיניה שהכל או בורא פרי האדמה שהוא ברכתו הראויה לו כגון כוסס את החטה ליכא בסוף מעין שלש משום דרחמנא כי אדכר חטה בשבחה דארץ ישראל בשבעת המינים משום מזון אדכרה. וכיון דכן האוכלה למזון כדרכה היא טעונה ברכה לבסוף אבל שלא כדרך מזון לא. אבל הכא שאני דברכה הראויה לפת היא המוציא ובדיעבד הוא שיוצא בשהכל:

ראה פת ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה יצא וכו' - פירוש דהוי ליה כברכת שהכל. דברי ר' מאיר. ובירושלמי פסקו כר' מאיר:

נימא רב הונא דאמר כר' יוסי - ואף על גב דרב הונא לא אמר אלא בפת ויין אבל בשאר דברים מודה. איכא למימר דקא סלקא דעתין השתא דכיון דאמר רב הונא דאפילו בירך שהכל דהיא ברכה דתקינו רבנן בשאר מילי אפילו הכי לא יצא כל שכן כשבירך ברכה דלא תקינו לה רבנן כלל בשום דבר דסבירא ליה דלא יצא בשום ענין:

דאמר בריך רחמנא מארי דהאי פתא - ולר' יוחנן דבעי מלכות הוא הדין נמי דבעי לומר בריך רחמנא מלכא מארי דהאי פתא. ויש ספרים דגרסי הכי בהדיא:

סלקא דעתך אמינא היכא אמרינן דכי אמרה בלשון חול יצא היכא דאמרה כי היכא דתקינו לה רבנן שיאמר אותו ענין עצמו אבל הכא אימא לא קא משמע לן -והא נמי אתיא כר' מאיר דלעיל. ושמעינן מהא דאפילו מטבע ארוך שאמרו במטבע קצר יצא כדכתיבנא בפרק קמא. ולמאן דפריש התם דמקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לעשותו מטבע קצר שפותח ואינו חותם או חותם ואינו פותח. הכא נמי צריך לחתום

דאי לא אפילו ידי ברכה ראשונה של ברכת המזון לא יצא דארוכה היא שהיא פותחת וחותמת. וכיון דכן צריך לומר הכי בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פתא בריך רחמנא דזן כולא כדי שיהא פותח בברוך וחותם בברוך. והוא הדין לברכה אחת מעין שלש של מיני מזונות שהוא מן הדין פוטרת שלוש ברכות של מזון וכן שלוש ברכות פוטרות מעין שלוש באותו של מיני מזונות. אבל של מיני פירות אין מעין שלש שלהן פוטרת שלוש ברכות ולא שלוש ברכות של מזון פוטרות מעין שלוש שלהן לפי שאינן מזון ואין במעין שלוש שלהן נזכר ענין מזון כלל הילכך אין לפטור שלוש ברכות במעין שלוש שלהן שאין בהם ענין מזון כלל ואין לפטור מעין שלוש שלהן שאינן ענין מזון כלל בברכת שלוש שהוא ענין מזון:

לא עברתי שלא לברכך עליו וכו' - פירוש ומברכה אחרונה קאמר דהיא מדאורייתא:

ור' יוחנן אמר לא עברתי מלברכך ומלהזכיר שמך ומלכותך עליו - כלומר דהכי קאמר ומלהזכיר שמך כראוי והיינו בהדי מלכות. וכיון דאידחי ליה דאביי דהא תירצה ר' יוחנן הדרינן לכללין דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן:

והא על דבר שאין גידולו מן הארץ קתני - פירוש והיכי אמרת דרבו מארעא. והאי דתני להו חדא חדא ולא ערבינהו משום דכולהו ענינים חלוקין ונקיט לכל חד באפי נפשיה. אי נמי יש לומר דהכי שמעינהו חדא חדא וסדרן כי היכי דשמעינהו:

דף מא.

אמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות -פירוש כגון אתרוג וזית:

דר' יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי חביב עדיף - כיון דחדא ברכה היא לתרווייהו:

אבל אין ברכותיהן שוות - כגון צנון וזית ואין אחד מהם טפלה לחברו:

דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה - ובכהאי גוונא חשוב בברכה קודם כגון פרי האדמה ובורא פרי העץ בורא פרי העץ עדיף. בורא פרי האדמה ושהכל בורא פרי האדמה עדיף דכל שמיוחד בברכתו חשוב יותר:

מתיבי היו לפניו צנון וזית מברך על הצנון ופוטר את הזית - ואף על גב דברכת צנון בורא פרי האדמה וזית בורא פרי העץ וכיון דכן בשאין צנון עיקר כדקא סלקא דעתין השתא היכי איפשר דפטר ליה צנון לזית. איכא למימר דכיון דאפילו בירך על הזית בורא פרי האדמה יצא כדאיתא במתניתין הוה סלקא דעתין דליפטריה בברכת צנון. ואף על גב דהתם (נמי) [איירי] בדיעבד הכא נמי כדיעבד דמי דכיון דאית ליה לברך על

הצנון בורא פרי האדמה מכי בירך על הצנון איפטר ליה זית ממילא. וטעמא שלא ירבה בברכות דריבוי ברכות שלא לצורך אסור דהוה ליה כעין ברכה לבטלה:

אלא למאן דאמר בשאין ברכותיהן שוות במאי פליגי - פירוש דרך שאלה הוא:

אמר ר' ירמיה להקדים - פירוש לאפוקי מסבריה דההוא מקשה דלעיל דסבר דבשאין ברכותיהן שוות מברך על חד ופטר חבריה אלא ודאי על שניהם הוא מברך. ור' יהודה סבר דאית ליה לאקדומי ולברך על החשוב. וכאן אין ברכת פרי האדמה פוטרת פרי העץ דאף על גב דאמרינן במתניתין דבדיעבד יצא התם במתכוין לצאת בה ברם הכא אין לו לכוין לכתחלה וכל שאין מתכוין לא יצא. ולר' ירמיה אפילו בצנון וזית פליגי דלרבנן חביב עדיף ולר' יהודה מין שבעה עדיף. צנון ותפוח אפילו ר' יהודה מודה:

ולענין הלכתא קיימא לן כמאן דאמר בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה. ואם בשברכותיהן שוות חביב עדיף כרבנן. ובשאין ברכותיהן שוות חשוב בברכה עדיף. והיינו דנקט עולא מברך על זה וחוזר ומברך על זה כלומר על איזה שירצה תחלה וחוזר ומברך על זה. והא דאמרינן כל הקודם בפסוק זה קודם לברכה התם בדליכא חד מיניהו חביב ליה טפי מאידך וכיון דכן הקודם בפסוק ראוי לחשבו יותר. ובודאי אכילה ושתיה שני ענינים חלוקים הם לגמרי ואין לומר להקדים זה לזה כלל אלא כמו שירצה. וכן פירות או פת או פירות וחביץ קדרה או דייסא אין להטעינן להקדים פת אף על פי שהוא חשוב בברכה שהם ענינים חלוקים לגמרי וזה אינו רוצה לאכול מזונו עדיין ורצונו לאכול פירות תחלה. דלא אמרו אלא בשני מיני פירות דדעתו לאכול משניהם ושניהם חביבין לו אלא שאחד מהם חביב יותר ואף על פי שאוכל מן האחד תחלה אכתי אית ליה חביבותא באידך לאכול ממנו אחר כך ובזה אמרו דחשוב יותר בברכה קודם. אבל כשאינו נהנה לאכול זה החשוב תחלה או שלא היה נהנה לאכול אחרון זה שאינו חשוב ואינו נהנה באכילתו כלל אין ספק שאוכל אותו שרוצה בו ומברך עליו שאין אומרים לו לאדם לאכול שלא בהנאתו:

כל הקודם בפסוק זה וכו':

גפן כדי רביעית יין לנזיר וכו' - יש שפירשו אם יש כלי אחד מחזיק רביעית יותר יחזיק מיין מפני שהוא עב ונגדש על הכלי יותר מן המים. וקאמר דנזיר לא מחייב עד דשתי רביעית כשיעור יין ולא כשמשערין במים ומשום הכי נקט גפן. ויש שפירשו דמגפן גופה איירי כגון שאכל ענבים או לולבי גפנים או עלים. וכך משערין אותו ממלאים כלי יין ונותנים לתוכו כמה שאכל ואם אכל כדי שיוצא מן הכלי כדי רביעית יין ולא כשיעור מים משום דיין עבה בהאי שיעורא מחייב:

דף מא:

אמר ליה לא סבר מר כל הקודם בפסוק זה וכו' - פירוש אינה קושיא דאיפשר דאההוא דהוה חביב ליה טפי בריך אלא שרצה לשמוע ממנו מה טעם אי משום חביבותא או משום טעמא אחרינא. אמר ליה זה שני לארץ דכתיב ארץ זית שמן ודבש ודרשינן דבש זה תמרים. ורמון הוא חמישי לארץ:

אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת סעודה בתוך הסעודה אינן טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם וכו' - ודאי ליכא לפרושי דברים הבאים מחמת סעודה מידי דאתי ללפת בו את הפת (כפירוש רש"י ז"ל) דאם כן מאי קא משמע לן רב פפא והלא משנה שלימה שנינו כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה. ולא איירי נמי במידי דהוא מזון כגון פת הבאה בכסנין ודכותה דהנהו אפילו שלא מחמת סעודה פטורין כשהן באין בתוך הסעודה כדתנן בירך על הפת פטר את הפרפרת וקאמר בירושלמי דהיינו פת הבאה בכסנין. וכי קאמר רב ששת לעיל דפת הבאה בכסנין טעון ברכה לפניו כשבא לאחר הסעודה מיירי דאי בתוך הסעודה הא חזינן מתניתין דפטר. ותדע לך דפרפרת הוא פת הבאה בכסנין דלקמן בגמרא מוכח דבירך על הפרפרת פטר מעשה קדרה ואי לאו מידי דמזונא הוא היכי פטר מעשה קדרה דהוא מידי דמזונא כגון חטה ואורז. אבל פת הבאה בכסנין ראוי לפוטרן לפי שהוא דבר חשוב וראוי לברך עליו שלוש ברכות כשקובע סעודתו עליו והוי לגבייהו כפת לגבי פת הבאה בכסנין שהוא פוטר אותו. הילכך רב פפא לא איירי אלא בפירות וארישא דשמעתין קאי דאמרינן הביאו לפניהם תאנים וענבים. ועלה קאמר דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת סעודה כלומר למלא רעבונו כגון תאנים וענבים ותפוחים שדרך בני אדם לאכול מהם להשביע רעבונו ולמלא בטנו. אם באו בתוך הסעודה אף על פי שאוכל אותם בלא פת כיון שכוונתו לאכלן כדי למלא רעבונו אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם. ובהא איתא לדר' חייא דאמר פת פוטרת כל מיני מאכל דאף על גב דאיהו בכל ענין אמרה לגבי הא מיהת הלכתא כותיה:

שלא מחמת סעודה בתוך הסעודה - פירוש כגון פירות שאוכל מהם בתוך הסעודה בלא פת ואוכל מהן לתענוג בעלמא ואינו מתכוין לאוכלן כדי להשביעו. כל אלו טעונין לפניהם ולא לאחריהם דכל בתוך הסעודה לענין ברכה דלאחריהם טפלין הם לסעודה:

דברים הבאים לאחר הסעודה - פירוש אחר שסיימו מלאכול קודם ברכת המזון. טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם. ומשום הכי לא פריש אי אתו מחמת סעודה או לא דהא בפירות איירי ומסתמא כל פירות הבאין לאחר סעודה ונאכלין לבדם בלא פת אינן באין

מחמת סעודה. הא אם באו מחמת סעודה כגון שכבר אכל פתו ואין לו פת אחר ואוכל מאלו למלא רעבונו ודאי אינן טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם. אבל כשהן באין לאחר סעודה שלא מחמת סעודה טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם. ואין ברכת שלש פוטרתן לפי שהיא ברכה על המזון כמו שמפורש בה ופירות אינן מזון הילכך אין אותה ברכה עולה להם כלל ואינה עולה אלא למידי דזיין. ונראה דהוא הדין לבשר וביצים ודגים דברכת הפת פוטרתן ואפילו באין שלא מחמת סעודה כיון שבאין בתוך הסעודה שאף הם נמי מיזן זייני. דאף על גב דלא חייבו לברך עלייהו בורא מיני מזונות טעמא משום דאין אדם קובע סעודתו עליהם דלא חייבו לברך בורא מיני מזונות אלא לדברים שאדם קובע סעודתו עליהם לפעמים ודרכן של בני אדם בכך. ובאלו חייבו ואפילו בדברים שאינן משבעת המינין כגון אורז ודוחן. אבל מכל מקום בשר ודגים וביצים וגבינה וכיוצא בהם כגון תבשיל של כרוב וכיוצא בו מזונא נינהו וכל שהן באין בתוך הסעודה פטורין אפילו מלברך לפניהם ואף על פי שבאו שלא מחמת סעודה. ולענין ירקות של פסח כגון מרור שהוא נאכל בתוך הסעודה שכך דרך לאכלו אחר אכילת מצה בטיבול שני. אף על פי שאינו בא מחמת סעודה שאינו בא להשביעו. מכל מקום כיון שהוא בא להם לשם חובה לסעודה הוה ליה כדברים הבאים מחמת הסעודה ואינו טעון ברכת הנהנין אלא ברכת המצוה לחוד והיינו לאכול מרור. ותו איכא למפטריה נמי משום דהא בריך בטיבול ראשון על שאר ירק ברכת הנהנין מקמי סעודה והיה בדעתו לאכול אלו אחר מכאן דהא ידע דמחוייב הוא לאכלן. וכיון דכן הוה ליה כבירך על היין שלפני המזון דקיימא לן דפוטר יין שלאחר המזון בשבתות וימים טובים שדעתו לשתות יין אחר כך כדאיתא בסמוך. והא דאמרינן הכא דטעונין ברכה לאחריהם היינו בפירות של שבעת המינין. אבל שאר פירות דברכה דידהו לאחריהם הוא בורא נפשות רבות ולא כלום מקריא בכל דוכתא וכיון דבריך ברכת מזון ממילא מפטר. ופירות הבאין בתוך הסעודה מחמת הסעודה למלא רעבונו או ללפת בהן את הפת ונמשך בהן ואוכלן אחר הסעודה לתענוג בעלמא נראה שאין מברך עליהם לפניהם כלל. תדע לך שהרי פת הבאה בכסנין כשהיא באה אחר הסעודה שלא מחמת סעודה טעונה ברכה לפניה וצריך לברך בורא מיני מזונות וכשאדם קובע סעודתו עליה מברך עליה המוציא ולבסוף שלוש ברכות. נמצא פת זו פעמים תורת פת עליה לגמרי ופעמים תורת פירות לומר שאינה נפטרת בברכת הפת. הרי שקבע סעודתו על הפת הבאה בכסנין ובירך עליה בתחלה המוציא ולאחר שמלא כריסו ממנה והוא שבע אוכל ממנה לתענוג ובתורת פירות כלום יחזור ויברך עליה ברכת הנהנין הא לא איפשר. אף זו כיוצא בה שכיון שנפטרו פירות

אלו והורשה לאכול מהן כל זמן שלא נמלך באכילתן אוכל והולך מהם ואפילו אחר סעודתו. ואי קשיא לך מהא דאמרינן לקמן ביין שבא לאחר המזון שטעון ברכה ואין יין שבתוך המזון פוטרו לפי שהן ענינים חלוקים שזה לשרות וזה לשתות ואף פירות אלו נמי כיון שהן ענינים חלוקים שאלו מחמת סעודה והללו שלא מחמת סעודה אלא לתענוג לא יהו נפטרין אלו באלו. יש להשיב דלא דמי שהיין הבא בתוך הסעודה מתוך שהוא בא לשרות ענינו כאכילה. אף על גב דודאי מתוך שהוא משקה חלוק הוא מפת ולהכי לא מפטר בה וטעון ברכה לעצמו כדאמרינן בסמוך דיין קובע ברכה לעצמו התם לענין אכילה הוא דחשיב שתיה דלאו לאפטורי ביה מתוך שהוא משקה וזה מאכל. אבל מכל מקום לענין שתיה דעלמא שתיה דבתוך המזון אכילה גמורה היא שהוא בא לשרות וצורך אכילה היא שהוא בא להכשיר האוכל שמתוך שהאדם צמא אינו יכול לאכול. הילכך ענינו כאכילה גמורה ואינו בדין שאכילה יפטור שתיה והיינו יין שלאחר המזון שענינו שתיה גמורה. אבל כאן בפירות הכא והכא היא אכילה אלא שזו נאכלת לרעבונו וזו לתענוג וזו וזו אכילה היא וכיון שנפטרה אי איפשר לה להתחייב. וראיה גמורה הוא מהאי דאמרינן לקמן דאיבעיא לן בשכח ולא בירך לפניו אם גומר סעודתו בלא ברכה. ואהדרינן מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום ויהא עוד ריחו נודף. הרי כאן שנסתפקו מכיון שכבר נהנה מזה המין אם חוזר ומברך עליו כלל או שיגמור לאכול ממנו בלא ברכה. וכל עיקר לא מצאו טעם לחייבו אלא מפני שאכל שום כלומר שאכילתו היתה תחלתו באיסור. אבל הכא שאכילתו תחלה בהיתר היתה ונהנה ממנו בהיתר תו לא מחייב עליה לברוכי ואוכל והולך כרצונו וזה נכון. והא דאמרינן לאחר הסעודה היינו כל שגמר בדעתו מלאכול מתוך שהוא שבע שאין בדעתו לאכול עוד כדי לשבוע. והיינו דלא אדכר בה מחמת הסעודה דכל כהאי גוונא כל מה שמביאים עוד שלא מחמת הסעודה הוא:

אמר להם הואיל ופת פטרתן - פירוש לא מדין טפלה דלא מיקרי טפלה כלל אלא כשנאכל עמו כגון דברים הבאים ללפת הפת אבל כל היכא דלאו ללפת לא מיקרי טפלה. אלא הכי קאמר הואיל דפת פטרתן משום דפת הוא עיקר ופת חשוב והוא כדאי לפטור את כולן כשבאין מחמת סעודה דאף על גב דלאו טפלה עשאוהו כטפלה לפי שפת עיקר סעודה לכל אדם כנגד כל דבר שיבא אחריו מחמת סעודה:

ואקשינן אי הכי יין נמי - פירוש דיין נמי מחמת הסעודה הוא וצורך סעודה בודאי וכיון שכן ראוי לעשותו כטפלה לפת לענין שיפטר בברכתו:

דף מב.

יין קובע הוא ברכה לעצמו - פירוש לפי שהוא דבר חלוק לעצמו שזה מאכל וזה משקה. ואף על גב דשתיה דבתוך המזון אכילה היא היינו לגבי שתיה דעלמא לפי שזה בא לשרות וצורך אכילה אבל לגבי אכילה גופה ודאי שתיה הוא ושתיה חשיבא ולפיכך טעון ברכה לעצמו. ומיהו הני מילי לענין ברכה שלפניו אבל לענין ברכה שלאחריו לא אלא כולן ענין אחד הן דאכילה ושתיה כולן משביעין. ואפילו יין שלאחר המזון פטור הוא בברכת שלש דהא אמרינן לעיל דאי לאו משום טעמא דלא קבע אינש סעודתיה עליה עדיף מפת דהוא סעיד ומשמח. וכיון דכן יוצא הוא בברכת שלוש ואפילו לכתחלה:

כל שאחרים קובעין עליו סעודה - כלומר שאוכל מהן כל כך שאחרים בכיוצא בזה קובעין עליו סעודתן צריך לברך אחריו שלוש ברכות אף על גב דמתחלה לא בריך אלא בורא מיני מזונות. שהרי מתחלה לא ירד לקביעות שלא היה יודע כמה יאכל מהן. ומצינו השתא תחלה בורא מיני מזונות ולבסוף שלוש ברכות דפת הבאה בכסנין תורת דייסא עליו ותורת פת תורת דייסא עליו כשאין קובע סעודתו עליו ותורת פת כשהוא קובע סעודתו עליו:

לחמניות - פירוש אותן שקורין ניבלא"ש בלע"ז:

ואסיקנא דוקא בדקבע עלייהו - ומיהו דוקא בדנאפו באור אבל כל שנאפו על ידי משקין אין תורת פת עליו כלל:

לא סבר לה מר גמר אסור מלאכול - פירוש והאי דאכלו מברכין היו בודאי לפניו דהא אמרינן דגמרי סעודתייהו וכיון דכן הוו להו דברים הבאים אחר הסעודה שלא מחמת סעודה וטעונין ברכה. ואפילו הכי אמר להו דאסור לאכול ואפילו בברכה דכיון שקבעו לברכת המזון חייב לברך ברכת המזון תחלה:

אמר ליה סלק אתמר- פירוש סילק השולחן:

הרגיל בשמן - כלומר לסוך ידיו בשמן אחר אכילה כדי להעביר זוהמת האוכלין:

שמן מעכבו - כלומר דכל היכא דלא סך מותר לו לאכול אבל בתר דסך אסור ואפילו בברכה לפניו עד לאחר שיברך ברכת המזון:

שלש תכיפות הן וכו' תיכף לנטילת ידים ברכה - כלומר לאו לחיוביה שיברך לאלתר אלא הכי קאמר תיכף למים אחרונים ברכה ומכי נטל ידיו אסור לאכול ואפילו בברכת המוציא דכיון שנטל ידיו לברכה הא קביל עליה לברוכי ברכת המזון. הא כל היכא דליכא נטילת ידים שרי ואי משום נמלך סגי ליה בברכה שלפניו. והא דאמרינן בפסחים

דאמר להו רב ייבא סבא לתלמידי דרב משמיה דרב כיון דאמריתו הב לן ונברך איתסר לכו למשתי דאפילו משום אמירה לחוד אתא לעכובינהו ולאו משום נטילת ידים והני תרווייהו משמיה דרב. הא פירש לה רבינו אלפסי ז"ל התם דאיתסר לכו למשתי בלא ברכת היין קאמר. וכיון דכן מוטב הוא שיברך ברכת המזון ויברך על הכוס ברכת היין והדר שותה כרצונו יותר משישתה עכשיו ויברך ברכת היין והדר הן צריכין לברך ברכת היין על הכוס של ברכת המזון. וא"ת אמאי לא חשיב ארבע תכיפות דהא איכא אחריתי דהיינו תיכף לנטילה סעודה כבית הלל. וי"ל דלא מני אלא הני דילפינן להו מקראי בירושלמי. תכף לסמיכה שחיטה דכתיב וסמך ידו וסמיך ליה ושחט. תכף לגאולה תפילה דכתיב ה' צורי וגואלי וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה שהוא תפלה. תכף לנטילת ידים ברכה דכתיב שאו ידיכם קודש וברכו את ה'. אי נמי משום דלא דמיא להנך תלת משום שאינו רשאי להפסיק כלל אבל בין נטילת ידים לסעודה אם רצה לשתות ישתה:

מתני' בירך על הפת פטר את הפרפרת - פירושו הוא פת הבאה בכסנין וכיוצא בה כדפרישנא לעיל. וכל שכן מעשה קדרה שהיא טפלה לפעמים לפת שהן נאכלין עם הפת והכי אמרינן בגמרא. ופטר להו פת לכולהו בשבאין בתוך הסעודה ואפילו שלא מחמת סעודה:

בירך על הפרפרת לא פטר את הפת - אבל מעשה קדרה פטר בבאין בתוך סעודתו של פרפרת ואפילו שלא מחמתו דמעשה קדרה לגבי פרפרת כפרפרת לגבי פת. ומעשה קדרה היינו אורז ודייסא וכו' כדאיתא לעיל. והוא הדין לפת דוחן ובשר וגבינה וביצים ודגים ותבשיל. וכל דברים המיוחדין למזון אף על פי שאין מברכין עליהן בורא מיני מזונות לפי שאין אדם קובע סעודתו עליהן מכל מקום לדין זה כל דברים המיוחדים למזון שוין הם. ואף על גב דפת אם בירך עליו בורא מיני מזונות יצא מידי דהוי איין דאם בירך עליו בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה יצא התם הוא במברך עליו ומתכוין לפוטרו בברכה זו אבל הכא שמברך על דבר אחר ברכתו אף על פי שמתכוין לפטור את הפת לא נפטרו. וכן עיקר דינא. מיהו מתניתין לא בהכי מיירי אלא במברך על האחד ובא לו האחר שלא במתכוין בתוך סעודתו של ראשון כגון שבירך על הפרפרת ובעוד שאכל הפרפרת הביאו לפניו מעשה קדרה ובכי הא אמרינן דפרפרת פטר מעשה קדרה אבל מעשה קדרה בדכותה לא פטר הפרפרת. אבל כשהן לפניו מתחלה ובירך על אחד מהן כדי לפטור שניהם בזו ודאי כל שברכותיהן שוות נפטרו שניהם. מה שאין כן בשאין ברכותיהן שוות כגון פרפרת ופת שאם בירך על הפרפרת בורא מיני מזונות לפטור את הפת לא יצא אף על גב דאם בירך על הפת עצמו בורא מיני מזונות יצא:

דף מב:

כגון דאמרי ניזול ניכול נהמא בדוכתא פלן - דכל שהסכימו הכי בתחלת ישיבתן בהא סגי להו ולא בעו הוכחה אחריתי. ומיהו דוקא כשהסכימו בתחלת ישיבתן כיון שאין עמהם הוכחה אחרת. אבל כל שיש עמהם הוכחה לקביעותם כגון שמסובים על מטות או שולחן אחד או מפה אחת אפילו באו אחד אחד מצטרפין:

דף מג.

אמר רב לא שנו אלא פת דבעיא הסבה - פירוש והוא הדין כל דבר מאכל דבעי קביעותא לפטור אחרים לענין ברכה שלפניו:

אבל יין לא בעי הסבה - פירוש דיין מתוך שהוא ענין שתיה לא בעי קביעותא כל כך וכל שהן ביחד סגי להו:

ור' יוחנן אמר אפילו יין בעי הסבה:

ואיכא דאמרי אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה - פירוש הוא וכל דדמי ליה דהוא מידי דבר אכילה אבל יין דהוא מידי דשתיה לא מהניא ליה הסבה לענין ברכה לפניו דאין קבע לשתיה:

ור' יוחנן אמר יין נמי מהני ליה הסבה - דאפילו לשתיה נמי מהני קביעותא. ואפילו רב נמי לא פליג אלא לענין שתיה כי הויא לחודה אבל היכא דהוי קביעותא לאכילה הוא הדין דהוי קביעותא לענין שתיה ואחד מברך לכולן והכי מוכח לקמן. והיינו נמי מתניתין דקתני בא להן יין אחר המזון אחד מברך לכולן. והוי יודע דלא נחלקו מעולם אלא ביין משום דהוא מידי דשתיה אבל מידי דבר אכילה דינו כפת לענין ברכה לפניו וכדאיתא לעיל במעשה דבר קפרא. וקיימא לן כר' יוחנן בתרווייהו דיין בעי הסבה ומהני ליה הסבה. הילכך כולהו שוין בין מידי דאכילה בין מידי דשתיה ובכולהו מהניא להו הסבה ובעו הסבה לענין ברכה לפניו שאחד מברך לכולם. אבל אין זימון לענין ברכה שלאחריו בשום דבר אלא בפת וכדקיימא לן דאין זימון לפירות:

כיצד סדר הסבה. אורחין נכנסין וכו' - פירוש אורחין נכנסין בביתו של בעל הבית. ויושבין במקום אחד מהבית לא במקום המוכן להם לאכול שם עד שיתקבצו כל האורחין העתידין לאכול באותה סעודה עם בעל הבית זה שהן מפוזרין הנה והנה. שאין מן המוסר לאורחים ולא לבעל הבית שישבו אלו שקדמו במקום המוכן לאכול שם עד בוא חבריהם ואז ישבו ביחד הבכור כבכורתו:

בא להן יין כל אחד מברך לעצמו - פירוש דהשתא כשהן יושבין לא הויא קביעותא כלל שאף הם אינן ברשות עצמן אלא ברשות בעל הבית ועתידין לעמוד לעקור ממקומן לאלתר שיבוא בעל הבית ויאמר להן להסב. ומפני שהיו רגילין לשתות יין קודם סעודה לפיכך נוטל כל אחד ידו אחת. ואף על גב דאמרינן הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח הכא שאני שהוא צריך ליטול הכוס באותו יד ושמא יגע בידו ביין וכל שטבולו במשקין צריך נטילת ידים. והיינו דלא צריך אלא ידו אחת:

עלו והסבו - כלומר לסעודה:

והביאו להם מים. אף על פי שכל אחד נטל ידו אחת חוזר ונוטל שתי ידיו - פירוש משום דלסעודה בעי נטילת ידים. ומיהו אם שמר אותו יד בשנוטל עכשיו ידו אחרת דיו דאשתכח השתא דנטל שתיהם לחצאין וקיימא לן דידיו טהורות לחצאין. אלא דאורחא דמלתא קתני דאיידי דנוטל ידו אחרת נוטל שתי ידיו:

הביאו להן יין אף על פי שכל אחד בירך לעצמו אחד מברך לכולן - משום דהשתא הויא קביעותא. ואף על פי שכבר ברכו תחלה ושנינו בירך על היין שלפני המזון פטר את שלאחר המזון וכל דכן הכא שהוא לפני המזון. שאני הכא דכיון שעלו והסבו הוה להו שינוי מקום וקיימא לן בערבי פסחים דשינוי מקום צריך לברך:

אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי - פירוש מפני שאינן ראויין לשתות בשעת ברכה שהן אוכלין וכיון שאין ראויין לשתות אין ראוי שיהיו פטורין באותה ברכה ולפיכך תקנו שיהא כל אחד מברך לעצמו. וכיון דתקון לגמרי תקון למימרא דאפילו הראוין לשתות נמי אין יוצאין:

והוא אומר על המוגמר:

מדקתני הוא מכלל דאיכא עדיף מיניה - פירוש ואפילו הכי כיון שהתחיל בברכות הוא מברך לכולהו ברכות. מסייע ליה לרב חייא בר אשי אמר רב הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברכה. פירוש דהכא נמי דומיא דהא דמי שהתחיל במצוה ליטול ידיו גומר גם כן המצוה ומברך. ומיהו הני כללי למימרא דמסתמא הכי דינא אבל אם בא זה לחלוק כבוד לאחר או שהיה גדול ביניהם ורוצה לשנות הרשות בידו שהגדול רשאי לחלק הברכות וליתן רשות לברך קצת לאחר וקצת לאחר:

משתעלה תמרתו - פירוש מכיון שהתחיל לתמר חייב לברך. ודוקא בעוד שעיקרו קיים אבל לאחר שעיקרו כלה ליכא ברכה בריחו כיון דאין לו עיקר. ומכיון שהתחיל לתמר מברך ואף על גב דלא ארח אכתי דומיא דהמוציא דמברך קודם שיאכל:

מתיבי אין מברכין בורא עצי בשמים - פירוש במוגמר:

אלא על אפרסמון של בית רבי וכו' - פירוש עץ אפרסמון הוא והיו מגמרין בו שנותנין אותו באש ועולה תמרתו. ושל בית רבי ושל בית קיסר היה עץ טוב ועולה תמרתו בעוד שעקרו קיים. אבל של אחרים כבר כלה עיקרו עד שלא תעלה תמרתו והוא ריח שאין לו עיקר ואין מברכין עליו:

ועל הדס שבכל מקום - לפי שהדס שבכל מקום עולה תמרתו בעוד שעיקרו קיים. ואם כן היכי אמרינן לעיל שעל כל המוגמרות מברך עליהם בורא עצי בשמים:

משחא דאפרסמא - פירוש הוא שחותכין האפרסמון ומקלפין אותו ונוטף שמן ממנו. והא אמרן לעיל שאפילו בפירות אין משקה היוצא מהן כמותן וכל שכן בעץ. ומסקנא דמברכין בורא שמן ערב:

האי כשרתא - פירוש הוא עץ בושם ונותנין אותו בשמן ולאחר זמן קולט השמן ריח טוב ממנו. מברכין עליו בורא עצי בשמים שהרי עקרו קיים שהעץ בתוכו:

אבל משחא כבישא - פירוש כשחותכין הבושם חתיכות קטנות ועומדות בשמן בכי הא לא מברכינן עליה דחשבינן ליה כאילו אין עקרו קיים:

ורבנן אמרי אפילו משחא כבישא אבל משחא טחינא לא - פירוש כשנשחקו הבשמים לגמרי לא חשבינן עקרו קיים:

נהרדעי אמרי אפילו משחא טחינא - פירוש דכיון שהבשמים בתוכו שלא כלו לגמרי עיקרו קיים חשבינן ליה. וקיימא לן כנהרדעי דמוספי אוסופי. ושמעינן מינה לכוליה עלמא דכל היכא שסננו אותו ואין שם כלום מן הבשמים אין מברכין עליו כלומר על ריחו אלא בורא שמן ערב כמשחא דאפרסמון. אי נמי איפשר לומר שאין מברכין עליו כלל כיון שאין ערבות זה ממנו אלא שקלט אותו מדבר אחר והשתא הוה ליה כריח שאין לו עיקר כיון שאין ריח זה מגופו של שמן ואף על פי שנקלט בו אין בכך כלום. ותפוס לשון אחרון:

דף מג:

וסמלק וחלפי דימא - הם עשבים בעלי ריח בגופן ואינם רכים כמו עשבים אלא קשין כמו עץ וגדלין על גבי קרקע. ואי הוו להו פירא בודאי בורא פרי האדמה הוו מברכינן עלייהו ולא בורא פרי העץ משום דעץ הנזכר בבורא פרי העץ רוצה לומר אילן והני לאו אילן נינהו. אבל מכל מקום כל דבר שהוא קשה נקרא בלשון העולם עץ. וההוא אינו רוצה לומר אילן אלא דבר קשה. וכיון דכן הני נמי שהן קשין ואית להו ריח טוב בגופן לענין גופן עץ מקרי ומברכין עלייהו בורא עצי בשמים. ומייתי ראיה דאפילו מידי דלאו

אילן משום דקשה מקרי עץ מדכתיב ותטמנם בפשתי העץ ובודאי פשתים אינו אילן וקרי ליה עץ:

נרקום דגינוניתא - פירוש עשבים בעלי ריח והם קשים מברכין עלייהו בורא עצי בשמים:

דדברא - שהן רכים בורא עשבי בשמים. אבל בפרחים בין בשל אילן בין בשל עשבים בכולהו מברכין בריחן ברוך שנתן ריח טוב בפירות כדכתיבנא לעיל:

הני סיגלי - פירוש עשבים רכים בעלי ריח בגופן מברכין עלייהו בורא עשבי בשמים:

האי מאן דמורח באתרוגא או בחבושא מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות - פירוש ואף על פי שעקרן לאכילה ולא עביד לריחא כיון שמתכוין להריח מברך. הא בשאינו מתכוין להריח אף על פי שמריח ונהנה אינו מברך אלא במידי דעביד לריחא כדמוכח לקמן:

האי מאן דנפיק ביומא דניסן וכו' - וקבעו ברכה זו לפי שהוא ענין שבא מזמן לזמן והוא ענין מחודש שאדם מברך על עצים יבשים שהפריחן הקדוש ברוך הוא. והיא בשם ומלכות:

בית שמאי אומרים מברך על השמן ופוטר את ההדס - כך גרסת הר"י אלפסי ז"ל. פירוש כגון שהביא לפניהם שמן ערב והדס כמו כשרתא וכבישא שברכתו עצי בשמים כמו ההדס ופוטר זה את זה. וטעמא דבית הלל מפני שההדס הוא גוף העץ הנקרא בשמים והשמן אין הריח מעצמו אלא שקלטו מאחר:

שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו וכו' - ואף על גב שבסיכה ליכא ברכה מכל מקום חשיבותא הוא שמשתמשים בו בשני ענינים:

לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע:

אמר להו הכי אמר רבא הלכה כבית הלל - ואיכא נוסחי דגרסי ולא היא לשמוטי נפשיה הוא דעביד. ופירושו ולא היא דאמרה רבא אבל איהו כבית הלל סבירא ליה. ומשום דבכהאי גוונא לאו מקרי הכרעה כלומר כשהוא מכריע לצד אחד לגמרי. והוא הדין דהוה יכול למימר דההדס הוה חביב ליה אלא דניחא ליה למימר קושטא דמלתא דהלכה כבית הלל:

הביאו לפניהם שמן ויין - פירוש כגון שמן שיש בו בשמים שהוא בא לריח וכיון שאין ברכותיהן שוות והם ענינים חלוקים שזה בא להריח וזה לשתות ואינן פוטרין זה את זה פליגי הי מינייהו חשוב יותר להקדימו או ריחא דמקרבא אהנייתיה לאלתר או שתיה דהנאתה מרובה. ואיפשר לומר דמיירי בדליכא חד מינייהו דחביב לו טפי מאידך. מיהו אליבא דהלכתא כיון שאין ברכותיהן שוות אפילו איכא חד מינייהו דחביב ליה אזלינן בתר חשוב:

בפנתא - עור שלמעלה. בארעיתא עור שלמטה:
מלא כל הארץ כבודו - פירוש שחייב לראות את עצמו כאלו שכינה על ראשו:

דף מד.

גמ' באוכלי פירות גינוסר שנו - פירוש משום דפירות גינוסר הם שמנים ומתוקים הרבה ואינן נאכלין אלא עם מלח הרבה ולהחליש חריפותו של מלח אוכל הפת ונמצא שהפת טפלה לפירות לפיכך מברך על הפירות ופוטר את הפת. וים כנרת בחלקו של נפתלי היתה וזהו שתרגם אונקלוס ואחסנתיה תהא עבדא פירין יהון מודן ומברכין עליהון מפני דלעולם הן עיקר ומברכין עליהם ופוטר [את] השאר שהוא טפלה כנגדן. ופירוש שריף מרק:
מתני' השותה מים לצמאו אומר שהכל וכו' ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות - פירוש לר' טרפון ליכא בהו ברכה לאחריו משום דמיא לא זייני כלל. והיינו דנקט לצמאו כלומר דלא מתהני לשום מזון אחר אלא לשבור צמאו. ולפיכך אמר עלייהו ר' טרפון בורא נפשות שאפילו שהכל ליכא לברוכי עלייהו אלא בורא תשלום חסרון הבריות:
גמרא מאי טעמיה דרבן גמליאל וכו':
וכתיב בתריה ואכלת ושבעת וברכת - פירוש וחדא ברכה אמר רחמנא אכולהו:
ורבנן ארץ אשר לא במסכנות הפסיק הענין - ואי קשיא אם כן לרבנן מעין שלוש מנא להו לתאנים וענבים. וי"ל דנפקא להו מדאדכרינהו רחמנא הכא להני וכתב בתרייהו ואכלת ושבעת וברכת שמע מינה שאף הם טעונין ברכה דוברכת ודאי אכולהו קאי. ואי לאו דאתא תאכל בה לחם ואפסיק הוה מברכינן עלייהו שלש ממש כרבן גמליאל. השתא דאדכרינהו ואפסקיה לענינא בלחם שמעינן דאפריש בהו בברכותיהן ולא מברכינן ברכה גמורה אלא אלחם בלחוד ואשארא מברכין מעין ברכת הלחם דהיינו מעין שלש. ורבן גמליאל סבירא ליה דלא אתא לחם להפסיק הענין אלא למעוטי כוסס החטה דליכא אחריו ברכה כלל. אבל לרבנן לא צריך קרא למעוטי כוסס את החטה דודאי מסתמא כי אדכריה רחמנא בשבחא דארץ ישראל למזון הוא דאדכריה לאפוקי כוסס החטה דלאו אורחייהו דאינשי למיכל הכי. אבל מכל מקום זמנין דעבדי הכי ולהכי לא נפקא מכלל בורא פרי האדמה. אבל לאחריו לא מברך כלל. ואפילו לרבנן כיון דכאיל רחמנא לכולהו שבעת המינים ביחד מודו דלחם גופיה אם בירך עליו מעין שלוש של מזון כגון על המחיה ועל הכלכלה יצא. ולענין יין לחייבו בברכה למאן דדריש ושבעת זו שתיה אם כן מפורש הוא בתורה דאשתיה חייבה רחמנא ברכה. וא"ת אם כן דמהכא ילפת

ברכה ליין יברך עליה שלש ברכות נמי. יש לומר מדפרט רחמנא בלחם ולא פרט ביין שמע מינה דלא חייב ברכה לזה כזה. ומיהו עבר ובירך עליו שלוש ברכות יצא משום דזיין. ומאן דלא דריש ושבעת זו שתיה נפקא לן מזית שמן דכיון שחייבה רחמנא ברכה במשקה היוצא מן הזיתים הוא הדין ביין היוצא מן הענבים דרחמנא אקשינהו כדכתיב תירוש ויצהר:

דחמשת המינים על המחיה וכו' - על המחיה היא מעין ברכת הזן. ועל ארץ חמדה מעין ברכת הארץ. ורחם על עירך מעין בונה ירושלים. כי אל טוב ומטיב אתה מעין ברכה אחרונה. ואף על פי שיש בה מעין ברכה רביעית לא אמרו מעין ארבע דלא הזכירו אלא מה שהוא כנגד שלוש ברכות של תורה:

מחתם במאי חתים:

כי אתא רב דימי אמר רב חתים בראש חדש מקדש ישראל וראשי חדשים - פירוש דלא חשיב ליה חתימה בתרתי והכי קאמר ה' מקדש ישראל וישראל מקדשי לראשי חדשים:

הכא מאי:

רב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה - ולא חשבינן לה חתימה בתרתי דארץ היא דמפקא פירות:

ולא פליגי הא לן והא להו - פירוש דרב חסדא לן ור' יוחנן לבני ארץ ישראל:

אינהו אכלי ואנן מברכינן - פירוש דעל פירותיה דארץ ישראל לחודה קאי והיכי שייך לדידן דבני בבל לברך על פירותיה ולא אכלי מינייהו:

אלא איפוך - רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות כלומר בפירות חוצה לארץ ור' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה פירוש בארץ. והכי קיימא לן דאותו שבחוצה לארץ אומרים על הארץ ועל הפירות דמשמע דיהא השם ברוך על הארץ דהיינו ארץ ישראל שנתן לנו לנחלה. ועל הפירות דהיינו כל פירות שבעולם דהני דקא אכל איהו השתא לאו מארץ ישראל נינהו. ואותן שבארץ ישראל אומרים ועל פירותיה משום שאוכלין פירותיה של הארץ ממש. הילכך ילפינן מינה שבפירות ארץ ישראל הבאים לנו משם לכאן בחוצה לארץ דחתמינן בהו ודאי על הארץ ועל פירותיה. ובחמשת המינים דהיינו חטה ושעורה וכוסמין ושבולת שועל ושיפון חתמינן בהו על הארץ ועל המחיה. וביין איכא מרבוותא ז"ל דאמרי דחתמינן ביה כשאר פירות על הארץ ועל הפירות. ואיכא מאן דאמרי דכיון דיחדו לו ברכה לפניו הכי נמי בברכה לאחריו חתים ביה על הארץ ועל פרי הגפן. וליכא מאן דאמר דחתים על הגפן ועל פרי הגפן כמו בפתיחה דלעולם צריך להזכיר בחתימה הארץ. ואם כן מאן דחתים על הארץ ועל פרי הגפן שפיר עבד לכולי עלמא דהא מזכיר

פרי ועוד דמיחד ליה ברכה לגפן משום חשיבותיה דיין ויוצא ידי הכל. וכן ראוי לעשות. ומאן דאכל מאכל מחמשת המינין ופירות דשבעת המינין ושתה יין כאיל להו בחדא ברכה ואומר כך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם על המחיה ועל הכלכלה ועל העץ ועל פרי העץ ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל תנובת השדה וכו' וחתים בכולהו כחדא ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה ועל פרי העץ ועל פרי הגפן. ולא הויא חתימה בשתים שהארץ היא המוציאה פירות ומחיה וגפן. וכן הסכימו גדולי רבותינו הצרפתים ז"ל וקצת גאונים ז"ל. ובירושלמי אמרו דצריך להזכיר בה מעין המאורע כגון שבת ויום טוב וראש חדש וזה לא הזכירו בגמרא. וכן נמי נהגו העולם עכשיו כן וכל כי הני מילי פוק חזי מאי עמא דבר וכדאמרינן לקמן בסוף פרקין וכן כתב הראב"ד. ורבותינו בעלי התוס' כתבו דאין מנהג העולם בהכי. וכבר כתבנו דברכת מעין שלוש של מיני מזונות שהיא פוטרת שלוש ברכות. ואף על גב דלא אמר ברית ותורה ומלכות בית דוד יוצא הוא בדיעבד. וכי אמרינן לקמן דאם לא אמרן לא יצא ידי חובתו לא יצא ידי חובתו כראוי קאמרינן אבל לא מחייב לאהדורי דאי חיוב חזרה הוה בהו במעין שלש הוה אמרינן שום הזכרה מינייהו. ואשכחן כהאי לישנא בפסחים דאמרינן התם כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ובעינן למימר לא יצא ידי חובתו כראוי:

דף מד:

גמ' **לאפוקי מאי** - פירוש משום דמיא לא שתי אינש אלא לצמאו קא בעי מתניתין אמאי תני לצמאו אלא למאי ישתה אותן:

דף מה.

דחנקתיה אומצא - ואמרו בתוספות דדוקא שותה מים בדחנקתו אומצא לא יברך משום שאינו נהנה בשתייתן כלל אבל יין ושאר משקין אפילו שתה אותן כדי לבלוע מה שבפיו כיון שממילא מיהא מיתהני מברך בהו. והביאו ראיה מדאמרינן לעיל בפרקין מהו דתימא כיון דלרפואה מיכוין לא ליבריך קא משמע לן כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי:

הילכתא מאי - פירוש משום דמסתבר טעמיה במים דלא זייני כלל קא מיבעיא ליה. אי נמי דשמיע ליה מאן דאמר כותיה:

פוק חזי מאי עמא דבר - וכך הוא שאומרים תחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות וכדרב פפא דלעיל:

סליק פרק כיצד מברכין בס"ד:
שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן - פירוש שרוצים להתחבר יחד לסעודה וכגון דאמרי ניזיל וניכול נהמא בדוכתא פלן או כשהסבו דהויא קביעותא כדאמרינן לעיל. חייבין להצטרף ולזמן יחד וחובת זימון הוא מפני כבוד הבורא כשהן מתחברין ומתרין זה לזה לברכו משום ברב עם הדרת מלך:
אכל טבל - פירוש תבואה שאינו מעושרת כלל:
ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו והשמש שאכל פחות מכזית וכו' אין מזמנין עליהם - פירוש טעמא דמתניתין בכל הני דבכל מאכל שיש עבירה באכילתו לא מברכינן עליה כלל. ולא תימא דוקא זימון הוא דלא מזמנינן בהו הא ברוכי מברכינן עלייהו דהא קתני בהדייהו והשמש שאכל פחות מכזית נמי וליכא למימר דבפחות מכזית זימון הוא דליכא הא ברכה לאחריו איכא. אלא ודאי אינו מברך כלל והדין נותן דמכיון שיש עבירה באכילתו אין זה מברך אלא מנאץ וכן כתב הרמב"ם ז"ל. תדע לך הרי שהיה אוכל חזיר ונבלה ואפילו בהיתר כגון מסוכן שצריך להם התאמר שיברך זה בודאי אין ראוי. וכן הדין אף באיסורין דרבנן באוכלן באיסור. אבל אוכלן בהיתר לא נחמיר כל כך וחייב לברך בהן כגון חולה במעשה שבת על ידי נכרי דודאי כיון שהתירוהו והוא טעון ברכה מן התורה ראוי לו שיברך שיום זה מותר באכילה הוא ומאכל זה גם כן מותר הוא לו מחמת חוליו אף על פי שנעשה בו מלאכת איסור דמעולם לא נאסר לגבי האי. אבל מי שהוצרך לאכול ביום הכפורים מחמת חולי אף על פי שמותר נראה ודאי דאין לו לברך כלל בין לפניו בין לאחריו דלאו הנאה הוא לו אלא צערא. ואף על גב דלא איפשר דלא מתהני הוה ליה כאשה דכיון דהוי תחלתה באונס אף על פי שסופה ברצון חשבינן ליה אונס:
ואיהו כמאן סברה - כלומר ר' אבהו כמאן סברה כר' יוחנן דאמר ר' יוחנן בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואורח מברך כדי שיברך לבעל הבית. משמע כיון דתלי טעמא כדי שיברך בעל הבית אי אמר בעל הבית לא ניחא לן דליברכן ואנא מבריכנא הרשות בידו:
גמרא מנא הני מילי - פירוש דזימון בתלתא וכד הוו תלתא חייבין לזמן:
דכתיב גדלו לה' אתי - פירוש גדלו לשון רבים ואי איפשר בפחות משנים ואתי דכתיב ביה הרי תלתא. וכד הוו תלתא קאמר קרא גדלו להוסיף ברכה והיינו ברכת זימון. ובודאי מדרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא:
מנין לעונה אמן וכו' שנאמר גדלו לה' אתי - פירוש עניית אמן היינו גדלו וקאמר אתי כלומר שוה לי והיינו שוה לקולו:

הרי הוא אוכל אף על פי שלא נתנו לו רשות - פירוש דמסתמא ניחא להו כדי שיצטרף לזימון עמהם. ואם איתא דאפילו שנים יכולים לזמן אמאי אוכל בלא רשות דכי היכי דבשלושה אינו רשאי לאכול בלא רשות משום דאיכא זימון בהם בלא הוא הכי נמי בשנים:

דף מה:

והא נשים דאפילו מאה לענין חשיבותא כבי תרי דמיין וקתני דמזמנות - שמע מינה דאפילו שנים רשאים לזמן:

שאני התם דאיכא דעות - פירוש דטעמא לאו משום חשיבותא הוא אלא משום דבעינן שלוש דעות והכא אף על פי שהן נשים הא איכא שלוש דעות. מה שאין כן בשני בני אדם דריבוי דעות חשיבי לן לענין זימון:

אי הכי נשים ועבדים אמאי לא - פירוש דהא איכא ריבוי דעות דכיון דאמרת דטעמא משום הכי [וכו']:

שאני התם משום פריצותא - דעבדים שטופין בזמה הן ולא הוי צירופן נאה ומהאי טעמא נמי הוא דנשים לא מצטרפי בהדי אנשים לזימון כי ליכא זימון לבר מדידהו. אבל ודאי כי איכא זימון לבר מדידהו נראה ודאי דנפקי בברכת האנשים:

מאי קא משמע לן תנינא שמע ולא ענה יצא - פירוש דליכא למימר דברכת זימון קאמר דההוא לאו ברכת חברו הוא דכשהן מזמנין יחדיו קרינן להו:

לומר שאין ברכת זימון ביניהם - כלומר דדוקא בברכת חברו הוא יוצא אבל זימון אינן רשאין שהזימון כעין דבר שבקדושה הוא ואינו נוהג בפחות משלושה:

סופר מברך ובור יוצא - פירוש דעדיפא ליה לצאת בברכת סופר בעונה אחריו אמן או בשומע דקיימא לן דשומע כעונה יותר משיצא בברכת עצמו. ויכול הוא לצאת בברכת חברו אף על גב דלאו בזימון דמן הדין ברכת המזון הרי הוא כשאר כל הברכות וכל אחד מוציא לחברו. אלא דרבנן אסמכוה לזימון ובתלתא משום ברוב עם הדרת מלך ואצרוכינהו לאיצטרופי ולברוכי. והיכא דאיכא סופר ובור אוקמוה רבנן אדינא ואפילו בלא זימון סופר מברך ובור יוצא דברכת סופר עדיפי. והאי בור לאו דלא ידע ברכת המזון דאי הכי פשיטא ומאי קא משמע לן אלא אף בידע כיון דאיכא סופר עדיף. ומיהו דוקא כשהסופר אכל אבל אי לא אכל לא דלא וותרו רבנן במילתא כולי האי ואף על גב דמדינא ודאי אף על גב דלא אכל מפיק. משום דמדינא ברכת המזון לאו ברכת הנהנין

דאם יצא אינו מוציא אלא אף על פי שיצא או שלא אכל בדין הוא שיוציא. אלא דרבנן הוא שעשאוה כעין ברכת הנהנין שאינו מוציא אלא כשאכל לפי שהיא באה על הנאה: **שלשה שאכלו אחד מפסיק לשנים שנים אין מפסיקין לאחד** - פירוש אם רצו שנים מהם לצאת ורוצים לברך ולצאת שכבר גמרו אכילתן והאחד לא גמר עדיין האחד מפסיק אכילתו על כרחו ומזמנין עליו ועונה עמהם. ואפילו לא רצה להפסיק הן מזמנין עליו ויוצאין ידי זימון בין עונה בין אינו עונה כל זמן שהוא עומד לשם. שנים אין מפסיקין לאחד. אם רצה אחד מהם לצאת אין חייבין השנים להפסיק אכילתן בשביל האחד והילכך אין חיוב זימון חל עד שיתרצו להפסיק ולברך. ואם לא רצו להפסיק וזימן הוא עליהם לא עשה ולא כלום ואם לא הספיק לצאת אחר שבירך עד שגמרו אלו לאכול בודאי מזמנין עליו דלא פקע זימון מהני כל זמן שלא יצא אף על פי שבירך. ומיהו האי חד לא נפיק ידי זימון דאין זימון למפרע כלומר אחר שבירך ברכת המזון והכי איתא לקמן בהדיא:

שאני רב פפא דלפנים משורת הדין עבד - פירוש דאנן לא אמרינן אלא דאין שנים חייבין להפסיק לאחד אבל אי בעו מצו עבדי ויצאו כולן ידי זימון ואחר ברכת זימון חוזרין לאכול אלו שלא גמרו לאכול. ונראה שאין צריכין לברך המוציא שהרי אלו לא פסקו לדעת גמר סעודה ודעתן לגמור סעודתן. וכן דעת רבותינו הצרפתים וכן דעת בעל הלכות גדולות ז"ל. ושנים שרצו להפסיק לאחד עונין עמו ברכת זימון והוא מברך ארבע ברכות כולן ואחר שענו עמו ברכת זימון בלבד חוזרין ואוכלין לאלתר. ואפילו למאן דאמר לקמן דברכת זימון עד הזן והזן בכלל היינו לענין שצריכין לעמוד בקביעותן עד הזן שלא יפרוש אחד מהם ואפילו אחד מהם שקדם ובירך ובאו שנים אלו לזמן עליו צריך היחיד לעמוד עמהם עד הזן דאי לא בטיל קביעותייהו דבעינן מקצת ברכה בצירוף. ושוב [אחרי הזן] יכול לילך לו דהא כבר עבר ברכת זימון ולא בעינן תו צירוף. אבל לענין אכילה מכיון שאלו בדעתם לאכול ולא נתחייבו לענות אלא ברוך שאכלנו משלו למה יעמדו מלאכול שהרי ברכת הזן הם יחזרו ויברכו אותה כל אחד ואחד שהרי היחיד אומרה. ולא אמרו שברכת הזן מברכת זימון אלא לענין צירוף דבעינן מקצת ברכת המזון עצמה בצירוף שלשה שאם היה אחד מהם הולך קודם ברכת הזן נראה כאלו לא היה כאן קביעות. והא דאמרן ביחיד שקדם ובירך דמזמנין שנים האחרים עליו בעודו כאן ולא פקע זימון מינייהו היינו ביחיד שקדם ובירך ונשאר הקביעות בשנים שהם עיקר לגבי יחיד. אבל קדמו השנים וברכו בלא זימון פקע זימון מינייהו דהא בטיל קביעותייהו ואין היחיד מזמן עליהם. והא דאמרינן לעיל ביצא אחד מהן לשוק דקוראין לו ומזמנין עליו בדקרו

ליה ועני ההיא נמי מיירי כשבירך דאי לא אינו רשאי לצאת בלא ברכה. אי נמי כשעבר ויצא שלא כדין:

בריכו כל חד לנפשיה - פירוש דסבירא להו דחילוק ברכות עדיף היכא דליכא חד מופלג וחיוב זימון הוא בדאיכא חד מופלג דהוא מברך. דומיא דמשה דהא מכי שם ה' אקרא נפקא לן או כדוד מדכתיב גדלו לה' אתי:

בא ומצאן כשהן מברכין מהו אומר וכו' - דאף על פי שלא אכל צריך לענות עמהם כדתנן עונין אמן אחר ישראל המברך ומהו עונה על המזמנין:

הא בשאר ברכות הא בבונה ירושלים - פירוש הא דאמרינן דעונה אמן בבונה ירושלים לאו דוקא בבונה ירושלים בלחוד ולמיעבד היכרא בין דאורייתא להטוב והמטיב דרבנן. דתינח לאביי דעני לה בקלא כלומר שכשהיה מסיים בונה ירושלים היה אומר אמן בקול רם כדי שיכירו פועלים ששם סיום ברכות של תורה והטוב והמטיב אינה אלא מדרבנן. אלא לרב אשי דהיה עונה אמן בלחש כי היכי דלא לשמעו ולא ליזלזלו בהטוב והמטיב מאי איכא למימר הא לית בה הכירא. אלא ודאי טעמא משום דחשיבא כסוף ברכותיו משום דעד כאן דאורייתא. והוא הדין דבכל מקום בסוף ברכותיו דעונה אמן. ודוקא בסוף משום דלא הוי הפסק כגון יהללוך וישתבח וכל כיוצא בזה. ולאפוקי בין ברכה לברכה ובין ברכה לקריאת שמע ובין גאולה לתפלה ובברכת המצות בין ברכה לקיום המצוה ובברכת הנהנין בין ברכה להנאה. כללו של דבר כל מקום שיש לחוש להפסק אין ראוי לענות אמן אחר ברכותיו של עצמו. ובכל מקום שאין לחוש להפסק כגון ברכת התורה לאחריה ומפטיר בנביא לאחריה וברכת הפירות לאחריה וכל כיוצא בזה עונה אמן אחר ברכותיו של עצמו. ומיהו כאן וכאן עונה אמן אחר ברכת חברו ומפסיק אפילו באמצע ברכה שלו לבר ממקומות שאינו רשאי להפסיק כלל כגון בין גאולה לתפלה ובין אני ה' אלהיכם לאמת ואין צריך לומר בתפלה עצמה ובין ברכה לקיום המצוה ובין ברכה להנאה. ולפיכך נהגו במקצת מקומות אחר אהבת עולם לומר אל מלך נאמן לפי שהיה דרכן שברכות קריאת שמע אין מברכין להן כל יחיד ויחיד אלא ששליח צבור מברך וכולן יוצאין שהרי רשאין בכך חוץ מקריאת שמע שחייבין בו כל אחד ואחד לפי שהיא שנון. ותפלה משום דרחמי היא חייבין בה כל אחד ואחד הבקיאין אלא ששליח צבור מוציא שאינו בקי כדאיתא בראש השנה. אבל שאר ברכות חוץ מתפלה וקריאת שמע שהוא שינון שליח צבור מברך והן יוצאין ועונין אחריו אמן. ולפיכך במקום אמן תקנו לומר אחר אהבת [עולם] אל מלך נאמן דהוא חד מן פירושה דאמן כדאיתא בהרואה. ותקנו כן להשלים רמ"ח תיבות דקריאת שמע כנגד רמ"ח איברים כדאיתא באגדה.

וכן במקומות שנוהגין שהצבור אומרים ברכות קריאת שמע עם שליח צבור אלא שהם מקדימין לחתום באהבת עולם ושליח ציבור חוזר וחותם אף כאן הדין כן שהם חייבים לענות אמן או אל מלך נאמן שאין זה עונה אחר ברכת עצמו אלא אחר ברכת חברו. אבל במקומות שהצבור חוזרין עם שליח צבור אינו ראוי להפסיק כלל בין ברכה לקריאת שמע דהוה ליה עונה אמן אחר ברכת עצמו:

דף מו.

ואיהו כמאן סברה - כלומר ר' אבהו כמאן סברה כר' יוחנן דאמר ר' יוחנן בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואורח מברך כדי שיברך לבעל הבית. משמע כיון דתלי טעמא כדי שיברך בעל הבית אי אמר בעל הבית לא ניחא לן דליברכן ואנא מבריכנא הרשות בידו:

עד היכן ברכת הזימון וכו' - הפירוש הנכון בזה דלענין צירוף קאמר דאנן בעינן שלושה לזימון וקאמר עד מתי בעינן צירוף זה ויצאו ידי זימון ומכאן ואילך אם פירש האחד או השנים עד שלא גמר המברך ברכתו יצאו אלו ידי זימון ואם פירשו קודם לכן הפורש לא יצא ידי זימון:

רב נחמן אמר עד נברך - פירוש ונברך בכלל:

רב ששת אמר עד הזן - והזן בכלל:

הכי גרסינן נימא כתנאי שנים או שלשה מברכין ברכת המזון ותניא אידך שלשה או ארבעה - [והוא הדין שנים דעדיפי ואמאי נמעטיה] אלא ודאי הכי תניא אלא דבגמרא לא מייתי מינה אלא במאי דפליגי אאידך מתניתא ומאי דטפי עלה. ואף על גב דאייתי שלושה טעמא משום דאי תני ארבעה לחוד הוה משמע לעיכובא והשתא דתנא שלושה או ארבעה ממילא משתמע אידך דהא ארבעה לאו דוקא. והנכון בפירוש האי שמועה כמו שפירש הרב אלפסי ז"ל בהלכותיו דבגברי קאמר וכדדייק בירושלמי בפירוש. והכי פירושו דתנא קמא סבירא ליה דברכת המזון שלש ברכות. הילכך שנים ושלושה שאכלו ואין אחד מהם יודע לברך ברכת המזון כולה אלא אחד יודע ברכה ראשונה והשני יודע לברך ברכה שניה ושלישית ואינו יודע הברכה הראשונה או ששלשתן יודעין כל אחד ואחד ברכה אחת שהוא יודע ונמצאת ברכת המזון עולה משנים מהן או משלשתן. הילכך פעמים שנים מברכין אותה פעמים שלושה. אבל ארבעה לא דכיון דברכת המזון אינה אלא שלש אם אין יודע ברכה אחת מהן אלא בין שנים אין מברכין אותה שאין מחלקין ברכה אחת בין שני האנשים ועיכובא נמי הוא ומשום הכי ארבעה לא. ואידך תנא סבר דברכת המזון ארבע ברכות ומחלקין אותה לשלושה אנשים אחד מהם שתים

ברכות והשנים כל אחד מהם אחת או לארבעה אנשים כל אחד אחת. והוא הדין נמי דתני שנים כל אחד שתים או האחד שלושה והשני אחת אלא דלא מייתי הכא אלא מאי דאתי לטפויי אאידך:

סברוה דכולי עלמא הטוב והמטיב לאו דאורייתא - ולא חשיב לה חד מינייהו כיון דלא דאורייתא:

מאי לאו בהא קא מיפלגי דמאן דאמר שנים או שלושה ותו לא קסבר עד הזן - כלומר דקסבר ברכת הזימון עד הזן. הילכך הוו להו ברכת המזון שלש ברכות ותו לא. ברכת זימון והזן חדא ברכה דחדא ברכה חשבינן לה וברכת הארץ הא תרתי ובונה ירושלים תלת ולהכי מברכין אותה שלושה אנשים ולא ארבעה משום דלעולם ברכת הזימון והזן כחדא ברכה חשבינן לה ואין מחלקין אותה בין שני אנשים. ואי ליכא חד דידע לה כולה דהיינו נברך והזן אלא בין שנים לא נפקי ידי זימון ולא מברכי נברך כלל אלא אחד מברך מהזן ואחד ברכת הארץ ואחד בונה ירושלים. ואין מזמנין עד שידע אחד מהן נברך והזן דכולה חדא ברכה היא ואין מחלקין לה לשנים דאין מחלקין ברכה אחת לשני אנשים. ומיהו לאו לעכובא דברכת הזן קאמרינן דהא ליכא למימר. דברכת הזן ודאי לאו בנברך תליא דהא יחיד מברך אותה. אלא לומר דנברך תליא בברכת הזן דאינה ברכה לעצמה אלא תוספת היא להזן ואין לחלק אותה ממנה כדי לברך אותה בפני עצמה:

ומאן דאמר שלושה וארבעה קסבר דברכת זימון עד נברך - ונברך בכלל וסבר דנברך ברכה בפני עצמה ומחלקין אותה מן הזן ואומרה אדם אחד. וכיון דכן הוו להו ברכת המזון ארבע ברכות ומחלקין אותן לארבעה אנשים כל אחד מברך אחת:

תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פועלים עוקרין אותה - ואף על גב דבונה ירושלים דאורייתא ואפילו הכי פועלים לא מברכי לה התם לאו עקירה היא דהא מכלל כללי לה בברכת הארץ. אבל הטוב והמטיב עקרי לה לגמרי דלא מדכרי לה כלל:

תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותחין בה בברוך - פירוש ואילו הוי דאורייתא הויא לה סמוכה לחברתה ואין פותחין בה בברוך:

דתניא כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך חוץ מברכת הפירות וברכת המצות - פירוש מפני שהן מטבע קצר וכן כל כיוצא בזה שהן פותחות לעולם ולא חותמות:

וברכה הסמוכה לחברתה - פירוש שהיא חותמת ולאו פותחת כמטבע ארוך כדמפרש ואזיל:

וברכה אחרונה שבקריאת שמע - פירוש קא משמע לן דאף על גב דקריאת שמע מפסיק חשיבא סמוכה לחברתה ולהכי חותמת ואינה פוחתת:
יש מהן -כלומר בברכה הסמוכה לחברתה:
שפותח בהן בברוך ואין חותם בהן בברוך - כגון מטבע קצר:

דף מו:

ויש שחותם בברוך ואין פותח בברוך - כלומר מטבע ארוך:
והטוב והמטיב פותח בה בברוך - פירוש והשתא מסיק מאי דאמר לעיל הטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותחין בה בברוך ואילו היתה דאורייתא הויא לה סמוכה לחברתה ואין פותחין בה בברוך. ומהא שמעינן דהטוב והמטיב חשיבא לה מטבע ארוך מדאמרינן דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותחין בה בברוך כלומר משום דהיא דרבנן אישתני דינה שיהו פותחין בה בברוך ולא חותמין שזה היה עיקר דינה שיהו חותמין בה ולא פותחין משום דסמוכה לחברתה היא והיינו במטבע ארוך דאילו במטבע קצר לעולם פותח ואינו חותם ואינו משתנה לעולם. ובתוספתא אמרינן דנוסחא דידה היא עד הוא גומלנו הוא יגמלנו לעד לחן לחסד ולרחמים והצלה והצלחה והרווחה וכל טוב. ואמרו במדרש שיש לה שלש גמולות שלש הטבות שלש מלכיות. והשתא דאתית להכי יש לתמוה כיון דהטוב והמטיב חשבינן לה מטבע ארוך ומשום דהיא מדרבנן אמרו דפותחין בה הוה להו למימר דליהוי כשאר מטבע ארוך כשאין סמוכה לחברתה דפותחין וחותמין בה. וי"ל דכיון דהויא סמוכה לחברתה ובדין הוא דלא בעיא אלא חתימה אלא משום דהיא מדרבנן אישתני דינה כדאמרן לא חזו לה רבנן לתקוני לה פתיחה וחתימה דהוי כעין ברכה לבטלה ומשום הכירא דהיא מדרבנן סלקוה לחתימה ואוקמוה בפתיחה וזה נכון. וגרסינן בתוספתא אלו ברכות שמקצרין בהן ואין חותמין בהן ברכת הפירות וברכת המצות וברכת הזן. פירוש ברוך שאכלנו משלו דליכא למימר הזן דהא חתמינן בה. וברכה אחרונה של ברכת המזון. ולאו למימרא דתיהוי כאידך דאידך מטבע קצר והטוב והמטיב מטבע ארוך כדאיתא הכא בהדיא. אלא לומר שעשאוה כמותן לענין זה שפותחת ואינה חותמת. והתם תני ר' יוסי הגלילי חותם בברכה אחרונה של ברכת המזון ומאריך בה. פירוש דר' יוסי הגלילי סבר דהטוב והמטיב מטבע ארוך היא בודאי כדאיתא הכא וסבר דכי תקון לה רבנן פתיחה לא עקרו חתימה ממקומה ועל ידי כן שהיה פותח וחותם בה היה מאריך בה בדברי שבח. ומיהו בלאו חתימה נמי לכוליה עלמא מטבע ארוך היא כדמוכחינן הכא להדיא. והא דאמרינן הכא בברכה הסמוכה לחברתה

שהיא חותמת ולאו פותחת לא שנא סמוכה למטבע ארוך ולא שנא סמוכה למטבע קצר. וקדוש היום שהוא פותח בברוך אף על פי שהוא סמוך לברכת היין כבר תירצו אותה בירושלמי דפעמים אין שם ברכת היין כגון שהתחיל לאכול מבעוד יום וקדש עליו היום דליכא ברכת היין. והבדלה נמי אי משום ברכת היין דכוותה דקידוש היא. ואי משום ברכת האור או בורא עצי בשמים הסמוכה לה טעמא משום דלא קביעי שאם רצה לפזרן מפזרן. ושבע ברכות דנשואין ביוצר האדם שהיא פותחת אף על פי שהיא סמוכה לפי שהיא מטבע קצר ואין לה חתימה ולא סגיא בלא פתיחה. ואשר יצר נמי שהיא פותחת וחותמת אף על פי שסמוכה משום דבעינן שתי ברכות ביצירה כנגד זכר ונקבה ואילו לא היתה פותחת היו שתיהן נראות ברכה אחת. ואשר ברא דפותחת ואף על גב שסמוכה לחברתה משום דזמנין דאיתא לחודה כגון היכא דליכא פנים חדשות. וברכה אחרונה של מגילה דפותחת ואף על פי שהיא סמוכה לברכה שלפניה דאין מגילה הפסק מידי דהוי אקריאת שמע דלא הוי הפסק וחשבינן אמת ויציב סמוכה לחברתה התם היינו טעמא לפי שברכות אלו של מגלה תלוי במנהג ויש מקומות שנהגו בברכה אחרונה של מגלה שאין חותמין בה הילכך לא סגיא דלא למפתח בה. ואף במקום שחותמין פתיחתה לא זזה ממקומה. והיא גופה נמי כולה במנהגא תליא מילתא כדאיתא התם במגלה. אי נמי ברכה אחרונה של מגלה אינה באה על המגלה אלא ברכת שבח והודאה על הנס לבורא יתברך ולפיכך פותחת וחותמת. וברכת הפטרה נמי לפניה חדא ברכה היא. ולאחריה נמי ליכא למימר שתהא סמוכה לברכה שלפניה משום דאינן ברכות על המצוה שאינן על קריאת ההפטרה שהרי על התורה אינו מברך אלא אחת וכאן הוא מברך ארבע. אלא ברכותיהן של שבח והודאה שהותקנו על קיום הבטחות שהבטיחנו הבורא יתברך ותפלה על עיר ציון ומלכות בית דוד והודאה על התורה ועל העבודה ועל קדושת היום וכולל נביאים באמצע ברכה אחרונה. וברכת התורה שהוא מברך לפניה ולאחריה ופותחת לאחריה משום דמתחלה היה מנהגם שהראשון מברך לפניה והאחרון לאחריה כדאיתא במגלה. וכיון דבשלשה אנשים הויא לה לא שייך בה טעמא דסמוכה לחברתה ולפיכך עשאוה פותחת וחותמת. ואף לאחר כן שתקנו בכל הקוראין לברך לפניה ולאחריה לא שנו נוסח הברכה. ומכל מקום יש ברכות אחרות שאינן סמוכות שחותמות ואין פותחות כגון אלהי נשמה ותפלה קצרה וברכת גשמים. ואלו אינן בכלל שלא נתקנו בנוסח הברכות אלא דברי שבח והודאה בלבד הן. וכן יהללוך שבסוף ההלל בלילי פסחים. ולפיכך קראוה ברכת השיר:

שהרי עוקרין אותה בבית האבל דתניא מה הן אומרים בבית האבל וכו' - ומדר' עקיבא מייתי ראיה דאין אומרים הטוב והמטיב כלל. ולא קיימא לן כותיה אלא כמר זוטרא דאיקלע לבי רב אשי ופתח בהטוב והמטיב. ואיפשר נמי למימר דרב נחמן כתנא קמא סבירא ליה אלא דקא מייתי ראיה דכיון דחזינן דר' עקיבא עקר לה לגמרי מבית האבל שמע מינה דלאו דאורייתא היא:

מים אחרונים בזמן שהן חמשה מתחילין מן הגדול - ולאו דוקא גדול ממש אלא מן המזומן לברכה הוא דמתחילין וכדאמרינן בסמוך ולמקום שמים אחרונים חוזרין שם ברכה חוזרת. ואמרינן נמי אמר ליה רבי לרב קום משי ידך. והאי דנקט גדול משום דמסתמא גדול מברך אלא אם כן נתן רשות לאחר לברך. דודאי הקדמת נטילת ידים אינה מחמת כבוד הגדול דהא אמרינן לקמן בסמוך אין מכבדין בידים מזוהמות אלא מחמת כבוד הברכה. עוד יש טעם דכשהן חמשה מתחילין מן המזומן לברכה כדי שיהא מעיין בברכה ושיערו חכמים דבעוד שנוטלין ידיהם הארבעה יכול לעיין בארבע ברכות של מזון וכדאמר ליה רבי חייא לרב עיין בברכת מזונא קאמר לך:

ובזמן שהן מאה - פירוש כשהן יותר מחמשה מתחילין מן הקטן כדי שתהא ברכת גדול סמוכה לנטילת ידיו. ומשיירין לו חמשה והוא יהא ראשון לאותן חמשה לאות שהוא ראשון לברכה ומעיין בנטילת הארבעה:

דף מז.

ולא בידים מזוהמות - פירוש אין הקטן משמש את הגדול וידיו מזוהמות שאינו כבודו אלא נוטל ידיו ואחר כך משמשו:

והכותי מזמנין עליו - פירוש ומשמע השתא ממתניתין דאפילו תלמידי חכמים קאמר דמזמנין עליו דסתמא קתני ומשום הכי אקשינן מהא דתניא עם הארץ אין מזמנין עליו כלומר תלמידי חכמים. אבל ודאי לא בעי למימר דאין זימון ביניהם [לבין עצמם]. אבל למאן דמפרש דעם הארץ הוא כל שאין מעשר פירותיו ודאי אפילו ביניהם [לבין עצמם] ליכא זימון כלל דאין להם לברך עליו כלל:

אלא בפתח הראוי למזוזה - פירוש ולאפוקי בית הכסא ובית המרחץ. ומיהו כל היכי דמסתפי דילמא חלש דעתיה דאידך אי לא עביד ליה יקרא בעי לפיוסיה כדאשכחן בפרק במה בהמה יוצאה דהוו אזלי באורחא וקדמיה חמרא ואמר ליה לפיוסיה חמור שעסקיו רעים הוא. כלומר אינה ברשות בעליו להעמידו כחפצו לומר דשלא מדעתו קדמו חמורו וכהאי עובדא נמי דרבין ואביי:

לטעם איתמר - בפת"ח תחת העין שכך שמע מרבו: [הגה"ה: נראה שגירסת רבינו היה אין המסובין רשאין לטעום ורב ספרא אמר לטעם בפת"ח ואין נפקא מינה ביניהו רק דקדוק הלשון. כי בין לאכול ולטעום איכא נפקא מינה טובא]:

איעסיק ליה לבריה - פירוש השיאו אשה:

קדים וקא מתני ליה - פירוש קודם סעודה:

אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונין - משום דאמרינן לעיל דמברך ואחר כך בוצע וכל זמן שעונין אמן אכתי לא כליא ברכה ואם כן צריך שיכלה אמן מפי העונין קודם שיפרוס:

ואמר רב חסדא - אין צורך להמתין אלא עד שיכלה מפי הרוב לפי שהמאריך באמן יותר מדאי טועה הוא והמיעוט המאריכין אין ממתינין להן לפי שאין צורך באריכתן:

אין עונין לא אמן חטופה - פירוש שעונה קודם שישלים המברך ונחפז לענות אמן קודם שיחתום הברכה:

קטופה - פירוש חצי המלה. קצרה שממהר קריאתה:

ולא יזרוק ברכה מפיו - פירוש על המברך הוא אומר שיעשה היכר בחתימת הברכה ולא כזורק אותה מפיו כשאר תיבות שבאמצע. אי נמי שלא ימהר להתחיל בברכה אחרת אלא בכדי שיהא שהות לענות אמן:

אלו מייתי לי ארדיא [**ובש"ס שלפנינו: ארדיליא**] **וגוזליא לאבא** - יש מפרשים ארדיא מין בשר. ויש אומרים שהם מיני עשבים ששמואל היה רופא והיה אוכל מיני עשבים אחר אכילתו ורב היה דרכו לאהוב גוזלות ולאכלן בקנוח סעודה. ושמעינן מינה דכל היכא דאי מייתו להו מידי מצו למיכל מיניה מצטרף בהדייהו וכן הילכתא:

והילכתא גדול מברך אף על גב דאתא בסוף סעודה:

אכל דמאי מזמנין עליו - ואף על גב דבשאר איסורין דרבנן אינו כן דלא חזו. פרישנא עלה דשאני דמאי דרבנן שריוה לעניים וכיון דאי הוי עני וחזי ליה השתא נמי חזי ליה לאזמוני עליה. הא דתנן מאכילין את האכסניא דמאי נחלקו בירושלמי בפרק שלישי דמסכת דמאי אי באכסניא דנכרים אי באכסניא דישראל:

דף מז:

קמשמע לן דאין חומש מעכב - פירוש לאו דמיתוכחא ממתניתין האי דינא דאיכא לדחויי ולמימר דאיידי דתנא סיפא ולא במעשר שני והקדש שלא נפדו תנא רישא שנפדו. אלא משום דסבירא ליה לתלמודא דהכי דינא אמר הכי. והיינו דלא פשטוה בפרק הזהב מהכא דהתם איבעיא לן אי חומש מעכב או לא:

מהו דתימא שמש לא קבע קא משמע לן דקבע - כלומר דהשמש עומד הוא ומשמש להן ומעומד הוא אוכל וכהאי גונא לא הוי קביעותא. קא משמע לן דקבע אגב קביעותייהו דכיון דאינהו קבעי משמש שלהן נמי חשבינן קביעותא:

והכותי מזמנין עליו - פירוש ומשמע השתא ממתניתין דאפילו תלמידי חכמים קאמר דמזמנין עליו דסתמא קתני ומשום הכי אקשינן מהא דתניא עם הארץ אין מזמנין עליו כלומר תלמידי חכמים. אבל ודאי לא בעי למימר דאין זימון ביניהם [לבין עצמם]. אבל למאן דמפרש דעם הארץ הוא כל שאין מעשר פירותיו ודאי אפילו ביניהם [לבין עצמם] ליכא זימון כלל דאין להם לברך עליו כלל:

וכותי עשורי מעשר - יש אומרים דהכא מיירי בכותי שהוחזק ביה דמעשר פירותיו וכיון דהוחזק לא חיישינן ליה דכל מצוה שהחזיקו בה הרבה מדקדקין בה. אבל בסתם כותי לא דהא קיימא לן דסתם כותים אינן מעשרין כדתנן הלוקח יין מבין הכותיים אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה וכו'. ויש אומרים דבמאי דבעו לזבוני לא זהירי לעשרו אבל ודאי במאי דאכלו גופייהו מזהר זהירי ביה:

אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים זהו עם הארץ - פירוש ואין להם לתלמידי חכמים לזמן עליו. וכתב רבינו האי גאון ז"ל והשתא לא זהירי רבנן בהאי מילתא ומקילין בה:

קטן פורח - פירוש שהתחיל להביא סימנים אלא שלא גמרו שלא גדלו כדי לכוף ראשן לצד עקרן:

דף מח.

ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן קטן ויודע למי מברכין מזמנין עליו - פירוש והשתא אתיא מתניתא שפיר. דתניא קטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו פירוש לעולם ואפילו אינו יודע למי מברכין דלא גרע משאר מצות שחייב בהן כיון שהוא גדול. ושלא הביא שתי שערות אין מזמנין עליו כשאינו יודע למי מברכין. ואין מדקדקין בקטן בשערות דאם יודע למי מברכין אפילו בן חמש מזמנין עליו. והא דלא אייתי מינה סייעתא לרב נחמן משום דאיכא לאוקומה בגונא אחרינא כדאוקמוה לעיל בקטן פורח. והוא הדין לענין עשרה דמצטרפין קטנים כשיודעים למי מברכין משבעה בני אדם ואילך דאיכא רובא דמינכר. דרובא דמינכר בעינן כדאיתא בסמוך. וכן לענין תפלה:

היינו דאמרי אינשי בוצין בוצין מקטפיה ידיע - ושבחו למאן דנפק לברא ואחוי כלפי שמיא שהכירו שהוא יודע ומכיר בוראו ויודע ששכינתו בשמים:

אמר לה לדביתהו מאן יהיב לן גברא דמברך לן - פירוש כשהיו בתוך סעודתן והיו קרובים לגמור סעודתן אמרו כן משום דרמו אדעתייהו דלא הוה להו גברא לברוכי. אבל ודאי ליכא למימר דבתר גמר סעודה הוה דהא אמרינן לעיל גבי שמואל ורב דכרוך רפתא דכי אתא בגמר סעודה לגמרי לא מצטרף בהדייהו ואם כן היכי נצטרף ר' שמעון בן שטח:

יהבו ליה כסא אחרינא ובריך:

ואמרינן דלגרמיה הוא דעבד - כלומר ולא הודו לו חבריו:

דאמר ר' חייא בר אבא וכו' להוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן - וטעמא דמאן דאכל כזית דהוא שיעורא דרבנן מפיק למאן דאכל ושבע דמדינא אפילו לא אכל כלל מוציא למאן דאכל שיעורא דאורייתא דהוה ליה כברכת המצות דאף על פי שיצא מוציא וכגון קדוש היום. אלא משום דברכת המזון דמיא לה קצת לברכת הנהנין דאתיא בתר אכילה עשאוה רבנן כברכת הנהנין למימרא דבעינן שיהנה. ומשום הכי מי שאכל שיעורא דרבנן מוציא למאן דאכל שיעורא דאורייתא והוא שיהא המברך בר חיובא. והיינו סברא דר' שמעון בן שטח דכל שנהנה ונצטרף בהדייהו מפיק להו. וממילא יוצא ידי ברכה אחרונה מההוא כסא דשתה דברכת שלש פוטרת מעין שלש דיין דמידי דמזונא הוא כדכתיבנא לעיל. ואמרינן דלעולם אינו מפיק אחריני בלא כזית דגן:

ולא אכל אלא גרוגרת אחת מצטרפין - פירוש ומדתני מצטרפין משמע דשוו דינייהו וכל חד וחד מינייהו מפיק אידך. וסבר רבן שמעון בן גמליאל דגרוגרת מיזן זיין וברכת שלש פוטרתן. ובודאי רבן שמעון בן גמליאל לא אמרה להצטרף לשלושה דהא פשיטא דשלושה אין מצטרפין לזימון עד שיאכל כל אחד כזית דגן. אלא ודאי להצטרף לעשרה קאמר וקים להו דלא פליגי רבנן עליה:

משני דאיצטרופי מצטרף אבל להוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן - וכן הילכתא. ומאי דאמרינן דאפילו בלא אכל דגן מיצטרפי לעשרה דוקא בדאכלי מידי דברכת שלש פוטרתו כגון שאכל פירות שאינן משבעת המינין דברכתו לאחריו בורא נפשות רבות וממילא מיפטר בברכת שלש. או מידי דשבעת המינין דזיין כגון תמרי וגרוגרות דכיון דזייני מיפטרי בברכת שלש. וכיון דכן מצטרפין בהו לעשרה דנהי דלא חשיבי לאזמוני בהו לחודייהו עד דאיכא שבעה דאכלו פת אבל עולין הן עמהם לזמן עמהם ולהפטר בברכתם כל היכא דאיכא קביעות לבר מדידהו. אבל אכלו דברים שאינן

נפטרין בברכת שלש כגון ענבים והן טעונין ברכה לעצמן בודאי אין מצטרפין להשלים לעשרה שהרי הן טעונין ברכה מצד אחד לעצמן. הרא"ה ז"ל:

דף מח:

אמר רב נחמן משה תקן להם לישראל ברכת הזן יהושע ברכת הארץ:
דוד ושלמה בונה ירושלים - ונוסח שלה היה על קיום הבית ולהעמיד המלכות ולהמשיך שלות הארץ. ונוסח שלנו הוא שאנו מבקשים על מלכות בית דוד ושיבנה הבית:
הטוב והמטיב ביבנה תקנוה - ותקנוה בברכת הזן מפני שכולה הודאה. וא"ת היכי אמרינן הכא דמשה ויהושע תקנו ברכות הללו והא אמרינן בסמוך דברכות אלו מדאורייתא נינהו. וכי תימא ממטבע שלהן קאמרינן דתקון הרי תפלה דעיקרה מדאורייתא מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם ואיזו היא עבודה שבלב זו תפלה ומשום דמטבע שלה מדרבנן אמרינן בכל דוכתא בכולהו דינא דתפלה דרבנן. יש לומר דתפלה לית לה עיקר במטבע שלה מן התורה אלא כל שהוא מודה ומתחנן סגי ליה ולית לה שום נוסח מדאורייתא הילכך האי תפלה בהאי נוסחא דרבנן היא. אבל ברכת המזון יש לה קצת נוסח מן התורה שהוא צריך לברך על מזונו ולהזכירו ולהזכיר הארץ וירושלים דדרשינן הטוב זו בונה ירושלים אשתכח דכולהו בקרא בהדיא ואין צריך לומר בית המקדש שיבנה במהרה בימינו. הילכך ברכת המזון כולה מדאורייתא שהרי נוסחה ומטבעה דברים אלו. אבל ודאי אי אמרינהו באנפא אחרינא נפיק וכדמוכח לעיל גבי מנימין רעיא:
ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה - פירש הר"י אלפסי ז"ל דצריך להתחיל בנחמה ולשנות הלשון ולומר במקום רחם נחמנו. ובחתימה שיאמר אחר רצה והחליצנו ונחמנו בציון עירך כי אתה הוא בעל הנחמות ברוך אתה ה' מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים. אבל רש"י ז"ל פירש דלא בעי לשנויי לישנא שאומר בחול ולא להוסיף עליו כלל דכשמזכיר רחמים תחלה ובנין ירושלים בסוף זהו נחמה כי נחמתן של ישראל הוא רחמי שמים ובנין ירושלים. ולא אתא לאשמעינן הכא אלא שיזכיר קדוש היום באמצע כלומר בין רחם לבונה ירושלים וסדר הענין בא להשמיענו. ובודאי מדקתני שלישית בונה ירושלים והדר תני ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה לא סגי דמשני למימר מידי דנחמה בשבת דאם איתא דברכת בונה ירושלים קרי נחמה הוה ליה לומר ובשבת כולל קדוש היום בבונה ירושלים. ומאי דאמרינן בסמוך ר' אליעזר אומר רצה לאומרה

בנחמה אומרה וחכמים אומרים אין אומרה אלא בנחמה בלבד משום דבשבת איירי ובה עסיק קרי לה לבונה ירושלים נחמה דבשבת מתחיל ומסיים בנחמה:

קל וחומר כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן - והאי קל וחומר פריכא הוא כדאיתא בריש פרק כיצד אלא דמדרבנן בעלמא הוא. ור' נתן ור' יצחק דמוכחי ברכה דפת לפניה מקראי לאו למימרא דסבירא להו דתיהוי דאורייתא אלא מדרבנן וקרא לברכה לפניה אסמכתא בעלמא הוא וכסתמא דמתניתין דפרק מי שמתו גבי בעל קרי על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו משום דלאחריו דאורייתא ולפניו דרבנן. והוא הדין לברכת התורה לאחריה דהיא דרבנן דהא התם בפרק מי שמתו אמרינן דילפינן לה מברכת מזון לאחריה ודחינן דלא היא דאיכא למיפרך דמה למזון שכן נהנה. ולמאן דסבירא ליה כהני תנאי דהטוב והמטיב דאורייתא סבירא ליה נמי דחותמת ואינה פותחת דלדידיה אינה צריכה מלכות. ולמאן דאמר דרבנן פותחת ואינה חותמת ויש בה מלכות. וא"ת לפי זה מאי קאמרינן לעיל תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותח בה בברוך והא אמרת דלמאן דאמר דאורייתא לא פתחינן בה בברוך. יש לומר דהכי קאמר תדע דסבירא לן לאו דאורייתא שהרי פותח בה ואינו חותם כלומר דאנן הכי עבדינן:

דף מט.

והמילה ניתנה בשלושה עשר בריתות - והם מפורשים בסוף פרשת לך לך. וכל הני ודאי לכתחלה קאמר דבעי למיעבד הכי ולמצוה אבל ודאי לאו לעיכובא קאמרינן למימרא דבעי למיהדר אי לא אמרינהו. דאם כן הוה להו לאדכורי במעין שלש. וכן נמי משמע לקמן בסמוך דרב חסדא בריך קמי רב ששת ולא אידכר ברית ותורה ומלכות וזקפיה רב ששת לחוטמיה עליה כחויא ולא אהדריה. ואף על גב דאמר לא יצא ידי חובתו לא יצא כראוי קאמר. ואשכחן כותיה בפסחים דאמרינן כל מי שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ולאו לגמרי קאמר אלא כלומר לא יצא כראוי. הא [אם] לא אמרינהו לא הדר:

מאן דאמר צריכה מלכות קסבר דרבנן - והילכך פותח ואינו חותם למעביד היכירא בינה ובין ברכות לעיל דאורייתא:

ומאן דאמר אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא - והילכך הויא לה סמוכה לחברתה וחותם ואינו פותח ואין בה מלכות:

רבי אומר אין חותמין בשתים משום דעושה מצות חבילות [**חבילות**] - דומיא דאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד:

מקדש השבת וישראל והזמנים אמר לו חוץ מזו - פירוש משום דלא איפשר בלאו הכי:

איכא דאמרי [**לפנינו הגירסא ומ"ש**] **הכא נמי חדא היא** - פירוש דכולה ענין קדושה דרחמנא מקדש שבת וישראל והזמנים והכל ענין קדושה. אבל מושיע ישראל ובונה ירושלים תרתי מילי נינהו דלשון ישועה לחוד ולשון בנין לחוד ולא דמו כלל:

מאי קא משמע לן הטוב והמטיב לאו דאורייתא לימא בהדיא וכו' [**לפנינו גירסא אחרת**] - פירוש אף על גב דאשכחן לתנאי דאמרי לעיל בהאי לישנא מכל מקום אמוראין אין דרכן לסתום כל כך אלא לפרש:

רב פפא אמר לומר שצריכה שתי מלכיות לבר מדידה - חדא דבונה ירושלים משום דכיון דאמר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים ואף על פי שמן הדין אינה צריכה מלכות בונה ירושלים. וכיון שהוזקקו להשלים מלכות לבונה ירושלים אף על פי שהיא סמוכה השלימו גם כן לברכת הארץ אף על פי שהיא סמוכה מפני שלא היו הכל מבינים שטעם של בונה ירושלים הוא מפני שהזכיר בה מלכות בית דוד. ומכל מקום בברכות עצמן לא רצו לתקן בהם מלכות כדי שלא להוציאם מכלל הברכות כולן הסמוכות שאין בהם מלכות. ועוד דאנן מלכות בהדי ברוך קאמרינן כי הטוב והמטיב דאמר ברוך וכו' וכל היכא דליכא ברוך אין אלו תשלומין של כלום. ומכל מקום כל עיקר לא הוזקקו חכמים לכך אלא מפני שמצאו מקום לגבות את חובם כלומר שיש ברכה שהיא פותחת בברוך והיא תוספת מדבריהם. ויש אומרים מכאן שאין אומרים והקם מלכותך בבונה ירושלים דאם כן מאי קאמרינן כיון דאמר מלכות דוד לאו אורח ארעא דלא לאדכורי מלכות שמים דהא אידכר ליה. ואינה ראיה דאין זה מלכות שמים אלא כשממליכו עליו ובברוך כמו שכתבנו. אבל מה דאמר והקם אין זה מלכות שמים. ואף על גב דמלכות דוד גופיה בהך לישנא גופיה מדכר ליה מכל מקום מלכות בית דוד הכי איתיה דהשתא ליתיה ובעינן למימר והקם וכל היכא דאידכר ליה כלל לאו אורח ארעא דלא לאדכורי מלכות שמים. ויש שהיו רוצים להוכיח שאין ראוי לומר מלכות כלל בשום ברכה הסמוכה ומפני כך דחקו להשלים אלו המלכיות בהטוב והמטיב ולא תקנום בעצמן. והוקשו להם כמה ברכות שמצינו שיש בהם מלכות והם סמוכות. באהבת עולם מלכנו. באמת ויציב ואמת ואמונה גם כן. באתה גבור מלך. בסלח מלכנו. בהודאה מלכנו. ומלכות דבאמצע ברכה מלכות מיקרי דהא בברכה ראשונה של שמונה עשרה ליכא מלכות כלל אלא באמצע מלך עוזר וכו'. ויש אומרים דודאי חכמים לא

הקפידו אלא על הברכות שאינן סמוכות שיהא שם מלכות ובלאו הכי אינה ברכה. וכאן אין אנו אומרים אלא שאחר שאין בברכות אלו מלכות בחיוב מפני סמיכתן ראו להשלים מלכות לכל אחת בהטוב והמטיב ואלו ודאי חובה. אבל מי שאומר באותן ברכות מלכנו או כיוצא בזה הוא רשות ואין מוחין בידו ולא הקפידו חכמים בכך:

טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך שנתן שבתות לעמו ישראל למנוחה לאות ולברית ברוך מקדש השבת:

וביום טוב אומר ימים טובים למנוחה ולזכרון ברוך מקדש וכו' - וכתב הראב"ד ז"ל וצריך לומר את חג פלוני הזה:

ובראש חודש אומר ראשי חדשים לזכרון ולא ידענא אי חתים בה אי לא - ואית נמי דגרסי ולא ידענא אי אמר בה שמחה. ופירושו משום דכתיב וביום שמחתכם וכו' ובראשי חדשיכם אתקש ראש חדש להנך דהוו שמחה. וכל הני בשם ומלכות נינהו. ואף על גב דאי מדכר להו בדוכתייהו ליכא ברכה כלל היינו משום שהיו נכללין עם הברכה שמזכירין בה. אבל היכא שמזכירן בפני עצמן צריכים ברוך ושם ומלכות. ואף על פי שלעולם הן סמוכות ולא היה להן לפתוח היינו כשהן סמוכות שם בקביעות שהאחרת שלפניה פוטרתה. אבל בזו אין לומר כן לעולם דכשהוא מזכיר ברכה הקודמת לה אינו מזכיר על דעת ברכה זו כלל דבטעות הוא חתם כיון שלא הזכיר המאורע ובכי הא לא עשאוה כסמוכה:

דף מט:

ואמרינן לא שנו אלא דלא פתח בהטוב והמטיב. אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש ואינו אומר ברוך שנתן - פירוש לראש הברכות כולן דהיינו הזן או נברך אם הן בזימון. וכן פירש הרמב"ם ז"ל ורבותינו הצרפתים ז"ל. והקשה הראב"ד ז"ל ומי גרע הטוב והמטיב מהיכא דרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו ולא עקר דאמרינן לעיל דחוזר למקום שטעה. ויש מי שתירץ בתחנונים שאחר התפלה כתפלה אריכתא דמיא אבל כאן לא [ד]אדרבה קבלו חכמים להפסיק ביניהם באמן מפני שזו דאורייתא וזו דרבנן ועשאוה כברכה אחרת דפותחת כאילו הוא דבר אחר לגמרי. וא"ת אפילו [לא] אתחיל בהטוב והמטיב כל שסיים אותן של תורה. וי"ל דמכל מקום בעינן שיסיח דעתו לברכה אחרת ויתחיל בה כעין מאי דאמרינן לעיל דבעינן עקר את רגליו. ולגבי ברכת המזון התחלה בברכה אחרת חשיבא כעקירה. וזה נכון דודאי חוזר לראש בכל מקום לגמרי משמע ולא לראש הברכה דההוא למקום שטעה מיקרי. וקיימא לן דבראש חודש כל שלא פתח

בהטוב אומר ברוך שנתן. אבל פתח בהטוב והמטיב אינו אומר כלום ואינו חוזר לראש כדאמר בסמוך טעה בראש חודש בברכת המזון אין מחזירין אותו. ומכל מקום דוקא אין מחזירין קאמר הא כל היכא דלא פתח אומר ברוך דמסתמא לא משוינן פלוגתא בין אמוראי. וכן פסקו הגאונים ז"ל שלא כדברי הרב זרחיה הלוי ז"ל שכתב בשם רב אחאי גאון ז"ל. ומיהו מספקא לן אי חתים בה או לא ומספיקא חתים בה ואי לא חתם יצא. ואמרינן טעמא דבראש חדש אינו חוזר משום דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל. ואי מקלע ראש חדש בשבת כולל ואומר ברוך שנתן שבתות וראשי חדשים. ואם טעה ולא הזכיר של ראש חודש בשבת ופתח בהטוב והמטיב יש אומרים שחוזר כמו בטועה בשבת דמכל מקום יום זה נתחייב בכך. ויש אומרים דכיון דחיוב אכילה בהאי יומא הוא משום שבת ולא משום ראש חודש ובראש חדש הוא שטעה אינו חוזר. והא דאמר דבראש חודש אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל לאו למימרא דלא אכיל כלל דהא אסור להתענות בראש חדש ואי משום תענית חלום ההוא אפילו בשבת שרי. אלא הכי קאמר אי בעי אכיל פת אי בעי לא אכיל פת אלא פירות שאין טעונין לאחריהם אפילו מעין שלש ופת הוא המחייב בברכת המזון. אבל בשבת ויום טוב לא סגיא דלא אכיל פת. ויש אומרים דבימים טובים נמי לא אמרינן חוזר אלא בלילה הראשון של פסח ובלילה הראשון של חג דהנהו נינהו חובה למיכל בהו פת כדאמרינן הכתוב קבעו חובה וילפינן חמשה עשר מחמשה עשר מחג המצות. אבל בשאר ימים ליכא חובה למיכל פת אלא הרי הם כראש חדש. ואיכא מאן דאמר דאנן ימים טובים קאמרינן סתמא ובודאי כי היכי דאיכא חיובא למיכל פת בשבת הכי נמי ביום טוב וחייבין נמי בלחם משנה כשבת. ומאי דקאמרינן בלילה הראשון הכתוב קבעו חובה לאו לאפוקי שאר ימים אלא חובה מדין מצה קאמרינן ואילו אכל מצה עשירה יצא ידי שמחת יום טוב ולא יצא ידי חובת מצה. וכן בלילה הראשון של חג חייב לאכול מדין סוכה ואם אכל חוץ לסוכה כזית או כביצה שהוא אכילת עראי לא יצא ידי סוכה. ומיהו חולו של מועד דינו כראש חדש. וכתב רבינו תם ז"ל דבשבת בסעודה שלישית אינו צריך פת הילכך אם טעה בה דינה כראש חדש. ויש חולקים ואומרים שאף היא צריכה פת:

רבי אומר אין חותמין בשתים משום דעושה מצות חבילות [**חבילות**] - דומיא דאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד:

למימרא דר' מאיר חשיב ליה כזית ור' יהודה חשיב ליה כביצה והא איפכא וכו':

וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שבידו בשר קודש - פירוש לעיל מינה איירי בהולך לשחוט את פסחו ונזכר שיש לו פת בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו יבטל בלבו ועלה קאמר וכן מי שיצא וכו':

אם עבר צופים שורפו במקומו - פירוש שנפסל ביציאתו חוץ דכיון דעבר צופים לא אטרחוה לחזור:

אבל אם לא עבר צופים חוזר ושורפו לפני הבירה - פירוש בהר הבית יש שם בית גדול ששורפין שם פסולי מוקדשין קלים כדאמרינן בזבחים פרק טבול יום כך פירש רש"י ז"ל. ובתוספות פירשו דמקדשין קלים מדינא לא צריכי לפני הבירה אלא דרבנן גזור אטו קדשים חמורים. וצופים פירש רש"י ז"ל שהוא שם מקום שרואה משם בית המקדש. ולא נהיר תינח לאותו רוח שהוא שם ולרוח אחר מאי שיעורא אית ביה. והוה ליה למיתני וכמדתו לכל רוח וכמו שאמרו בפסח שני בפרק מי שהיה טמא אי זו היא דרך רחוקה מן המודיעים ולחוץ וכמדתה לכל רוח. אלא צופים הוא כל מקום שיכול לצפות ולראות משם את ירושלים לאיזה רוח שיהא. וכל שהוא קרוב משיעור זה אטרחוהו רבנן לחזור כדפרישית לעיל. וכל שעבר זה השיעור לא אטרחוהו ובמקומו שורפו:

והכא בקראי פליגי ר' מאיר סבר ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה - דאשתיה נמי חייב רחמנא ברכה כי היכי דלא תימא דוקא אענבים חייב רחמנא ברכה ולא איין דאישתני (למעליותא) כיון דאינו גוף הפרי. ומכל מקום ליכא למימר דליחייב שלש ברכות כמו בפת דמסתמא ליכא למימר אלא דאהדריה לכללא כלומר לכלל שבעת המינין שאינן טעונין אלא ברכה אחת מעין שלש. ומאן דלית ליה הך דרשא יליף לה דכיון דאישתני למעליותא ודאי לא נפיק מידי ברכה. ובשמן נמי כתב זית שמן משמע דאשמן נמי מברך מדאפקיה בהאי לישנא. מכל מקום שמעינן מהא דברכה מעין שלש דאורייתא דמדר' מאיר שמעינן לה ביין והוא הדין בשאר מיני שבעה. ונפקא מינה למי שנסתפק אם בריך עליה אם לאו שחוזר ומברך. וכן כתב הרב בעל הלכות ז"ל:

מה טומאתו בכביצה - לפי מה שפירש רבינו תם ז"ל דאוכלין אין מקבלין טומאה בפחות מכביצה אתי שפיר. אבל למה שכתב רש"י ז"ל דלטמא אחרים בעינן כביצה אבל לקבל טומאה אפילו בכזית נצטרך בכאן לפרש כטומאתו לאחרים:

[**גמרא**] **אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל** - פירוש דלא לימא ברכו. והקשו בירושלמי בברכת התורה הרי אדם מוציא עצמו מן הכלל. ומשני כיון דאמר המבורך הדר לכללא. ובהא נמי ניחא לן קושיא אחריתי דהא כתיב הבו גודל אלא דאיכא למימר דהא קאמר לאלהינו. וכן בגדלו לה' דהא הדר ואמר אתי וכל כי האי גונא בכללא הוא. וא"ת כיון

שאומר ברוך שאכלנו כמו האחרים [אמאי נברך עדיף]. וכתב הראב"ד ז"ל מפני קושיא זו היה אומר שאין המזמן חוזר ואומר ברוך אלא חוזר ומתחיל למקום שפסקו לברכת הזן ומפרש שזהו למקום שפסק שאמרו למעלה בריש פרקין. ואין בזה ראיה דאם כן לטעמיך למה להו בירושלמי למימר טעמא משום המבורך דהא התם נמי חוזר ואומר ברוך אשר בחר בנו וכו' שהרי הוא מברך על קריאת התורה אלא שאנו רוצים שבברכה עצמה שהוא מתחיל בה יכלול בה עצמו כך כתב הרב ר' אברהם ז"ל. ואם תאמר למאי דתירצו בירושלמי תינח לר' ישמעאל דאמר במתניתין דצריך לומר המבורך. אלא לר' עקיבא דאמר ברכו את ה' ותו לא מאי איכא למימר. הא לא תיקשי לך דאיהו ממאי דנהיגי קא מקשה ליה דנהגינן למימר ברכו ולא נברך ואיהו נמי אהדר ליה כפום מנהגא דנהוג עלמא כר' ישמעאל. דשמואל ודאי גופיה לא אמרה אלא למצוה מן המובחר אבל לעיקר דינא ברכו ונברך שוין:

דף נ.

הכי גרסינן אי אמרת בשלמא נברך עדיף משום הכי נחלקין וכו' אלא אי אמרת וכו' - פירוש היאך נחלקין הרי אם היו יותר משלושה יוכלו לומר ברכו ואם אינן אלא שלושה לא מצו למימר ברכו דהא אחריני לא חזו בלא דידיה דלא הוו אלא תרי. ומיהו מהא ליכא למשמע דנברך עדיף טפי אלא דנברך עדיף כמו ברכו ושמעינן דרישא לאו דוקא ברכו קאמר הילכך מצינן למימר דנברך עדיף למצוה מן המובחר כדי שלא יוציא עצמו וכו' כדאיתא בסמוך. והנקדנין תופסין אותו על כך דוקא נקדנין אבל אחריני לא. והראב"ד ז"ל יליף מינה דנברך עדיף לגמרי דקאמר דמשום הכי נחלקין כי היכי דלא ליתי למימר ברכו וסבירא ליה דדוקא נחלקין קאמר:

ואסיקנא דמיבעי ליה למימר ובטובו ולא טובו דמשמע קצת מטובו ואינן צריכין לו לגמרי:

ומיבעי ליה למימר חיינו ולא חיים [ד]אף על גב דלשון חיים כולל כל העולם מכל מקום טפי עדיף שיהא הוא בכלל בפירוש:

ואסיקנא דלא מיבעי למימר למי שאכלנו משלו דמשמע לבעל הבית אלא נברך שאכלנו סתמא. ואף על גב דתנן למי שעשה את כל הנסים וגומר התם מוכחא מילתא מאן עביד ניסי הקדוש ברוך הוא:

ואסיקנא דלא מיבעי ליה למימר נברך על המזון שאכלנו דמשמע דמברך למזון. אבל כל היכא דמדכר השם כגון בעשרה מצי למימר על המזון אי בעי למימריה דכיון דאמר השם מוכחא מילתא דאקודשא בריך הוא קאמר:

רב חמא בר בוזי הוה מהדר אמאה - כי היכי דנימא שם המיוחד כר' ישמעאל:

אמר ליה רבינא הכי אמר רבא הלכה כר' עקיבא - פירוש דאמר אחד עשרה ואחד עשרה רבוא אמרינן נברך אלהינו ותו לא וכן הלכה. ומה שמזכירין שם המיוחד בבית הכנסת בעשרה ולא בברכת המזון מפני שבית הכנסת מקום המיוחד לתפלה ועיקר קבוצם שם לברך את השם. אבל כאן שאינו מקום מיוחד ועיקר הקבוץ לשם מזון לא רצו לתקן שיזכירו את השם המיוחד:

אמר רבא כד הוינן בי ריש גלותא ואכלינן ריפתא בי עשרה מפלגינן לתלתא תלתא:

ואקשינן וליברכו עשרה עשרה - והא עדיפא דקאמרי נברך אלהינו:

ומשני דילמא שמע ריש גלותא וקפיד - דעל ידי שהם רבים אוושא מילתא שהמברך צריך להגביה קולו להשמיעם והם עונין אמן בקול. ויקפיד ריש גלותא מפני שאינם יוצאים בברכתו או מפני שעושין פרהסיא לעצמן וגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה:

וניפקו בברכה דריש גלותא איידי דאוושי כולי עלמא לא שמעי - וכן הלכה:

ואמר רבה [**תוספאה**] **הני תלתא דכרכי ריפתא בהדי הדדי וקם חד מנייהו ובריך לנפשיה אינהו נפקי בזימון דידיה** - דמכל מקום מחוייב בזימון הוא. וצריך ואין לו תקנה דאיהו לא נפיק בזימון דידהו לפי שאין זימון למפרע. ויש אומרים שאם קדמו שנים ובירכו לעצמן שוב אין האחד יכול לזמן עליהם שאין הזימון נמסר ליחיד. והיינו דנקיט דוקא דקדים חד דאי לא לישמעינן רבותא בתרי. וכתב הראב"ד ז"ל דבקדים חד ובריך אפילו קדם ובירך בזימון עליהם לאו כלום הוא שאין הזימון נמסר לאחד לא בלשון נברך ולא בלשון ברכו וכן הלכה:

והילכתא כר' ישמעאל דאמר בבית הכנסת צריך לומר המבורך:

מתניתין שתי חבורות שהיו אוכלין בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין - גרסינן בירושלמי לא סוף דבר בית אחד אלא אפילו שני בתים. אמר ר' יונה והם שנכנסו משעה ראשונה על דעת כן. פירוש כי היכי דתיהוי כהסיבה וכדאמר בפרק כיצד מברכין כיון דאמרינן ניזול ניכול נהמא בדוכתא פלן הויא לה קביעותא. ולמאן דסבר דגבי זימון לא בעינן הסיבה מפרש דלא קאי אלא אשני בתים אבל בבית אחד לא בעינן ישבו על דעת כן:

אי נמי כי הא דאמר רב הונא שלושה שבאו משלש חבורות ונצטרפו במקום אחד אף על פי שלא אכלו יחד כלל אין רשאין ליחלק - ומתניתין הכי קתני שלושה שאכלו כאחת אם ימצא אחד מהם עם אחרים במנין הראוי לזימון אינן רשאין ליחלק:

ואמר רב חסדא והוא שבאים משלש חבורות של שלש שלש בני אדם - פירוש ודאי רב הונא גופיה בהכי איירי דבלאו הכי ליכא למימר דליזמנו כיון דלא באו ממקום חיוב. אלא משום דרב הונא קא מסתם לה סתומי אתא רב חסדא ופריש דדוקא שבאו מחבורה של שלושה כלומר שיש עמו שלושה דהואיל ובאו ממקום חיוב אינן רשאין ליחלק:

דף נ:

ואמר רבא לא אמרן אלא דלא אזמון עלייהו בדוכתייהו - הכי גרסינן בכולהו נוסחי. והראב"ד ז"ל פירש דלא אזמון עלייהו בדוכתייהו כלל שהרי לא היו אלא שלושה ויצאו הם ולא יכלו לזמן. אבל אזמון עלייהו כגון שגמרו שנים סעודתן שהם יכולין לזמן על השלישי על כרחו כדכתיבנא לעיל בשמעתא דאחד מפסיק לשנים כיון שזימנו עליו אף על פי שהוא לא רצה להפסיק ולא יצא ידי זימון כיון שהם יצאו ידי זימון פרח זימון נמי מן השלישי שבא מאותן חבורות כיון שבני החבורה יצאו בזימונו. ומייתי לה מדתנן במסכת כלים סוף פרק י"ח מטה שנגנבה חציה וכו'. פירושא דהא מתניתין מתברר בסופה. דקתני המטה מטמאה חבילה ומטהרת חבילה וחכמים אומרים מטמאת איברים ומטהרת איברים. פירוש חבילה כשהיא כולה שלימה וכל איבריה הם חבילה אחת שהם אחוזים זה בזה כדרכו. וחכמים אומרים אפילו איברים ואוקימנא לה במסכת סוכה בארוכה ושתי כרעים או קצרה ושתי כרעים דחזו למיתב ולמישרא בהו אשלי. בפירוש רבינו שמשון למסמך אגודא ולמשרא אשלי כלומר לסמכה לכותל ולתת עצים מן הכותל לכרעיו בנקב שנתרוקן ולתת חבלים אחר כך ולסרג אותה כראוי. ופעמים שהנקב בארוכה ופעמים בקצרה. ופירוש ארוכה אותה שהיא לאורך המטה (ושתי כרעים). וקצרה אותה של רוחב המטה. ודוקא כשהמטה כולה ברשותו ויכול להחזירה כל זמן שירצה דכיון שהיא עשויה איברים אין הפירוק חשוב כשבר. אבל בנגנב חציה וכיוצא בו דליתה גביה ואין בידו להחזירה לדברי הכל טהורה אפילו ארוכה ושתי כרעים אלא אם כן יחדה לישב עליה דבהא לא פליגי. ואפילו ר' אליעזר מודה שאם קבלה טומאה בחבילה ונתפרקה והיא ברשותו שאם החזירה חזרה לטומאתה הראשונה וצריך נמי להחזירה כשרוצה להטבילה והיינו דקאמר ומיטהרת חבילה. ומכל מקום בין לר' אליעזר בין לרבנן כל היכא שאינה ברשותו ואינו יכול להחזירה פרח מינה טומאה

לגמרי ותו לא הדרא לה. הכא נמי האי יחיד אף על גב דאיכא עליה חובת זימון כיון דאפליג מחבריו ואזמון עליה ולא איפשר למהדר בהדייהו פרח זימון מיניה. אבל כי לא אזמון עליה בדוכתיה דמי למטה שנתפרקה וכולה ברשותו דכיון שיכול לחברה הדרא לטומאתה. והכא נמי יכול לחזור אצלם וחובת זימון עליו אף על פי שנפרד מהם. ובין מדר' אליעזר בין מדרבנן מייתי ראיה כדפרישנא דכולהו מודו בהא מילתא לפום מאי דכתיבנא. והוא הדין להאי פירושא כל היכא דאזמון בדוכתיה אף על גב דלא אזמון עליה כגון שהיו יותר משלושה או שבא אחר ונצטרף עמהם דשוב אין אלו ראויין לזימון. וליכא הפרשה בין דאזמון עליה בין דלא אזמון עליה דודאי כיון דאזמון בני חבורתו ושוב אינו ראוי לשוב ולזמן עמהם פרח זימון מיניה כמטה שנחלקה ונגנב חציה. והאי דנקט אזמון עלייהו לאו דוקא אלא משום דבעי רבא למינקט דיניה בתלתא לחוד כמילתיה דרב חסדא. והרמב"ן ז"ל פירש לא אמרן אלא דלא אזמון בני חבורתו לעצמם ומשכחת לה כגון שהיו ארבעה או שבא אחר ונצטרף אצלם. אבל אי אזמון בני חבורתו לעצמם משפירש זה מהם ומשכחת לה כדפרישית ודאי כיון שנשאר זה כשהוא יחיד פרח זימון מיניה שאין תורת זימון על היחיד. ואפילו נצטרף אחר כך עם שנים אחרים כמותו אינו חוזר וניעור. והאי דקרי ליה עלייהו משום דבזימון בני החבורה פקע זימון מן הפורשים וכמאן דאזמון עלייהו דמי. וזהו שהביאו ראיה ממתניתין דמטה מכאן ולהבא אין למפרע לא דכיון דפלגה ופרח טומאה מינה שעה אחת שוב אין אותה טומאה חוזרת עליה. ומיהו כל היכא שנצטרפו אלו השלושה הפורשים קודם שזימנו בחבורתם אף על פי שזימנו אחר כך קודם שברכו אלו השלושה אכתי יכולין לזמן לעצמם דהא לא פרח מינייהו זימון שעה אחת. ולזה הפירוש לא נהיר לישנא דעלייהו דהוה ליה למימר אזמון ולא אזמון. האי דנקט אין רשאין ליחלק ולא נקט חייבין לזמן משום דודאי אי בעו למיהדר לדוכתייהו ולזמן עם חבורותיהם הרשות בידם אבל אינן רשאין ליחלק ולברך כל אחד לעצמו:

ואמרינן בגמרא דאפילו בשאין מקצתן רואין אלו את אלו אם יש שמש ביניהם משמש לכולן שמש מצרפן ומזמנין כאחד. והוא הדין שמצרפן כשעומדים בשני בתים. והכי גרסינן התם (בירושלמי) ר' ברכיה מוקי לאמוריה על תרעא דבי מדרשא ומזמן על אלין ועל אלין:

הכי גרסינן בכולהו נוסחי עד שלא נתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים. משנתן לתוכו מים וכו' אין נוטלין ממנו לידים - ואין לפרש כמו שפירש רש"י ז"ל דנטילת ידים לאכילה קאמר דהא לא איפשר דודאי מים בעינן בנטילת ידים

לאכילה כטבילה לגבי כל הגוף ומי פירות ודאי לא מהני לטבילה כלל. וגבי קידוש דכהנים בעינן נמי מים כדכתיב קרא בהדיא ובפרק כל הבשר משמע דדיני נטילת ידים מקידוש ידים שבמקדש ילפינן להו. ועוד אמרינן התם דאפילו אחזותא דמיא קפדינן ואמרינן נמי במסכת ידים דמים שנפלו לתוכו קומוס וקנקנתום ונשתנו מראיהן פסולין ולא גרעי ודאי נשתנו מראיהן ממי פירות. לכך פירשו דנטילת ידים דלנקיות קאמר כגון מים אחרונים או לתפלה. וקודם שנתנו לתוכו מים אינו חשוב כל כך ואין מברכין בורא פרי הגפן ונוטלין לידים דלא חיישינן להפסד אוכלין. ומשנתן לתוכו מים חשוב לברך עליו בורא פרי הגפן ולברכת המזון ולכמה מצות הילכך אינו בדין שיטול עכשיו ידיו בו ואחר כך יברך עליו על מזונו:

ואמרינן כמאן אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכיו בפת כר' אליעזר - דאמר ברישא נוטלין הימנו לידים. ואף על גב דסיפא אמר אין נוטלין הא פרישנא טעמא משום דחזי לברכת המזון והאי טעמא ליתיה בפת דלא שייכי ביה נטילה ולא ברכת המזון. והראב"ד ז"ל גריס בין ברישא בין בסיפא ונוטלין. ולענין פסק הלכה איכא מאן דדחי לה להא דשמואל לבר מהלכתא דהא אמרינן דכר' אליעזר אזלא. ולא נהירא דהא אמרינן בפרק שני דביצה גבי סופלי לחיותא דמטלטלינן להו אגב ריפתא כשמואל אלמא הילכתא היא. ובשבת פרק במה טומנין אמרינן לימא פליגי אדשמואל ודחינן דלא פליגא. ואיכא מאן דאמר דסוגיין דהכא מחלפא מההיא דפרק במה טומנין דהתם אמרינן דשמואל לא אמרה אלא במידי דלא מימאיס אבל במידי דמימאיס לא והכא אמרינן דאתיא כר' אליעזר דשרי אפילו במידי דמימאיס. ואנן קיימא לן כסוגיא דהתם דכל דאיכא לאוקומי שמואל כרבנן מוקמינן. ויש עוד לומר דהכא נמי הכין סבירא לן והכא לא אמרינן דאתיא לגמרי כר' אליעזר אלא משום דמדרבנן ליכא למשמע מידי אי משום הפסד אוכלין אתו לה או משום דחזו לברכה משום הכי קאמר כר' אליעזר כלומר דמדר' אליעזר איכא למישמעה מכל דכן. אבל לא כותיה לגמרי דשמואל לא שרי אלא במידי דלא מאיס ור' אליעזר שרי בכל ענין. מיהו אנן קיימא לן כשמואל דדוקא במידי דלא מאיס אבל במידי דמאיס אסור. ובריייתא דבסמוך דאין מעבירין כוס מלא על הפת ובשר חי וסמיכת קערה בפת משום דילמא משפכי ואיכא מאיסותא ובהא אף שמואל מודה. ויש שנהגו לאכול דייסא בפת כיון שאוכלין הפת לבסוף כשמואל דאמר עושה אדם וכו'. ואף על גב דמימאיס כיון דאוכלו לבסוף שפיר דמי. ובמסכת סופרים אוסר דאמרינן התם אין נוהגין בזיון באוכלין ואין זורקין אוכלין ממקום למקום ולא ישב אדם על גבי קופה מלאה תמרים או גרוגרות אבל יושב על קופה מלאה קטנית ועיגול

של דבילה [מפני שנהגו כן]. ואין סומכין באוכלין ואין מכסין בהן ואין אוכלין אוכלין באוכלין אלא אם כן ראויין לאכילה [עיין ברא"ש פירושו]:

ורבנן כי לא נתן לתוכו מים למאי חזי:

אמר ר' זירא לקורייטי - פירוש שאוכלים דברים חריפים ושותין אחריהם יין חי ומזוג אינו ראוי הילכך אישתני למעליותא קרינן ביה. ואפילו היכא דלא בעי ליה לקורייטא מברך עליה בורא פרי הגפן. והכי משמע בערבי פסחים דאמרינן שתאן חי יצא ידי יין אלמא חזי וכן עיקר:

ממשיכין יין בצינורות לקראת חתן וכלה - איכא מאן דפריש בדלא מימאיס כגון בצנור של עץ ומקבלו בכלי כשמגיע לראש הצנור. ואיכא מאן דפריש אפילו על גב קרקע דממאיס דכיון דעיקר שמחת חתן וכלה בכך התירו וכן עיקר. אבל קליות ואגוזים אין עיקר שמחה בכך ולא התירו אלא בימות החמה דלא ממאיס ובימות הגשמים אסור. וצריך ליזהר שלא לזרוק חטים לפני חתן וכלה כמו שנהגו. ויש אומרים דחטים לא חשיבי אוכל לגבי הא מילתא:

שכח והכניס אוכלין לתוך פיו:

במידי דאי זריק ליה ממאיס מסלקו לצד אחד ומברך. במידי דלא מאיס פולטו ומברך כדי שיהא פיו פנוי משום שנאמר ימלא פי תהלתך. במשקין דאי איפשר לסלקן ולברך בולען ולא פולטן מפני שהוא מפסידן לגמרי. ודעת הגאונים ז"ל שאינו מברך לאחר אכילתן מה שהיה ראוי לברך עליהם בתחלה משום דכיון דמכניסן לתוך פיו פגומין הן קצת ואין להקפיד על ברכתן והוו להו נראו ונדחו דשוב אינן נראין וכדאמרינן בסמוך גבי רבינא דאמר דאפילו גמר סעודתו מברך המוציא ודחינן בגמ' דלא דכיון דאידחי אידחי. אבל הראב"ד ז"ל כתב דמברך בסוף וכההיא דרבינא דסבירא ליה לרב ז"ל דלא אידחיא אלא סייעתיה דרבינא אבל מלתיה לא אידחיא. וכתב עוד דהכא איירי בשאין לו משקין אלא הם ואם יפלוט אותם תבטל ברכתו והנאתו ולפיכך התירו לו לבולען ולברך בסוף. אבל כשיש לו משקין יותר פולט את אלו ומברך על השאר. ויש סעד לדבריו ממה שאמרו בירושלמי רב הונא אמר הרי שנתן לתוך פיו ושכח ולא בירך אם היו משקין פולטן. ואלו בגמרין אמרינן בולען. קשיאן אהדדי אלא כאן בשאין לו אלא הם כאן בשיש לו יותר:

דף נא.

הא דתניא טבל ועלה בעלייתו הוא אומר אשר קדשנו וכו' - פירשו הגאונים ז"ל בטבילת גר דאכתי גברא לא חזי. ובתוספות פירשו בבעל קרי שאסור לברך. וכתבו שכעין טעם זה יש לנו שאנו נוהגין לברך על נטילת ידים אחר הנטילה משום דאיכא מקומות שאינו ראוי לברך קודם כגון בא מבית הכסא וכיוצא בו לא פלוג רבנן ולעולם מברכין אחר נטילה. עוד אמרו דכיון שמברכין קודם הניגוב עובר לעשייתן מקרי שהניגוב צורך הנטילה כדילפינן בפרק קמא דסוטה מככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא וכו':

אמר ר' יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה הדחה שטיפה חי ומלא - פירוש ארבעה אלו הם לעיכוב והשאר למצוה מן המובחר. דליכא למימר דהנך אחריני ליתנהו כלל דהא בכולה סוגיין שקלינן וטרינן עלייהו. ותימא היכי מני חי בהדייהו דאדרבא אמרינן לעיל דאינו ראוי לכוס של ברכה עד שיתן לתוכו מים. ורש"י ז"ל פירש שצריך שישימנו בכלי חי ואחר כך יתן בו מים. ויש שפירשו חי שיהא הכלי שלם כדאמרינן במכות ריסק תשעה נמלים ואחד חי שפירושו שלם. ואמרינן נמי בבבא קמא ששבירתן של כלים זו היא מיתתן. ור"ת ז"ל פירש דלעולם איין קאי ולאו חי גמור קאמר אלא מזוג ולא מזוג קרי חי והכי נמי איתמר גבי בן סורר ומורה. וא"ת והא אמרינן בשבת פרק המוציא כוס של ברכה צריך שיהא בו רובע רביעית כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית אלמא מזוג גמור בעינן ליה. יש לומר דאחר שהתחיל לברך מוזגו יותר וכדאמרינן בקצת נוסחי ומברכת הארץ ואילך מוסיפין בו מים:

רב (**ששת**) [**חסדא**] **מעטר להו בנטלי** - פירוש כוסות נאים מונחים על השלחן סביב. ויש פירושים אחרים:

ונוסחי נמי איכא דכתיב בהו חי אמר רב ששת בברכת הארץ - פירוש דבברכת הארץ בעינן שלא יהא מזוג ביותר מפני שהיא ברכת שובע. ומברכת הארץ ואילך שהוא קרוב לשתייתו בעינן שימזגנו כראוי ויכשירהו:

דף נא:

תניא נמי הכי השותה כפלים לא יברך משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל - פירוש וכיון שכוס זה הוא כוס שני או רביעי אין זה הכנה בדברים נאים אלא דברי פורעניות. ואף על גב דאמרינן בפסחים כוס של ברכה מצטרף לטובה ולא לרעה התם הוא שהוא שלישי וקאמר שאף על פי ששותה אחריו אין כוס של ברכה מצטרף לעשותו רביעי אלא לטובה. אבל כאן שהוא בעצמו שני יש ליזהר:

אסיקנא דבין אכל כשהוא עומד בין כשהוא מהלך בכולהו יושב ומברך. ובהכי סגי ובלאו הכי לא. וטעמא משום שיכוין לבו יותר דכתיב הכון לקראת אלהיך ישראל:
סליק פרק שלשה שאכלו בס"ד:
אלו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה - אף על גב דתני פלוגתא בבורא מאורי אש דלאו דסעודה היא אגב אחריני נקט לה:
תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם - וא"ת בברכת המזון נמי כיון שהיא תדירה ליברך בורא פרי הגפן שהיא תדירה ברישא. וזו אינה קושיא דהתם כיון דברכת המזון סילוק הוא אין לומר שיברך תחלה דברכת המזון נראה כסילוק אכילה ושתיה. ועוד דברכת המזון נמי תדירה היא בלא כוס:
מאי דבר אחר - דרך התלמוד לשאול מאי דבר אחר מאי ואומר. אבל גבי בית שמאי דלא אמרי האי לישנא אף על גב דאמרי תרי טעמא לא דייקינן. וקיימא לן כבית הלל דאמרי מברך על היין ואחר כך על היום. וכן גבי הבדלה דהא אסיקנא דבית שמאי מודו בה:

דף נב.

הנכנס לביתו במוצאי שבתות וכו' עד ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו - הקשה רבינו נסים ז"ל דהיכי מצי טעים קודם שיבדיל דהא אסור לאכול ואמימר דבת טות ולא רצה לטעום. וליכא למימר דהכא איירי כשהיה יושב ואוכל מבעוד יום ורוצה לברך על המזון שאכל כבר דהא הנכנס קתני. ואפילו כשתמצי לומר דמילי מילי קתני ולאו אירשא דהנכנס קאי כדפירש בירושלמי אכתי קשיא דהא בפרק ערבי פסחים דייק מינה טעם מבדיל. ואם כדבריך הרי לא טעם כלום משחשיכה. וי"ל דהכא סבירא לן ברכה טעונה כוס ומשום הכי שרינן ליה לטעום כדי שיברך על הכוס. והראב"ד ז"ל סובר דכי אמרינן אסור לטעום קודם שיבדיל הני מילי למי שהוא בטוח שיבא לו יין למחר. אבל אם מסופק הוא בכך אוכל ואינו נמנע. והכא נמי כשאינו בטוח שיהא לו כוס אחר וכדי שיברך ברכת המזון בכוס התירו לו האכילה קודם שיבדיל. ומהך ברייתא משמע דברכת המזון טעונה כוס כדדייקינן מינה בסמוך.
ומשמע אפילו ביחיד מדלא מדכר זימון ונכנס נמי יחיד משמע כן כתבו בתוספות:
לא דמנח ליה - פירוש ולאו דלא שתי מיניה כלום דאם כן למה ליה לברוכי עליה מעיקרא ומה תועלת יש בברכה זו. אלא דמנח ליה בידיה וטעים ליה בידיה. ואמסקנא סמיך אלא דמקשה לא הוה ידע מאי קאמר ומקשה והאמר מר המברך וכו':
והאמר מר כוס של ברכה צריך שיעור - פירוש והוא הדין לשל קידוש והבדלה:

דאית ביה טפי - פירוש ואף על גב דאית ביה טפי אכתי צריכין למימר דטעים ליה בידיה דאי לא איכא למימר טעמו פגמו אף על גב דאית ביה טפי וזה פשוט:

תרי לא הוו ומחד נפיש שיעורא - קשה לי אם כן מאי טעמייהו דבית הלל דפליגי עלייהו במתניתין ואמרי מברך על המזון ואחר כך על היין הא שפיר מצי למעבד כבית שמאי. וי"ל דסבירא להו דכיון שבא הכוס לפניו והוא שופך ממנו ושותה אף על פי שאינו שותה בכוס עצמו הוה ליה כשיורי כוסות ופגום הואי. אי נמי משום דבעי מלא כל היכא דאיפשר:

ואסיקנא תרי תנאי אליבא דבית שמאי - דר' חייא סבירא ליה אלייהו ברכה אינה טעונה כוס. וא"ת אם כן תיקשי ליה מתניתין דקתני בית שמאי אומרים נר ומזון בשמים והבדלה אלמא ברכה טעונה כוס דאי לא ליבדיל אכסא מעיקרא וליבריך בלא כוס. יש לומר מתניתין ביושב ואוכל מבעוד יום והשלים עם חשיכה דכיון דאיתנהו לתרווייהו קמיה לא מידחיא חדא מינייהו ואפילו למאן דאמר אינה טעונה כוס. הראב"ד ז"ל. ויש מתרצים דמתניתין לאו בחיובא קאמר אלא רשות קאמר ולומר שאם רוצה לומר ברכה על הכוס ולשלשלן כולן אחריו הרשות בידו. וקא משמע לן נמי מדבית הלל דאף על גב דאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד בכי הא התירו דמכל מקום כל שיש יין לפניו הראוי הוא לברך על הכוס. ובית שמאי פליגי בהא:

ולענין פסק הלכה יש מי שפסק דברכה אינה טעונה כוס ממתניתין דפסחים דבעינן עלה שמעת מינה דברכה טעונה כוס ודחי רבה לא הואיל וארבעה כסי תקינו רבנן נעביד בכל חד מינייהו חדא מצוה. אלמא מדדחי לה שמע מינה דסבירא ליה דאינה טעונה כוס. ורבינו אלפסי ז"ל הכין קסבר שהוא הביא בעיא דהתם ודיחויא דרבה אלמא כדיחויא סבירא ליה. ואף על גב דאמרינן התם גבי ברייתא דהנכנס לביתו במוצאי שבתות וכו' שמעת מינה ברכה טעונה כוס ולא דחינן מידי מכל מקום ברייתא סבירא לה הכין ולית הלכתא כותה אלא כדיחויא דרבה כדכתיבנא. ומתניתין דהכא דקתני בין לבית שמאי בין לבית הלל נר ומזון וכו' אלמא לתרווייהו טעונה כוס כבר כתיבנא לעיל דלא קשיא אליבא דהלכתא בין לפירוש הראב"ד ז"ל בין לתירוצא אחרינא. ומתניתין נמי דקתני בא להן יין לאחר המזון בית שמאי אומרים וכו' ובית הלל אומרים מברך על המזון אלמא לבית הלל צריכה כוס. לא תיקשי לך דהתם כיון דאיכא כוס קמיה ולאחר המזון הוא או תוך המזון בכי הא אפילו אליבא דמאן דסבירא ליה אינה טעונה כוס מודה שיש לו לברך עליו על המזון תחלה ואחר כך ישתה דלא קאמר אלא דאינו צריך לטרוח ולחזר עליו כמו בקידוש והבדלה כך אמרו בתוספות. ובית שמאי פליגי בהא אליבא דר' חייא. וקיימא

לן כבית הלל דאף על גב דאינה טעונה כוס מכל מקום כל שיש לפניו יין צריך להשהותו עד ברכת המזון. ויש מתרצים דבהא פליגי בית שמאי סברי יותר ראוי שישתה ואחר כך יברך דכתיב ושבעת זו שתיה ואחר שביעה גמורה יש לו לברך ובית הלל סברי יכול לברך קודם שישתה דלית להו הך דרשא אבל אי בעי שתה ליה כיון דסבירא להו ברכה אינה טעונה כוס עד כאן. ובודאי הכין מסתברא דאי סלקא דעתך למידוק מינה ברכה טעונה כוס לידוק מינה בגמרא להדיא דהא לא מישתמיט בשום דוכתא דמצי למידק הכי אלא שמע מינה כדכתיבנא. גבי מתניתין דבא להם יין איכא מאן דגריס בתוך המזון וקמיפלגי בית שמאי ובית הלל בהאיך פלוגתא דכתיבנא. והא דנקט ואחר כך מברך על המזון אתי שפיר למאי דשנינן בגמרא דבית שמאי ס"ל ברכת המזון טעונה כוס דקאמרי אף על גב דטעם ליה בידיה וכו' ואפילו הכי יכול לברך עליו אחר כך על המזון. ולמאי דאסיקנא כר' חייא דסבירא ליה אליבא דבית שמאי אינה טעונה ומברך על היין ושותהו קאמר לא צריך למימר ואחר כך מברך אלא משום סיפא דנקטי בית הלל ואחר כך נקט לה נמי הכא. ובית הלל סברי דאפילו בתוך המזון יש לו לעכבו לברכת המזון אף על גב דסבירא להו אינה טעונה. ואי גרסינן לאחר המזון אתי שפיר לישנא דאחר כך דקאמרי יכול לשתותו ואחר כך יברך בלא יין. ואיכא מאן דאמר דאם בא תוך המזון כיון דסבירא לן ברכה אינה טעונה כוס שותה ואינו נמנע דלא מטרחינן ליה כולי האי:

גזירה שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס מחמת ידים - פירוש שהידים עשאום שניות וכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה חוץ מטבול יום. הילכך חוזרין המשקין ומטמאין הכוס. ואף על גב דאמרינן בסמוך כלי שנטמא מאחוריו אין תוכו טמא מכל מקום חיישי בית שמאי שמא יחזרו ניצוצות ויכנסו בפנים בכוס. ומהאי טעמא אמרי אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאים. וא"ת והא לאוכלין בעינן שיעור כביצה ולמשקין שיעור רביעית ובאחורי הכלי ליכא רביעית. יש לומר הני מילי מדאורייתא אבל גבי משקין גזור רבנן משום משקה זב וזבה ואפילו בפחות מכשיעור גזרו. וליכא לתרוצי משום דאיכא משקה טופח בכל הכוס והוי חבור מה שבכוס עם מה שבחוץ. דאם כן למה להו למימר טעמא משום ניצוצות שיחזרו בפנים תיפוק ליה משום המשקה שיש בו טופח. ואפילו תאמר דבלא שיחזרו בפנים קאמר אכתי קשיא היכי אמרי בית הלל לניצוצות לא חיישינן דהא טובא איכא למיחש להכי. ועוד דאכתי קשיא מאי דאמרי בית הלל שמא יטמאו משקין שבידים מחמת הכוס ובידים ודאי ליכא רביעית. אלא ודאי כדפרישית:

ונטמאו ידים לכוס - ולמה לן למיתי מטעם דמשקין:

ידים שניות הן ואין שני וכו' - שיטפא דלישנא הוא ולא הוה צריך דודאי כיון דידים שניות אינן מטמאות כלי. וא"ת והאי כוס היכי מיטמו אחוריו במשקין דהא משקין תחלה נינהו ואין כלים מקבלין טומאה אלא מאב הטומאה. לא קשיא דרבנן גזור טומאה למשקין אפילו לטמא כלים משום משקה דזב וזבה כדפרישנא וכן פירש רש"י ז"ל. וכשמטמא משקין שבתוכו חוזרין להיות שניים דכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות ראשון כדפרישנא לעיל:

גזירה שמא יטמאו משקין שבידים מחמת הכוס. ויחזרו ויטמאו את הידים - וידים מקבלות טומאה ממשקין אף על גב שאינן אב הטומאה:

וניטמא כוס לידים - ולמה לי טעמא דמשקין וכו':

וניטמייה למשקין שבתוכו - פירוש ואכתי מאי מתקנת דהרי המשקין שבתוכו טמאין אי חיישת להני וכל מה שישתה בתוך הסעודה הוי טמא:

ומשנינן בכלי שנטמא אחוריו במשקין עסקינן דתוכו טהור ולשמא יחזרו ניצוצות בפנים לא חיישי בית הלל וסבירא להו מותר להשתמש בכלי שאחוריו טמאים. ובית שמאי אסרי בכלי שנטמא אחוריו במשקין:

אחוריו טמאין - הראב"ד ז"ל מפרש אחוריו שולי הכוס שראויין לתשמיש ואמר שכן משנת כלים מוכחת. ופירש רש"י ז"ל דאיירי דוקא בכלי מתכות ולא בכלי חרס דכלי חרס אינו מקבל טומאה מגבו כלל. ומשמע הכי דסתם כוס אינו של חרס ובכוס אמרינן דדוקא אחוריו טמאין ולא תוכו:

דף נב:

תניא נמי הכי עששית שהיתה דולקת והולכת כל השבת כולה - פירוש ואכלו לאורה אפילו הכי מברכין עליה. וצריך עיון מאי תניא נמי הכי דהא ברייתא היא בהדיא דאור של חיה ושל חולה מברכין עליו:

ובית הלל סברי ניצוצות לא שכיחי - ואם תאמר ואכתי איכא משקה שבראשי אצבעותיו כגון מרק וכיוצא בו ומיטמו באחורי הכוס וחוזר ומטמא את ידיו ונמצא אוכל בידים שאין טהורות. כבר פירש רש"י ז"ל דההוא לא חשיב משקה אלא אוכל. ומיהו קשיא דאם כן לבית הלל יש ליזהר שלא לאכול דבר שטיבולו במשקה. וי"ל דלא חיישינן להא דודאי מקנח הוא ראשי אצבעותיו מן המרק. אבל היכא דנטל ידיו וכל ידיו מלאות מים איכא למיחש שמא לא קנח יפה יפה:

תכף לנטילת ידים סעודה - פירוש ולא שיפסיק בשתיית כוס בין נטילה לאכילה. ומזה הטעם יש מי שפירש בפסחים גבי נטל ידיו לא יקדש על היין אלא על הפת כי היכי דתיהוי תכף לנטילה סעודה. ומכל מקום אין העולם נזהרין מזה עכשיו שנוטלין ידיהם קודם קידוש. וי"ל שלא אמרו אלא לפי מנהגם שהיה דרכם לשתות קודם אכילה והשתיה דבר חלוק בפני עצמו ופעמים נמי היו עושים אותה קודם הסעודה. אבל גבי קידוש שהוא במקום סעודה אין בכך כלום. וכי הא משמע בפרק כיצד מברכין דאמרינן מים ראשונים מתחילין מן הגדול וטעמא משום דמסיק ליה תכא מקמיה אף על גב דודאי לא שרי המוציא עד דמטו למיכל כולה. וכי תימא אמאי לא חשיב לה לעיל גבי שלשה תכיפות. איפשר דבפלוגתא לא איירי אף על גב דבית שמאי במקום בית הלל אינה משנה:

שאם אתה אומר על הכסת גזירה שמא יטמאו משקין שבמפה מחמת הכסת - פירוש שהכסת פעמים שהיא טמאה ואין אדם מקפיד עליה שאינה משמשת לדבר שתוכל לטמאו כל שאינה אב:

ונטמייה כסת למפה - פירוש ולמה לי טעמא משום משקין אפילו בלא משקין יטמא כסת למפה. וא"ת ודאי צריכינן לטעמא דמשקין דאי בלאו משקין אפילו כי מטמא כסת למפה מאי הוי הויא לה מפה שניה ושוב אינה מטמאה ולא פוסלת אלא אוכלי תרומה בלבד הוא שפוסלת. יש לומר דהכי קאמר אחר שתהא המפה טמאה עשויה היא שיפול בה משקין או שיקנח ידיו בה ממשקין אחר כך ותטמא אותן ויטמאו ידים. ולמה לי למימר דוקא כשבאו שם משקין תחלה דמשמע דכל שלא באו שם משקין תחלה ליכא למיחש:

וניטמייה כסת לידים:

אין כלי מטמא אדם – פירוש ואפילו לידים אין כלי מטמא. ומיהו אמרינן התם דכל שנטמא באב הטומאה מטמא את הידים:

מוטב יטמאו ידים דלית להו עיקר מן התורה - פירוש אין להם שום עיקר ליטמא בלא גוף האדם. ואף על גב דבית הלל חיישי לעיל גבי כוס לטומאת ידים התם לא דחינן טומאה אחריתי אמטולתה וחיישינן לכל מאי דאיכא למיחש. אבל הכא טפי עדיף למיחש למה שיש לו עיקר ממה שאין לו עיקר:

בית שמאי אומרים מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים - פירוש הבית השולחן או מה שתחת השולחן. דבית שמאי סברי אם נוטלין לידים תחלה נמצא השמש מתעצל מלכבד אחר כך ואיכא הפסד אוכלין. ובית הלל סברי דאסור להשתמש בשמש עם הארץ ושמש תלמיד חכם ודאי אינו מתעצל ויודע שאסור להפסידן והוא נוטלן. ויש

מפרשים שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה על ידי הנטילה ניצוצות נתזין על מה שתחת השולחן ומפסידין אותן. ובית הלל סברי כיון דשמש תלמיד חכם הוא לעולם מעביר פירורין של כזית ואותן שהן פחות מכזית מותר לאבדן. וכזה הפירוש נראה מן הירושלמי בפרקין. וקיימא לן כמילתייהו דבית שמאי דאיפסקא בגמרא בהדיא. וא"ת כיון דבית שמאי לקולא ובית הלל לחומרא ליחשוב לה במסכת עדיות גבי קולי בית שמאי ובית הלל. יש לומר דהאי קולא אתיא לידי חומרא דמצרכי לכבד תחלה משום הכי ובית הלל לא מצרכי הילכך לא תני לה. ובמילתא גופה דאפליגו בה בהדיא בית שמאי לחומרא. וקיימא לן דפירורין שאין בהן כזית מותר לאבדן ביד ושלא כגרסת רש"י ז"ל שם:

לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון שבתחלה ועל הבדלה שבסוף - פירוש היכא דאין לו אלא כוס אחד לכולי עלמא מברך על המזון ומשלשלן אחריו:

על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים דבית שמאי אומרים מאור ואחר כך בשמים - דסבירא [להו] דמאור שנהנה ממנו מיד יש לו לברך עליו לאלתר:

ובית הלל אומרים מברך על הבשמים - שהיא באה לכבוד שבת משום נשמה יתירה ואחר כך על המאור:

ואמר ר' יוחנן נהגו העם כבית הלל וכו' - וכן הלכה ואורויי נמי מורינן. דלא אמרינן דמאי דאמרינן נהגו אורויי לא מורינן אלא דוקא היכא שבא במקום מחלוקת על מי שאומר הלכה. אבל היכא שאינו בא במקום מחלוקת ודאי נהגו משום דהכין הלכתא קאמר (בתו'):

בית שמאי סברי בורא דעתיד למברא וכו' - והקשו בירושלמי אם כן נימא ברא פרי העץ וכו'. ומשני יין מתחדש בכל שנה אבל מאורי האש על עיקר ברייתו אנו מברכין:

כי פליגי במאור ומאורי האש:

בית הלל סברי טובי נהורי איכא בנורא - פירש רש"י ז"ל ירוקה ולבנה שחורה ואדמדמת יש בשלהבת הילכך יברך מאורי. והראב"ד ז"ל פירש דהרבה תשמישין משתמשין בו אורה וחימום ובישול אוכלים. וזה לפי סברתו שסובר שמברכין על כל אש ובלבד שאינו עשוי לכבוד. ותמוה הוא לפי אוקימתא זו של רב יוסף למה אמרו בית שמאי ברא ובית הלל בורא כיון דבהא לא פליגי:

אסיקנא דאין מברכין על בשמים שבמסיבת עובדי כוכבים שסתם מסיבתן לעבודה זרה:

ואור ששבת מברכין עליו - ואיזהו שבת כל ששבת ממלאכת עבירה. ואפילו נעשה בו מלאכה בהיתר כגון לחיה ולחולה שבת קרינן ביה:

דף נג.

תניא נמי הכי עששית שהיתה דולקת והולכת כל השבת כולה - פירוש ואכלו לאורה אפילו הכי מברכין עליה. וצריך עיון מאי תניא נמי הכי דהא ברייתא היא בהדיא דאור של חיה ושל חולה מברכין עליו:

וכי תימא הך דאיסורא אזל ליה והאי אחרינא הוא - פירוש שהשלהבת אינה שוהה אלא זאת הולכת וזאת באה אפילו בפתילה אחת עצמה. והוא הדין דהוה ליה לאקשויי לאלתר אי הכי אפילו כותי נמי דאפילו אור שהשתמש בו כל היום יכול להשתמש בו עכשיו לאחר הדלקה קצת דהא אחריתי הוא. אלא ודאי דבההיא איכא למיגזר היתרא אטו איסורא:

ואקשינן אם כן המוציא שלהבת ברשות הרבים אמאי חייב דהא אחריתי הוא ואותה שעקר לא נשארה שם בשעת הנחה ומה שהניח לא עקר אלא לעולם דאיסורא נמי איתיה וכי קא מברך אתוספת דהתירא קא מברך:

אי הכי אפילו כותי מכותי לישתרי - אבל כותי ראשון לא קשיא ליה דפשיטא ליה דאיכא למיגזר כדפרישנא:

ושנינן גזרה משום כותי ראשון ובכותי ראשון משום עמוד ראשון - דאכתי ליכא היתירא וכולה חדא גזרה היא. ועמוד הראשון הוא הדולק עד שלא נעשה חשיכה כך פירשו התוספות והראב"ד ז"ל וכן עיקר. נקיטינן השתא דישראל שהדליק מכותי וכותי מישראל מברכין עליו. כותי מכותי אין מברכין עליו משום גזירה. וכתב הרמב"ן ז"ל דכיון דאסיקנא דישראל מכותי אתוספת דהיתירא מברך ביום הכפורים לא מברכינן עליה דתוספת הוה ליה כאור היוצא מן העצים ומן האבנים ואין מברכין עליו ביום הכפורים. ואעיקר נמי לא דאיסורא הוא. ומפני זה נהגו במקומותינו ביום הכפורים להדליק כל אחד מעששיות של בית הכנסת כדי שיהא שם עיקר של היתר:

היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רוב כותים אינו מברך:

מחצה על מחצה מברך - דאיכא תרי ספיקי שמא כותי שמא ישראל ואם תמצא לומר כותי שמא לא עשה בו מלאכה בשבת. אבל לשמא לא נעשית להאיר לא חיישינן דלא שכיחא ואי נמי שכיחא ספיקא דרבנן לקולא:

היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם עבה כפי כבשן מברך עליו - פירש רש"י ז"ל אי הויא נהורא בריא כמו של פי כבשן ואם לאו חושש שמא לא להאיר נעשה אלא להסיק. והקשו דאדרבה כשהיא בפי כבשן אינה עבה דאינה עשויה אלא להאיר וכשמסיקין בפנים היא עבה דאינה עשויה להאיר ולא ציייל נהורא והיינו דאמרינן בסמוך כאן בתחלה כאן בסוף.

ונראה שאינה קושיא דלא נקט עבה אלא למימר דתיהוי נהורא בריא עשויה להאיר כפי כבשן. ובתחלת הכבשן דאין מברכין עליו לא מפני שהיא עבה ולא ציילא אלא מפני שאינה עשויה להאיר:

כאן בתחלה כאן לבסוף - כמו שפירשנו. ויש שפירשו משום דבתחלה איכא עשן ולא צייל נהורא ובסוף ליכא עשן אלא שלהבת. ויש שפירשו בתחלה מברכין משום דמסתמא ממוצאי שבת היא אבל בסוף ודאי בשבת התחילה ואיירי בסמוך לשקיעה:

אור היוצא מן העצים ומן האבנים מברכין עליו בשבת דעל שם האור שנברא במוצאי שבת אנו מברכין. אבל ביום הכפורים ליתיה להאי טעמא אלא משום שעד עכשו היינו אסורין ועכשו אנו מותרין הילכך אין לברך על מה שלא היה בעולם שלא היה בו איסור והיתר.

ואור של בית הכנסת היכא דאיכא אדם חשוב מברכין עליו דלנהורא עביד. ואי לא לא דליקרא דבי כנישתא עביד. ואי איכא חזנא אף על גב דליכא אדם חשוב לנהורא עביד ומברכין. ואי לא ליקרא דבי כנישתא עביד. ואי איכא סיהרא אף על גב דאיכא חזנא לאו לנהורא עביד:

ואור של בית הכנסת היכא דאיכא אדם חשוב מברכין עליו דלנהורא עביד. ואי לא לא דליקרא דבי כנישתא עביד. ואי איכא חזנא אף על גב דליכא אדם חשוב לנהורא עביד ומברכין. ואי לא ליקרא דבי כנישתא עביד. ואי איכא סיהרא אף על גב דאיכא חזנא לאו לנהורא עביד. וגרסת הספרים הא דאיכא אדם חשוב וכו' - ופירש רש"י ז"ל דאיכא אדם חשוב ליקרא ואי לא לנהורא. ואי בעית אימא הא והא דאיכא אדם חשוב ואפילו הכי בדאיכא חזנא דדאיר שם מברכין. ואי בעית אימא הא והא דאיכא חזנא ואפילו הכי בדאיכא סיהרא לא מברכין דלא צריך נהורא הילכך משום כבוד עשויה דבדאיכא אדם חשוב עסקינן דאתירוצא קמא סמיך:

הביאו לפניהם אור בבית המדרש:

בית הלל אומרים אחד מברך לכולן שנאמר ברוב עם הדרת מלך - ואף על גב דאיכא מילי דבעו הסבה כדמשמע בפרק כיצד בכי הא לא שייך הסיבה כלל וכל שהן יושבין כאחד בכי הא הויא קביעותא [וכיון] שכולם רוצים לצאת בשל אחד יוצאין. ובית הלל סברי דבברכה זו שהיא כעין שבח דוקא אחד לכולן משום ברוב עם ובית שמאי סברי דלא. וקיימא לן כבית הלל. וקיימא לן נמי כמאן דאמר התם בפסחים מסדרן על הכוס ואינו חייב לברך תכף שיראה אור כנגדו:

ואסיקנא דכל נר העשוי לכבוד כגון של מתים או בשמים שאין עשויין להריח אלא להעביר ריח רע כגון של מתים אין מברכין עליהם:

כל שלפניו מוציאין ביום ובלילה אין מברכין עליו - דלכבוד עבידא. ואף על גב דמאירה משכחת לה בדאיכא סיהרא דלא עבידא להאיר כלל:

ואקשינן מחנותו של בושם דאמרינן דנכנס ויוצא אפילו מאה פעמים ביום מברכין עליו:

נכנס ויוצא מברך על כל פעם - אין ללמוד מכאן למי שמניח טליתו ודעתו לחזור וליטלו שיחזור ויברך דהתם כיון דדעתו לחזור וליטלו לא הוי סילוק לגבי מצוה אבל לגבי הנאה כל שיצא הוי סילוק וצריך לחזור ולברך כל שרוצה ליהנות:

ושנינן דלריחא עביד כי היכי דניתו אינשי ונזבנו מיניה - הא לאו הכי לא מברכינן בהו מידי. ואף על גב דמורח באתרוגא מברך שנתן ריח טוב וכו' התם בשלוקחו על דעת כן להריח בו אבל מי שאוכלו והריח בו לא ואפילו נתכוין אחר כך להריח בו. וכן בבשמים כל שעשויין להעביר זוהמא אף על פי שנתכוין להריח אינו מברך ברכה הראויה להן:

דף נג:

היה אור טמון בחיקו - קא משמע לן דאף על גב דאוחזו בידו בחמום אינו מברך. או בפנס יש שאמרו שאינו עששית דודאי בעששית מברך כיון שרואה שלהבת שבפנים כדאמרינן בפרק מי שמתו גבי ערוה בעששית. אלא פנס הוא כלי שמונח בו שאינו רואה שלהבת כלל. אבל בירושלמי מצאתי היה אור טמון בחיקו או בפנס או לתוך ספקלריא וזהו כעין עששית:

והא דאמרינן דגחלים לוחשות מברך עליהן כל שמכניס לתוכן קיסם ודולק מאליו - איירי כשעשויות להאיר וכיון שהן לוחשות עד שהקיסם דולק מאליו כשלהבת חשיבי ולא כגחלת. והראב"ד ז"ל כתב דכל אור שאינו עשוי לכבוד אף על פי שהוא להיסק ולא להאיר מברכין עליו כל שהוא כשלהבת:

וקיימא לן דאין מברכין על האור עד שיאותו ממש לאורו - כלומר שיהא קרוב לו בכדי שיכיר בין מטבע למטבע כרבא דהוא בתרא. וכל הנך מתניאתא דלעיל דמהלך חוץ לכרך כשהוא קרוב כזה עסקינן. וכן גחלים לוחשות בשראויות לכך להכיר בהן בין מטבע למטבע. ולא קיימא לן כרב יהודה והנך אחריני דאמרי כל שעומד אצלו ומשתמש לאורו מברך עליו אפילו ברחוק מקום. ומיהו לא בעינן משתמש ממש אלא כל שהוא בכעין שיעורא שפירשנו וכן דעת הראב"ד ז"ל. וקיימא לן דאין מחזרין על האור כדרך שמחזרין על המצות והוא הדין אהדס דהנאה דנפשיה היא ואין מחזרין עליה וכל דכן נמי הוא.

אבל על האור שהיא כברכת שבח סלקא דעתא ניהדר קא משמע לן. הראב"ד ז"ל. ובענין ברכת האור כתב הרמב"ן ז"ל שאינה ברכת הנהנין דאם כן כל שנהנה ממנו יברך עליו ואפילו בכל הלילות. אלא שלא חייבו חכמים ברכת הנהנין אלא בהנאות שנכנסות לגוף כגון אכילה וריח שהנשמה נהנית ממנו אבל שאר דברים אף על פי שיש בהן הנאה לא. וברכת האור אינה אלא כעין שבח כברכת יוצר המאורות ובורא חושך דלפי שאין אדם יכול להשתמש בלילה אלא באור האש והאי האש בלילה כמו אור השמש ביום. ובדין היה שיברך בכל לילה אלא כיון שתשמישו של אש צריכין לו אף ביום ומשתמשין בו כל היום לא ראוי לומר שיברך עליו אחר שעד עכשיו נשתמש בו ולא בירך כעין יושב בחנותו של בושם וכעין ברכת השבח שאינה אלא בזמן שרואהו לפרקים. אבל במוצאי שבת ויום הכפורים שעד עכשיו לא נשתמש בו ראוי לברך ולשבח בעת שמשתמש בו. ומפני זה אין מחזרין על האור כמו שמחזרין לברך ברכת השבח אלא בשעה שרואה במקרה יברך. ומה שאין מברכין באור היוצא מן העצים ומן האבנים ביום הכפורים מפני שאין אנו משבחין במעשה בראשית אלא על מה שנברא באותה שעה והווה כל שעה אבל מה שיוצא מן העצים ומן האבנים אינו ממעשה בראשית. אבל במוצאי שבת מפני שהיתה תחלת ברייתו בזו הלילה ומן האבנים יצא שהקישן זו בזו כדאיתא בפרקי דר' אליעזר כיון דכן רצו לרמוז לזה בברכה. ומכל מקום בין בשבת בין ביום הכפורים אין מברכין על אור שלא שבת דכיון שלא שבת ולא פסק תשמישו הוה ליה כשאר הלילות. ואף על גב ששימש לחיה או לחולה או עששית דולקת מכל מקום כיון שעכשיו ניתוסף היתר ראוי לברך עליו:

מי שאכל ושכח ולא בירך בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך - יש אומרים דבכל דבר שטעון ברכה לאחריו מן התורה אמרינן דצריך לחזור למקומו לבית שמאי בשוכח ולבית הלל במזיד. והרב אלפאסי ז"ל כתב בערבי פסחים טעונין ברכה לאחריהם במקומן כגון פת ומיני דייסא. אין טעונין במקומן כגון יין ושאר מיני פירות. ויש אומרים דדוקא [ב]פת שחייב בשלש ברכות החמירו ולא בדבר אחר:

עד מתי יברך עד שיתעכל המזון במעיו ואמר ר' זירא כל זמן שאינו רעב:

והאמר ריש לקיש לעיכול כדי הילוך ארבעה מילין - והא דלא מני לה בהדי לגבל ולתפלה דאמר ריש לקיש גופיה משום דלא פסיקא ליה דאיכא חילוק בין אכילה מרובה למועטת. אי נמי דלא דמי דהתם ארבעה מילין דוקא והכא שיעור כדי ארבעה מילין:

אסיקנא דחייב לענות אמן אף על פי שאינו מחוייב בברכה ובלבד שישמע החתימה. אבל מי שמחוייב צריך לשמוע כל הברכה:

אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע - מואכלת ושבעת וברכת אלא שממהרין שכר למברך וכו':

והני מילי בעידן דגמרי - פירוש שלומדין. אבל בעידן מיפטרינהו כלומר שהם מברכין לפטור עצמן אף על פי שאין להם חיוב אלא שאביהם מחנכן עונין אחריהם אמן כן פירש הראב"ד ז"ל. ורש"י ז"ל גריס אפטרינהו ופירש שאומרים הפטרה בצבור. וקא משמע לן דכיון דתקון רבנן דקטן יכול להפטיר עונין אמן אחריו. והראב"ד ז"ל הקשה דאם כן אפילו קורא בתורה נמי דהא תנן קטן קורא בתורה ומתרגם ומאי שנא הפטרה דנקט:

כשם שהמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולות לברכה - וילפינן לה ממאי דכתיב והייתם קדושים. ומשמע דוקא המברך אבל האחרים אינן צריכין ליטול ידיהם דאחריני תקנתא דרבנן היא כדמשמע בחולין ודי להם ליטול ידיהם אחר ברכה. ויש מי שכתב דדוקא לדידהו שהיה דרכם ליטול ידיהם ולסוך שמן ואי לא נטיל הוי מזוהם אבל לדידן לית לן בה. ונמצא בתשובות הגאונים דמים אחרונים מברך עליהם על רחיצת ידים. ובדברי הגאונים האחרונים ובהלכות רבינו אלפסי ז"ל מים אחרונים חובה ואין טעונין ברכה. וכתב הראב"ד ז"ל דלא פליגי דכל היכא שאכל תבשיל וכיוצא בו שידיו מזוהמות מברך עליהם דהא מקרא נפקא ודוקא המברך לבדו. אבל אם לא אכל דבר מזוהם אינו חייב ליטול מפני זוהמתו אלא מפני מלח סדומית שזו אינו מצוה אלא חובה לשמור גופו ואין מברכין עליה ודי לו ליטול ידיו אפילו לאחר ברכה:

סליק פרק אלו דברים בסיעתא דשמיא:

דף נד.

הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל וכו' - ונראה דדוקא פעם ראשונה אבל מכאן ואילך רשות ואפילו לאחר שלשים יום. והא דאמר ליה רבא להההוא דנפל עליה אריא בעבר ימינא כי מטית להתם בריך דוקא פעם ראשונה שיחזיר שם קאמר שזו היא נקראת ראשונה. ומר בריה דרבינא דכל דהוה מטי הוה מברך בגמל ובערבות רשות הוה. ואיפשר שכל שרואהו לפרקים דהיינו אחר שלשים יום כדאמר ברואה את הים חייב לברך בדרך חובה. ותפוס לשון ראשון:

על הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים וכו' אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם - איתמר בירושלמי אם בטורדים דיו בפעם אחת. אם במפסיקין מברך על כל פעם ופעם. וגמר לה מחנותו של בשם. וא"ת והא ברואה את הים הגדול בעינן הפסק שלשים יום. התם הוא שרואה פעם ראשונה הוא שרואה עכשו. אבל הכא דבר מחודש הוא וכל אחד

בפני עצמו. וא"ת והא חנותו של בשם הוא הוא שמריח פעם ראשונה וחוזר ומברך. התם על הנאתו שהיא עכשו מתחדשת הוא מברך. וטורדין היינו שלא נתפזרו העבים. מפסיקין שנתפזרו העבים בינתים. (בתוספות) [ברא"ש עיין שם]:

בתלמידי רבינו יונה ז"ל. בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע - עבודת יצר הטוב היא עשיית המצות ועבודת יצר הרע הוא שיכבוש יצרו המתגבר עליו וזו היא העבודה שלו מה שאדם יכול לעבוד לבוראו ביצר הרע. עוד נוכל לומר שיצר הטוב הוא מדת הרחמנות וכיוצא בזה ויצר הרע נברא לאכזריות. וכשאדם אינו מרחם על הרשעים והוא אכזרי להם נמצא שהוא עושה מצוה גדולה ועבודת השם עם יצר הרע. מפי מורי הרב נר"ו. עד כאן לשון תלמידי רבינו יונה:

מנא הני מילי:

דאמר קרא ויאמר יתרו וכו' - ואף על גב דיתרו לא ראה מקום הנס מכל מקום כל שרואה הרבים הנצולים כרואה מקום הנס דמי:

ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות - המקום שהיה עומד שם היה מזכיר ראשון שעיקר הברכה עליו ואחר כך היה יכול להזכיר נס אחר מפני חבוב הנס:

ואסיקנא דאניסא דרבים כולי עלמא מיחייבי לברוכי. אניסא דיחיד הוא ניהו חייב לברוכי אבל אחר לא. ורב אחאי גאון ז"ל וכן רב אלפס גריס הוא ובריה ובר בריה. ונראה לפי גרסתו דהוא הדין לכל יוצאי יריכו שכולם שותפים בנס. ומילתא דפשיטא ליה למרנא ז"ל מיבעיא להו בירושלמי דהתם בעינן מהו שיברך אדם על נס אביו או רבו ולא איפשיטא. ואידך נמי דנס רבו איפשטא בגמרין דהא רב חנא בגדתאה ורבנן בריכו עליה דרב יהודה רבייהו בריך רחמנא דיהבך לן. עוד שאלו שם על נס יחיד גדול שנתקדש שם שמים על ידו או כגון יואב בן צרויה או דניאל וחבריו מהו מברך ברואה המקום ולא איפשיטא. ובגמרין נמי איפשיטא דאמרינן דמברך אכבשן האש וגוב האריות. עוד שאלו שם שבט אחד אי אקרו רבים או לא. ואמרו דלמאן דאמר כל שבט ושבט איקרי קהל צריך לברך ומאן דאמר כל השבטים קרויין קהל אין צריך לברך. ופלוגתייהו בהוריות גבי צבור שטעו.

והקשה הראב"ד ז"ל היכי איפשר דאניסא דיחיד לא יברך השתא אי חזי ליה בתר תלתין יומין מברך עליה שהחיינו כד אתרחיש ליה ניסא לא כל שכן אפילו גו תלתין. ותירץ ז"ל דהכא בחובה קאמר דאינו חייב לברך ואותן ברכות שהן על הראיה רשות הן ואי בעי לא מברך. ואפילו אם נאמר שאותן ברכות הן חובה כל שנהנה מהן יש לתרץ דהכא לא אמרינן אלא דמשום ניסא אינו חייב להודות על נס חברו אבל כשרואהו לפרקים

או לאחר שנים עשר חודש מצד עצמו מברך עליו ולהנאתו שהרי לחברו לא אירע שום מקרה ושנוי בעולם הילכך לא תקנו ברכה זו אלא כשרואהו שאז מתחלת הנאתו:

דף נד:

ארבעה צריכין להודות - ולומר הגומל:

יורדי הים והולכי מדברות ומי שחלה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית אסורין ויצא - שאלו לרבינו האי גאון ז"ל מפני מה מנאן הברייתא כדרך שאינן כתובים בתהלים כי שם מזכיר הולכי מדברות וחבושים וחולים ויורדי הים. והשיב כי הפסוק מונה המסוכן יותר והתלמוד מונה הרגיל יותר. והאי חולה איירי אף על פי שאין בו סכנה ובלבד שנפל למשכב. אבל בערוך פירש אפילו חש בראשו או במעיו. ואסיקנא דצריך לאודויי בי עשרה:

מר זוטרא אמר ותרי מינייהו רבנן - ואיתוקם בקושיא ולכך לא כתבה רבינו אלפסי ז"ל הילכך מברך אפילו בלאו הכי וכן הוא בתוספת. ומיהו כל היכא דלית ליה עשרה איפשר דימתין עד שלשים יום דילמא מיתרמי ליה דלעביד מצוה כהלכתה ומכאן ואילך מברך אפילו ביחיד. וזה ברור:

אמר להו פטרתן מלאודויי - ואסיקנא דעני אמן והוא הדין לאומרים הברכה והוא שומע דשומע כעונה. ואף על פי שהם לא היו מתכוונין להוציאו בכל כי הני ברכות בהכי סגי והוא הדין באחד מברך הגומל לעצמו ושמע חברו המחוייב בכך. ויש אומרים דדוקא הכא שאף הם היו מברכין עליו ועל חליו הא לאו הכי לא. עוד איפשר דדוקא עונה אמן קאמרינן דכל כי הוי גונא חשיב כברכה כיון שעונה אמן תוך כדי דיבור הא לאו הכי לא כיון שהם לא נתכוונו להוציאו. ומדאקשינן והא צריך בי עשרה שמעינן דמי שהודה שלא בעשרה ובאו עשרה צריך להודות פעם אחרת. ולא היא דהכי קאמר היאך כיון רב יהודה לצאת לכתחלה כיון שלא היו שם עשרה. אבל כיון שבירך שוב אינו חוזר ומברך:

דף נה.

בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים וכו' - זה הענין למדוהו רבותינו ז"ל מפני שבסדר ויקחו לי תרומה כתובים הכלים קודמין ובסדר ויקהל כתוב עשיית המשכן קודם ותלו הדבר רבוותא ז"ל במשה רבינו ולא ששמע כן מפי השכינה. ואיפשר שאף משה רבינו לנסותו היפך לו הסדר:

דף נה:

ייטיבנו בפני שלשה ולימא חלמא טבא חזאי ולימרו ליה טבא הוא וטבא ליהוי רחמנא לשוייה טב:

שבע זמנין לכרזון עלך מן שמיא וכו' - מן הלחש הוא ולא שיהא צריך שבע פעמים:

דף נו.

אביי ורבא חזו חלמא - תימה הוא שהרי שניהם היו חולמים פסוק אחד היאך היה פותר לאביי לטובה ולרבא לרעה זה בפני זה. ואיפשר שלא היו שומעין זה פתרונו של זה. ואף על גב דאמר בסמוך לסוף אזל רבא לחודיה לאו למימרא דמעיקרא היו שומעין כאחד. עוד איפשר שהיו חושבים דהדבר תלוי לפי טבע האדם ומזגו והנולד [במזל כזה] והם שלא היו יודעים בחכמה הזאת כלום היו חושבים זה עד דאשכחיה ספר שנפל מאתו דהוי כתיב וכו':

וא"ו דפטר חמור גהיט מתפלך גרסינן - כלומר נמחק שהסופר כתבו מלא ואינו אלא חסר ומחק הוא"ו ומלתא בעלמא הוא דקאמר ליה. ולא גרסינן חסר דמן הדין חסר הוא:

דף נז:

ר' ישמעאל בן אלישע יצפה לחכמה - וזהו חברו של ר' עקיבא שלא נהרג והיה חכם גדול. אבל ר' ישמעאל בן אלישע זקנו נהרג והרואה אותו ידאג מן הפורעניות כמו שאמרו על ר' עקיבא:

אורח טוב מהו אומר - ואף על גב דאמר בפרק שני דערכין מברך רעהו וכו' קללה תחשב לו בהאי מאן דעייל לאושפיזא וקא מוריך ביקריה. התם במאן דמשבח בפרהסיא אבל הכא בצנעא:

מקום שנעקרה:

ובחוצה לארץ אין צריך לומר והשב לב עובדיהם וכו' - לכאורה משמע דלא פליג אלא אם צריך לומר השב לב עובדיהם אבל אברכה פשיטא דאף בחוצה לארץ מברך. ויש אומרים דאכולה מילתא פליג. והרמב"ם ז"ל כתב שאף בחוצה לארץ מברך על המקום הזה וכתב שצריך לומר והשב לב עובדיהם אף על פי שאינן ישראל כר' שמעון בן אלעזר:

דף נח.

הרואה אוכלוסא - דהיינו ששים רבוא:

מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם חכם הרזים - ואמרינן לקמן דהוא הדין אמאן דחכים טובא. אבל הרב אלפסי ז"ל לא הביאה לאותה מימרא מפני שאין חכם מופלג כל כך מצוי בזמן הזה:

אורח טוב מהו אומר - ואף על גב דאמר בפרק שני דערכין מברך רעהו וכו' קללה תחשב לו בהאי מאן דעייל לאושפיזא וקא מוריך ביקריה. התם במאן דמשבח בפרהסיא אבל הכא בצנעא:

דף נח:

מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם חכם הרזים - ואמרינן לקמן דהוא הדין אמאן דחכים טובא. אבל הרב אלפסי ז"ל לא הביאה לאותה מימרא מפני שאין חכם מופלג כל כך מצוי בזמן הזה:

הרואה את חברו לאחר שלשים יום מברך שהחיינו. לאחר שנים עשר חודש מברך ברוך מחיה מתים - ודוקא חברו החביב לו ונהנה ממנו:

[ו]אסיקנא דעל כל דבר לקות ושינוי אם הוא ממעי אמו אומר ברוך משנה הבריות ואם לקה אחר כך אומר דיין האמת. וכתב הראב"ד ז"ל נראה לי כל זה על אדם שהוא מצטער עליו דומיא דרואה בריות טובות שיש בהן הנאה לרואה אבל בענין אחר אינו מברך. וכתב שאינו מברך על היפים ועל המכוערים אלא פעם ראשונה ודוקא שלא ראה נאים מהם:

דף נט.

הילכך נימרינהו לכולהו. ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם זוכר הברית ונאמן בבריתו וקים במאמרו - ואין לה שום חתימה:

אמר אביי כרוך ותני נמי הכא ברקים - פירוש ושתי הברכות הן לכל אחד ותנא חדא בכל חדא והוא הדין לאידך:

ורבא אמר התם מצי מברך תרתי ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם מצי מברך עושה בראשית מצי מברך. אבל גבי הרים וימים וכו' ברוך עושה בראשית מצי מברך ברוך שכחו לא – ויש גרסאות שנראה מהם ששתים מברך בברקים ורוחות. וקמא עיקר והיא גרסת הגאונים ז"ל. ירושלמי דוקא תוך כדי דיבור:

הרואה שמים בטהרתם אומר ברוך עושה בראשית - ודוקא בהפסקת שלשים יום. הראב"ד ז"ל. ובירושלמי הדא דתימר בימות הגשמים ובלבד לאחר שלושה ימים:

דף נט:

(**כוכבים במשמרותם ומזלות בעתם** - והראב"ד ז"ל גריס כוכבים כסדרן ומזלות במסלותם):

ואסיקנא דלא מברך אנהרות עושה בראשית אלא במה שידוע שלא נשתנה מברייתו:

אמר רב פפא הילכך נימרינהו לתרווייהו - יש מפרשים דאמאי דמסיים בה ר' יוחנן קאי כלומר דנימא דרב יהודה ור' יוחנן. ולא נהיר דכיון דלא פליג ר' יוחנן אלא סיומי מסיים ליכא למימר הכי. לכך נראה דאחתימה קאי כלומר דנימא רוב ההודאות ואל ההודאות. ורוב ההודאות ריבוי ההודאות קאמר. וכעין זה אנו עושין שאומרים מהולל ברוב התשבחות ואל ההודאות. ומכל מקום תמיה היא שנזכיר רוב ההודאות כלל. ועוד כיון דרבא דחי לה ליכא למימר הילכך נימרינהו וכו':

בכדי שלא להוציא הנייר חלק אמרתי להעיר על מה שהקשה רבינו לעיל (דף נ"ט ע"ב) על הך דרוב ההודאות ואל ההודאות דלמה נזכיר רוב ההודאות ועוד כיון דרבא דחי לה להך דרוב ההודאות למה נימרינהו. עיין תלמיד רבינו יונה שיישב הדבר בטוב טעם ודעת וז"ל: ברוך רוב ההודאות ואל ההודאות. נראה למורי שהטעם שהוצרכו שניהם מפני שאם היה אומר רוב הודאות בלבד היינו אומרים מרובן אבל לא מכולן כדאמרינן ורצוי לרוב אחיו ולא כל אחיו לפיכך הוצרך לומר אל ההודאות להורות שהוא על כולן. ואם היה אומר אל ההודאות בלבד היה נראה אל מקצת ההודאות ויש זולתו למקצת האחרות לפיכך הוצרכו שתיהן רוב ההודאות להורות על הרוב ואל ההודאות להורות על המיעוט הנשאר שלא היה מובן מהלשון הראשון. עד כאן לשון תלמיד רבינו יונה ז"ל. ונתישבו קושיות רבינו דרבא לאו לדחויי לרוב ההודאות אתא אלא דלא סגי בזה לחודיה עד שיאמר גם אל ההודאות:

אמר רב פפא הילכך נימרינהו לתרווייהו - יש מפרשים דאמאי דמסיים בה ר' יוחנן קאי כלומר דנימא דרב יהודה ור' יוחנן. ולא נהיר דכיון דלא פליג ר' יוחנן אלא סיומי מסיים ליכא למימר הכי. לכך נראה דאחתימה קאי כלומר דנימא רוב ההודאות ואל ההודאות. ורוב ההודאות ריבוי ההודאות קאמר. וכעין זה אנו עושין שאומרים מהולל ברוב התשבחות ואל ההודאות. ומכל מקום תמיה היא שנזכיר רוב ההודאות כלל. ועוד כיון דרבא דחי לה ליכא למימר הילכך נימרינהו וכו':

אי בעית [אימא] אידי ואידי דחזא מחזא ולא קשיא הא דאית ליה ארעא לדידיה הא דלית ליה ארעא לדידיה - אית ליה ארעא הטוב והמטיב. לית ליה מודים אנחנו לך. ומיהו כל היכא דשמע משמע מברך הטוב והמטיב דהיינו על בשורות טובות דלא נדי

מאוקימתא דמעיקרא אלא משום דהיינו על בשורות טובות אבל ודאי פשיטא מילתא דמברך על הגשמים כדשמע הטוב והמטיב:

וכל היכא דאית ליה ארעא לדידיה הטוב והמטיב מברך וכו' והתנן וכו' - אלמא אהנאתיה דנפשיה שהחיינו מברך והכא נמי דכותה היא:

הכי גרסינן הא דלית ליה שותפא בהדיה כלל כדתניא קצרו של דבר על שלו וכו' - הילכך גבי גשמים לעולם חשיב כדאית ליה שותפא שהכל שותפין באותה הנאה שהרי המטר יורד אף בשדות אחרים ומשום הכי מברך הטוב והמטיב. וכן נמי גבי מת אביו וירשו דאוקי בדאית ליה אחי דירתי בהדיה אפילו כשהניח אביו שדות מוחלקות עסקינן ואפילו הכי קאמר הטוב והמטיב כיון דבעיקר אותה טובה יש לו בה שותפין. הילכך לעולם לא משכחת לה בגשמים שיברך שהחיינו וכן עיקר. אישתכח השתא גבי גשמים אית ליה ארעא מברך הטוב והמטיב. חזא מחזא ולית ליה ארעא לדידיה ואילו פינו מלא וכו'. שמע משמע בין אית ליה ארעא בין לית ליה ארעא מברך הטוב והמטיב דהא מתמהינן ואמרינן שמע משמע היינו בשורות טובות ולא משוי הפרישא בין אית ליה ארעא ללית ליה דמכל מקום כל גבי גשמים לכל אחד יש בהם תועלת. ואיפשר דכל דלית ליה ארעא לדידיה לא מברך הטוב והמטיב דכיון דלית ליה ארעא מאי טוב ומטיב איכא גביה. הילכך לעולם באית ליה מברך הטוב והמטיב. דלית ליה ואילו פינו וכו' ואפילו בדשמע מברך ואילו פינו. וכן נראה מן הרב אלפסי ז"ל דלא חילק בין חזא מחזא לשמע משמע וכן הרמב"ם ז"ל. ונראה דדוקא דאתא טובא כדאמר אידי ואידי דאתא טובא ומודים אנחנו לך פשיטא דליתה אלא בדאתא טובא כדאמרינן כדי שיצא חתן לקראת כלה וכן כתב הרמב"ם ז"ל. וא"ת והא אמרינן בתענית דהלל הגדול צריך למימר והיכי סגי בהנך ברכות. יש לומר התם כשהתענו עליהם הכא בשלא התענו. ומדאמרינן דעל שלו אומר שהחיינו משמע דליכא הטוב והמטיב ומשום הכי אקשינן ממת אביו וירשו דמברך הטוב והמטיב. ואסיקנא דלעולם ליכא הטוב והמטיב אלא בדאיכא לאחריני חלק באותה טובה בהדיה. וכי מברכינן אשינוי יין הטוב והמטיב דוקא דאיכא אחר דשתי בהדיה והוא הדין לאשתו ובניו. הא לאו הכי לא מברך מידי ולא שייך שהחיינו גבי יין כלל:

ושינוי יין - פירש רש"י ז"ל יין אחר טוב מן הראשון. ור"ת ז"ל סובר אפילו גרוע דעל רבוי הטובה הוא מברך הטוב והמטיב. ובירושלמי פרק כיצד מברכין נמי אמרינן רבי על כל חבית שהיה פותח היה אומר הטוב והמטיב ואף על פי שעדיין אינו יודע אם טוב הוא אם לאו. [וכן כשבא] לו רבוי יין בסעודה על דעת לשתות אף על פי שאינו שותה

עכשו לאלתר. וכתב הראב"ד ז"ל בפרק כיצד דהוא הדין לפת יפה מן הראשונה ועל כל משקה טוב מן הראשון מברך הטוב והמטיב. וכן דעתו בבירך על היין ובאו לו משקין אחרים. אבל בתוספות כתבו בפירוש דבפת ליכא הטוב והמטיב:

שינוי מקום צריך לברך - פירש בירושלמי פרק כיצד אפילו התחיל לאכול בצד מזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לברך לכתחלה:

בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר שהחיינו - פירוש לאו דוקא חדשים דהוא הדין לקונה שחקים דחדשים הם לו. ונקט חדשים לאפוקי מכרה וקנאה וכדאמרינן נמי גבי עורכי המלחמה כי יקח איש אשה חדשה למעוטי גרשה והחזירה. והכי איתא בהדיא בירושלמי. וברכה זו יש אומרים שאינו מברך אותה עד שישתמש בדבר עד שידור בבית וילבוש הכלים:

הכי גרסינן אמר רב הונא לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהן אבל יש לו כיוצא בהן אין צריך לברך - מפני שהנאתו מועטת:

ור' יוחנן אמר אפילו יש לו צריך לברך. דאף על פי שיש לו בירושה מכל מקום הנאתו גדולה על אלו שהוא קונה:

דף ס.

מכלל דכי קנה וחזר וקנה כיון שיש לו כלי אחר שקנה הוא עצמו אינו צריך לברך דאפילו ר' יוחנן לא אמרה אלא מפני הקניה:

לישנא אחרינא אמרי לה לא שאנו אלא שלא קנה וחזר וקנה כיוצא בזה אבל קנה וחזר וקנה כיוצא בזה והוא עדיין בידו אין צריך לברך:

ור' יוחנן אמר אפילו קנה וחזר וקנה צריך לברך - דעל כל כלי שקונה מחדש הנאתו מתרבית:

מכלל דכי יש לו כיוצא בו שלא קנאה דברי הכל ואפילו רב הונא מודה דמברך. וקיימא לן כלישנא בתרא וכר' יוחנן דאפילו קנה וחזר וקנה צריך לברך וכן פסקו התוספות והראב"ד ז"ל. בדר' מאיר גרסינן ויש לו כיוצא בהן אין צריך ובדר' יהודה בין כך ובין כך צריך:

אלא ר' יוחנן דאמר כמאן - דהא ר' יהודה דוקא יש לו קאמר ולא בקנה וחזר וקנה:

מברך על הרעה מעין הטובה - פירוש על רעה שהיא כעין טובה מברכין כמו על רעה גמורה:

והיכי דמי כגון דשקל בדקא וכו' - דהשתא מיהת רעה היא:

ועל הטובה שהיא כעין רעה נמי מברך הטוב והמטיב דאף על גב דמסתפי דילמא שמעי ושקלי לה מיניה השתא מיהת טובה היא - ואיכא נוסחי דכתיב בהו במתניתין מברך על הרעה מעין על הטובה וכו' והצועק על מה שעבר. ואכולהו קאמר הרי זו תפלת שוא שאם בירך על הרעה כמו שמברך על הטובה (וכו' והצועק) דהיינו הטוב והמטיב והיכי דמי בשקל בדקא הרי זו תפלת שוא:

ובכרך שאין דנין והורגין בו - פירוש שהורגין בלא דין. אבל בכרך שהורגין במתון ועל ידי דיינים אינו צריך להודות והוא הדין שאינו צריך לברך כשנכנס. והכי משמע בירושלמי:

דף ס:

בכל הני דאמרינן כי פריס כי מנח כי מסגי וכו' כתבו בתוספות דכל היכא שאינו עושה אותו מעשה כגון שוכב על מטתו ואינו קם או שאין לו סודר לפרוס על ראשו אינו מברך כיון שאינו נהנה. וכן כתב הראב"ד ז"ל.

אבל על השכוי כתבו בתוספות שמברך אף על פי שלא שמע שעל שהוא מבחין בין חשכה לאורה נתקנה והאדם נהנה מן האורה. ולא נתקנה על הנאת השמיעה מפני שאדם מבחין בו השעות דפעמים אין אדם צריך לאותה הנאה וכל ששמע מברך אלא כדפרישנא. [וכן] שלא עשני גוי ועבד ואשה לעולם מברך אותן. אבל הרב ר' יהודה הנשיא אלברצלוני ז"ל כתב דלעולם מברך כל אלו הברכות דעל סדר מעשה בראשית ועל מנהגן של בני אדם נתקנו.

וכתב הראב"ד ז"ל דאינו מברך אלו הברכות אלא בשחרית אבל ישן ביום אפילו הרבה כעין בלילה אינו מברך מהן כלום שלא נתקנו על הנאת עצמו בלבד אלא על נוהג שבעולם גם כן. וברכות אלו נהגו לאומרן שלא כסדר שהן אמורות בגמרא מפני שאין הידים נקיות שהן עסקניות כל הלילה. ובגמרא לאו בדוקא נקט האי סדרא אלא כלומר על מעשה פלוני אומר ברכה פלונית ועל מעשה פלוני אומר ברכה פלונית:

כי משי ידיה אומר על נטילת ידים - נראה מכאן דאפילו על נטילת ידים דתפלה מברך עליהן כך ולא על רחיצת אף על פי שאינן צריכין כלי דלא פלוג רבנן בנוסחא. והכי קאמר דכל שעה שיוצא מבית הכסא וידיו עסקניות צריך ברכה זו מפני שצריך לברך ברכת נקבים. והיכי שמנקה ידיו בצרור אומר על נקיות ידים. הראב"ד ז"ל:

דף סא:

לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שמכוון כנגד בית קדשי הקדשים - פירוש כגון עומד ערום וכיוצא בזה חוץ מן הנפנה שהוא אסור ביותר מזה כדבסמוך:

לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים - פירוש ממקום שיכולים לראות משם לאפוקי עומד במקום שיוכל לראות אלא שהוא עומד עכשו במקום נמוך:

וברואה - אבל רואה והוא מן הצופים ולחוץ כגון הר גבוה ותלול שאיפשר לראות משם או מן הצופים ולפנים ואינו רואה לא:

הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב - פירוש ארץ יהודה היא רצועה ארוכה כנגד כל אורך ארץ ישראל לדרומה ובאותה רצועה ירושלים לצד אחד לצפונה הילכך כל הנפנה באותה רצועה פירועו שלפניו או שלאחריו כנגד ירושלים אם יפנה מזרח או מערב. אבל הופך את פניו לצד צפון או לדרום וצדו כנגד ירושלים ולא פירועו כלל. ובגליל שהוא ארץ ישראל מה שכנגד ירושלים לצד אחד כלומר לצפונה של ירושלים אם יפנה צפון ודרום כלומר פניו לצפון או לדרום נמצא פירועו כנגד ירושלים. אבל הופך פניו למזרח או למערב:

וחכמים אוסרים בכל מקום היינו תנא קמא - פירוש דודאי ליכא למימר דאתו למימר לאסור אף שאר רוחות דאם כן לא יפנו כלל אלא לא אמרינן אלא מזרח ומערב ביהודה או צפון ודרום בגליל:

איכא בינייהו צדדין - פירוש צדדין שביהודה למזרח ומערב ושבארץ ישראל צפון ודרום שאינו כנגד ירושלים לגמרי דמכל מקום כל אותו רוח אסור אליבא דתנא קמא ולרבנן בתראי אינו אסור אלא מה שכנגד ירושלים ממש ולאו לטפויי אתו אתנא קמא אלא לאיפלוגי אר' יוסי אתו ולטפויי עליה. כן נראה מפירוש רש"י ז"ל כל זה. ולא כן פירש הראב"ד ז"ל:

איכא בינייהו חוצה לארץ - פירוש דלר' עקיבא אסור דהא כל מקום קאמר. ולתנא קמא מותר דלא קאמר בכל מקום. והלכתא כר' עקיבא דהא רבה כותיה סבירא ליה. הילכך אסור לפנות בכל הארצות כנגד ירושלים איזה צד שיהיה. ומיהו בירושלמי מסיים בה ובלבד במקום שאין שם כותל דכל שיש כותל נפנה מיד וכל דכן בית הכסא שבבית. ואף על גב דאמר ר' עקיבא נכנסתי אחר ר' יהושע מכל מקום כיון דאיכא קרן זוית קרי ליה כניסה:

דף סב:

אתא ר' אבא נהר ליה אבבא - ויש גורסין נחר:
אמר ליה אכתי לא עיילת לשעיר - יש לפרש דר' אבא הוא דאמר ליה לרב ספרא היכי הוה אמר ניעול מר מי לא תנן וכו' אלמא אין דרך שיכנסו שנים כאחד. והוא הדין דקשיא עליה אמאי לא נעל כשנכנס. והוא סבר מסוכן הוא אם ישהה נקביו ומפני כך לא נעל שמא יבא אדם נמהר לנקביו ויסתכן:
כסף כפורים ראה - ואף על גב דלא כתיב ביה ראיה מכל מקום כתיב ביה זכרון לפני ה'. ומשום הכי קאמר דבא זכרונו לפניו:

דף סג.

ואסיקנא דקפנדריא אסירא בבית הכנסת ורקיקה שריא. ומשום הכי איבעי ליה למיעבד כר' מונא דירושלמי דהוי רקיק ושאיף:
כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים מן העולם - פירוש בסוף כל ברכה היו אומרים ברוך אתה מן העולם (וכו' או עד העולם). ומשקלקלו המינין תקנו מן העולם ועד העולם:
וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש - פירוש במקדש לא היו עונין אמן אלא כל העונין אומרים ברוך שם כבודו לעולם ועד. וכיון שהעונין מאריכין ואומרים ברוך וכו' לעולם כדאיתא במסכת תענית בדין הוא שיאריכו המברכין ויאמרו מן העולם ועד העולם:
ומנין שאין עונין אמן במקדש דכתיב בעזרא ויקם על מעלה הלוים ישוע וקדמיאל וכו' ויצעקו וכו' ויאמרו קומו וברכו וכו' ויברכו וכו' - קומו וברכו אמרו למברכים ויברכו לעונין והיינו ברוך שם כבוד. והיינו ויברכו ולא סגי בעניית אמן. ודוקא לתפלה אבל לשאר ברכות אמן היו עונין שהרי מצינו בעזרא עצמו כשבירך על התורה ענו אחריו אמן כדכתיב ויברך עזרא את ה' הגדול ויענו כל העם אמן במועל ידיהם וכו':
תא שמע אל תבוז כי זקנה אמך - כתב הר"א ז"ל נראה לי כי בעבור שבטל המנהג ונעשה כזקן שתשש כחו הביא זה הפסוק:
ואומר עת לעשות לה' וכו' - פירוש ומפני חשש שלא ישכחו שם שמים ויהא שם עבודת כוכבים שגור בפיהם אנו מתירין להזכיר שם שמים לבטלה:
והא דאמרינן שהיו מעברין בחוצה לארץ - לאו דוקא מעברין דהא אמרינן בסנהדרין דאין מעברין את השנה אלא בארץ. אבל מחשבין היו והעיבור לא היה אלא בארץ. ואפילו על החשבון היו מקפידין כדכתיב כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים:

דף סג:

ואומר עת לעשות לה' וכו' - פירוש ומפני חשש שלא ישכחו שם שמים ויהא שם עבודת כוכבים שגור בפיהם אנו מתירין להזכיר שם שמים לבטלה:

חמות ושמונה כלותיה ילדו ששה בכרס אחד – תימה א"כ היכי אמר ויגד לדוד כי בירך ה' את בית עובד והלא לא עמד שם עדיין אלא ג' חדשים. פירש בירושלמי שהיו יולדות מט"ו ויום לט"ו יום יולדת ז' וטמאה ז' וחוזרת ומתעברת ויולדת לשבעה נמצא כי לג' חדשים שהוא זמן הכרת העובר ילדו ששה וזהו כרס אחד:

דף סד.

ויתרו אמר לו למשה לך לשלום הלך והצליח שנאמר ויאמר יתרו למשה לך לשלום - ושלום על ישראל. שלום רב לאוהבי תורתך:

סליק פרק הרואה. וסליקא מסכת [ברכות] בסיעתא דשמיא:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם. ברוך ה' לעולם אמן ואמן: